

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ŞEYH RIZÂ TALEBÂNÎ’NİN TÜRKÇE ŞİİRLERİ
(HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ, İNCELEME, GRAMER VE SÖZLÜK)

HAZIRLAYAN
JUMAA QADİR MOHAMEED
(Cuma KADİR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mustafa TOKER

KONYA - MART 2013

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	x
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU.....	xi
ÖN SÖZ.....	xii
ÖZET.....	xv
ABSTRACT.....	xvi
KISALTMALAR.....	xvii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

ŞEYH RIZÂ TALEBÂNÎ’NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ VE KULLANDIĞI TÜRKÇE

GİRİŞ.....	2
ŞEYH RIZÂ’NİN HAYATI.....	2
EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE HAYATIYLA İLGİLİ DİKKAT ÇEKİCİ HUSUSLAR.....	4
ESERLERİ VE ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	10
ŞEYH RIZÂ’NİN KULLANDIĞI TÜRKÇE.....	11
VEZİN.....	12
KAFİYE.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	16
TRANSKRİPSİYONLU METİN.....	17
Müşul Vālisi Haqqındaki Medhiyyesi.....	17
Qolcu.....	18
Kerkük Mutasarrıfı Hamza Pāşā.....	19
‘İzzet.....	21
Sultān ‘Abdülhamīd.....	22
Seccāde Tārīhi.....	24
Peygamber.....	25
Müflisiñ ‘Aşsesine.....	26
Baçalım Kim Zarar Eyler.....	27
Baş Qumandan.....	28
Molla Saīd Hicvi.....	29
Hazret-i Geylānī Haqqında.....	30
Naqşibendīler.....	31
Tekke Ta‘mīri.....	32
Ehl-i ‘Irāq.....	33
Medhiyye.....	34
Ehl-i Tevhīd.....	35
Hamza Pāşā Hicvi.....	36
Behrām Pāşā.....	37
Kenz-i Rāz.....	38
Na‘īm.....	39

Bü'l-hüdā.....	40
Paçacı İbrahîm Münîb.....	41
İstanbul Meyhânegiler Hakkında.....	42
Tevfîk Pâşâ.....	43
Bağdād.....	44
Bağdād Hamâmı.....	45
Râ'if Pâşâ.....	46
Der medh-i Mehdi Çelebi.....	47
Râ'if Pâşâ.....	49
Çaycı Gül Vezîr Medhîne.....	50
Hâzım Beg.....	51
Yûsuf Pâşâ.....	52
Seccâde-i Şerîfe.....	54
Cevherli Târîh	55
Bâbanzâde Mecîd Pâşâ Hakkında Söylediği Medhiyye.....	56
Behrâm Pâşânın Hicviyesi.....	59
Tevfîk Beg Mîr-livâ.....	61
Sultân 'Abdülhamîd Hân-ı Gâzî.....	62
Hamza Pâşâ.....	64
Kerkük Nâ'ibi.....	65
Cemîl Zâde.....	67
Âl-i Cemîl.....	68
Hamza Pâşâ.....	69
Erbilli Küçük Molla Hakkında.....	70
Der Medh-i 'Abdullâh Pâşâ.....	73
Tabîb 'İzzet Beg.....	75
İstanbul Yâd-gârları.....	76
Hâcî Habîb.....	78

Sālikān-ı Kādirī.....	79
Defterdārīn Hicvī.....	80
Allāha Yalvarış.....	83
Cemīl Şıdkī Zehāvī Hicvī.....	85
Taşavvuf.....	86
Medhiyye.....	87
Kānā‘at.....	88
Defterdār.....	89
Kıt‘a (DÖRTLÜKLER).....	91
İstincā.....	91
‘Abdülkādir.....	91
Kāzım Beg.....	92
Şeyh-i Şerīf.....	92
Mīr-alāy Yūsuf Pāşā.....	93
İsmā‘īl.....	93
Yār-ı Mihribān.....	94
Sultāndan Özürdilemek.....	94
Ḥazret-i Sultān.....	95
‘Ādālet.....	95
Musul Vālisi ‘Ārif Pāşā.....	96
Ḥaydar Kal‘a-güşā.....	96
Şāmil Pāşā.....	97
İsmā‘īl Pāşā.....	97
Şeyh Süleymān.....	98
Tārīḥ.....	98
Feyzī Efendi.....	99
Cemīl Şıdkī Zehāvī Hicvī.....	99
Kerkük Nā‘ibine Cevāb.....	100

Gürūh-ı Qādirī.....	100
Hācī ‘Ömer.....	101
MÜFRED (BİRLİKLER)......	102
Küçük Mollā.....	102
Dinamīt.....	102
Yahūd Oğlu.....	102
Fesād.....	103
Defterdār.....	103
Bāb-ı ‘Ālī.....	103
Qādirīler.....	104
Qānūn.....	104
Vezīrān.....	104
Cemīl.....	105
İnsān-ı Kāmil.....	105
Naķīb.....	105
Sākin-i Bāb-ı ‘Ālī.....	106
Ceyb-i Hümāyūn.....	106
Mübārek.....	106
Āl-i Ālūsī.....	107
Ālet.....	107
Şeyh Rızā.....	107
A‘veriyet.....	108
Pādişāh.....	108
Muhtār Efendi.....	108
İki ‘Osmān.....	109
Hacı Hayder Efendi.....	109
Hızb-i Raḥmān.....	109
Me’mūr-ı Har.....	110

Gırlanğıç Āşiyānı.....	110
Kemāl Pāşā.....	110
Cemīlīñ Hānımı.....	111
‘İsyān.....	111
‘Ailevi Tekke.....	111
Hāfız Efendi.....	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GRAMER (ŞEKİL BİLGİSİ)

İSİM.....	113
Çokluk Ekleri.....	113
İyelik Ekleri.....	114
İSİM TAMLAMALARI.....	115
Belirtili İsim Tamlamaları.....	115
Belirtisiz İsim Tamlaması.....	116
İSİM ÇEKİMİ.....	116
Hâl Ekleri.....	116
İlgi Hâli Eki.....	116
Yönelme Hâli Eki.....	117
Yükleme Hâli Eki.....	117
Bulunma Hâli Eki.....	118
Ayrılma Hâli Eki.....	118
Eşitlik Hâli Eki.....	118
Vâsıta Hâli Eki.....	119
Yön Gösterme Ekleri.....	119
SAYI İSİMLERİ.....	119
Türkçe Sayı İsimleri.....	119

Yabancı Kökenli Sayı İsimleri.....	120
Farsça Sayı İsimleri.....	120
Arapça Sayı İsimleri.....	120
İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ.....	121
FİİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ.....	122
ZAMİR.....	123
ŞAHIS ZAMİRLERİ.....	123
İŞARET ZAMİRLERİ.....	125
DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRLERİ.....	125
BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ.....	125
SORU ZAMİRLERİ.....	126
BAĞLAMA ZAMİRİ.....	126
SIFAT.....	127
NİTELEME SIFATLARI.....	127
BELİRTME SIFATLARI.....	127
SIFATLARDA DERECELENDİRME.....	129
SIFAT TAMLAMASI.....	130
ZARF.....	130
ZAMAN ZARFLARI.....	130
YER (YÖN) ZARFLARI.....	131
MİKTAR ZARFLARI.....	131
SÛRET (DURUM) ZARFLARI.....	131
SORU ZARFLARI.....	132
EDAT.....	132
Bağlama Edatları.....	133
Son Çekim Edatları.....	135
SORU EDATLARI.....	135
İŞARET EDATLARI.....	135

KUVVETLENDİRME EDATLARI.....	136
SESLENME EDATLARI.....	136
ÜNLEM EDATLARI.....	136
FİİL.....	137
FİİLLERDE OLUMSUZLUK.....	137
BİLDİRME EKLERİ VE CEVHERİ FİİL.....	137
İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ.....	139
FİİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ.....	140
FİİL ÇEKİMİ.....	141
Haber (Bildirme) Kipleri.....	141
Görülen Geçmiş Zaman.....	141
Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	143
Geniş Zaman.....	143
Gelecek Zaman.....	144
Şimdiki Zaman.....	145
DİLEK KİPLERİ.....	145
İstek Çekimi.....	145
Emir Çekimi.....	145
Dilek-Şart Çekimi.....	146
Gerekliklik Çekimi.....	147
SIFAT-FİİLLER.....	148
ZARF-FİİLLER.....	149
İSİMDEN YARDIMCI FİİLLERLE FİİL YAPMA.....	150
BİRLEŞİK FİİLLER.....	151
SONUC.....	153
KAYNAKÇA.....	155
SÖZLÜK.....	157
ÖZGEÇMİŞ.....	198

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	JUMAA QADİR MOHAMMED
	Numarası	104201041001
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI/ TÜRK DİLİ
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tezin Adı	ŞEYH RIZÂ TALEBÂNÎ'NİN TÜRKÇE ŞİİRLERİ (HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ, İNCELEME, GRAMER VE SÖZLÜK)

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

JUMAA QADİR MOHAMMED

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	JUMAA QADİR MOHAMMED		
	Numarası	104201041001		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI/ TÜRK DİLİ		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa TOKER		
Tezin Adı		ŞEYH RIZÂ TALEBÂNÎ'NİN TÜRKÇE ŞİİRLERİ (HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ, İNCELEME, GRAMER VE SÖZLÜK)		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Şeyh Rızâ Talebânî'nin Türkçe Şiirleri (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, İnceleme, Gramer ve Sözlük) başlıklı bu çalışma 08/03/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Doç. Dr. Mustafa TOKER

Danışman

Doç. Dr. Orhan YAVUZ

Üye

Doç. Dr. Ufuk Deniz AŞÇI

Üye

ÖN SÖZ

Bir kişinin, olayın, durumun, iğneleyici sözlerle, alaylı ifadelerle manzum olarak eleştirilmesine hiciv ya da yergi adı verilir. Eleştirici bir anlatımı olan şiirler, Divân edebiyatında hiciv, Halk edebiyatında taşlama, yeni edebiyatta ise yergi olarak anılmaktadır. Hiciv türü Batı Edebiyatlarında “satire”, Arap Edebiyatında “hicâ” diye isimlendirilmiştir. Hicâ, eski Arap şiirinin temel türlerinden biridir. Arap kabileleri savaşa başlamadan önce, kabile şairlerinin rakip kabileyi kötüleyen, kendi kabilesini öven şiirlere “hicâ” denilmiştir. Bu tür şiirler İslamiyette hoş görülmez. Buna rağmen İslamiyet’in ilk dönemlerinde Müslüman olmayan şairlerin İslam dinine ve bu dinin Peygamberine yönelik hicivlerine Müslüman şairler de hicivle karşılık vermişlerdir. Hicâ türünü Araplardan alan İranlılar hicâ kelimesini hecv şeklinde telaffuz etmişlerdir. Türk Edebiyatına da hecv şeklinde İran Edebiyatından girmiş, halk dilinde hiciv şeklinde telaffuz edilmiştir.

Türk Edebiyatında ilk hiciv örnekleri 14. yüzyılın sonlarında görülür. Bunlar İran Edebiyatı örnek alınarak söylenmiştir. Türk Edebiyatında Şeyhî, Cafer Çelebi, Zâtî, Nefî, Bahâî, Nevâî, Kânî, Sürûrî, Kâzım Paşa, Ziyâ Paşa, Eşref, Bağdatlı Rûhî, Neyzen Tevfik, Halit Nihat Boztepe hiciv dalında önemli eserler vermişlerdir.

Bu çalışmamızda, Kerkük şairlerinden 19. yüzyılın başarılı şairlerinden biri olan Kürt kökenli Şeyh Rızâ Talebânî’yi ele aldık. Kürt edebiyat tarihlerinin ve antolojilerinin tümünde yer alan Şeyh Rızâ Talebânî’den ilk söz eden Türk edebiyatı tarihçisi İbnülemin Mahmud Kemal İnal’dır. Yazar, Son Asrın Türk Şairleri adlı üç ciltlik antolojik çalışmasını hazırlarken, Süleyman Nazif aracılığıyla Rızâ Talebânî’nin oğlu Mülkiye Kaymakamı Hâlis Efendi ile görüşür. Vadettiği hâlde babasının özgeçmişini ve şiirlerini yollamaz, daha sonra da vefat eder. Görüştüğü Şeyh Rızâ’nın damadı şair Mehmed Râsih Bey de yeterli bilgiyi veremez. İbnülemin

Mahmud Kemal İnal ise Şeyh Rızâ'ya 1923'te yayımladığı Encümen-i Edibân-ı Kurd adlı Kürt Edebiyatçıları Antolojisi'nde geniş yer veren, yakın dostu Emekli Miralay Emin Feyzî Bey'den gerekli bilgileri alır. Bu iki eserdeki bilgiler, daha sonra diğer Kürtçe, Türkçe, Farsça ve Arapça eserlere de kaynaklık eder.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan “Giriş” bölümünde, şairin “hayatı, edebî kişiliği, eserleri, üzerine yapılan çalışmalar ve kullandığı Türkçe” ile ilgili bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde, şiirlerinin transkripsiyonlu olarak verildiği “Transkripsiyonlu Metin” yer almaktadır. Transkripsiyonlu metin bölümünde, şairin divânında yer alan Türkçe yazdığı şiirler ele alınarak bu şiirlerin Arap harflerinden Latin harflerine transkripsiyonlu aktarımı yapılmıştır. Şairin şiirlerinde kullandığı isimler şiirlere başlık ismi olarak verilmiştir. Şair şiirlerinde medih ya da hicvettiği kişiler başta olarak akrabaları, arkadaşları, o dönemde makam sahipleri, devlet ve din adamları, hoşlandığı ya da hoşlanmadığı kişilerin isimleri şiirlerinde geçmiştir. Şair şiirlerinde çeşitli nazım şekilleri ve türleri kullanmıştır. Metin oluşturulurken metnin yazıldığı 19. yüzyılın dil özellikleri dikkate alınmış, sözcükler bu esase uygun okunmuştur.

Üçüncü ve son bölümde ise metnimizin gramer ve dil özelliklerini “Şekil Bilgisi” başlığı altında verdik. Bu bölümde sözcük türlerini ana başlık yaparak bu sözcüklerin kendi içindeki sıralamasını da yaptık. Ayrıca isim bölümünde isim çekim eklerini, isimden isim yapma, fiilden isim yapma eklerini ve sayı isimlerini verdik. Fiil bölümünde ise fiil çekiminin, fiilden fiil yapma, isimden fiil yapma eklerinin ve birleşik fiillerin (isim+yardımcı fiil) metnimizdeki örneklerini verdik. Bunlardan sonra metnimizde yer alan sıfat-fiil, zarf-fiil örneklerini kendi içinde bir sınıflandırmaya tâbi tuttuk. Ayrıca, kelimenin metinde geçtiği yeri şiir, beyit ve mısra olarak örneğin “ 5/1-a ” şeklinde numaralandırdık.

Çalışmamızdan elde ettiğimiz neticeleri, “Sonuç” başlığı altında sıraladık. Ayrıca tezimizi hazırlarken müracaat ettiğimiz eserler “Yararlanılan Kaynaklar” bölümünde sunulmuştur. Çalışmamızın sonuna, metnimizde geçen kelime hazinesini göstermesi açısından “Sözlük” bölümünü ekledik. Böylece, çalışmadan yararlanacak kişilerin metni anlamalarını kolaylaştırmaya amaçladık. Sözlükte madde başlarından sonra, kelimenin kökenini, yani alınmaysa hangi dilden alındığını gösterdik. Türkçe ise herhangi bir işaret konulmamıştır. Ayrıca günümüz Türkçesinde anlamı bilinmekte olan kelimeler sözlüğe dâhil edilmemiştir. Diğer kelimeler alfabetik olarak sözlüğe alınmıştır. Ardından sözlüğe aldığımız kelimelerin metinde geçtiği yeri şiir, beyit ve mısra olarak örneğin “ 5/1-a ” şeklinde gösterip tezimizi bu şekilde tamamladık.

Çalışmamızı yöneten, zamanını bana ayırma fedakarlığında bulunan, bilgi ve önerileriyle yardımcı olan başta danışman hocam Sayın Doç. Dr. Mustafa TOKER’e, vezin ve anlam problemlerinde yardımlarını gördüğüm Sayın Yrd. Doç. Dr. Erol ÇÖM’e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca her zaman beni Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans yapmaya teşvik eden değerli hocam Prof. Dr. Rasim ÖZYÜREK ve her konuda bana yardımcı olan Araştırma Görevlisi Sayın Ersan Erbilli’ye teşekkür ederim. Son olarak maddi ve manevi destekçim ve her zorlukta yanımda olan anneme, babama, kardeşlerime, ağabeyim Adil’e ve sevgili eşim Şeyma HAŞİM’e teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

**JUMAA QADİR MOHAMEED
(CUMA KADİR MOHAMMET)
KONYA- MART 2013**

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	JUMAA QADİR MOHAMMED	Numarası: 104201041001
	Ana Bilim/ Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI/ TÜRK DİLİ	
	Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa TOKER	
Tezin Adı		ŞEYH RIZÂ TALEBÂNÎ’NİN TÜRKÇE ŞİİRLERİ (HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ, İNCELEME, GRAMER VE SÖZLÜK)	

ÖZET

Bu çalışmada Irak Kerkük şairlerinden 19. yüzyılın başarılı hiciv şairlerinden biri olan Kürt kökenli “Şeyh Rızâ Talebânî” ele alınmıştır. Şairin Türkçe şiirleri, yurt dışındaki çeşitli kaynaklardan ve bazı kitaplardan alınıp bu çalışma oluşturulmuştur.

Çalışma üç bölüm şeklinde tertip edilmiştir. Tezin birinci bölümünde, Şeyh Rızâ Talebânî’nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve kullandığı Türkçe hakkında açıklamalar yapılmıştır. İkinci bölümünde, “Transkripsiyonlu Metin” yer almaktadır. Bu bölümde, Şairin yalnızca Türkçe şiirleri ele alınarak, bu şiirlerin Arap harflerinden Latin harflerine transkripsiyonlu metin şeklinde aktarımı yapılmıştır. Üçüncü ve son bölümde ise metnimizin gramer ve dil özellikleri verilmiştir. Elde ettiğimiz neticeler, “Sonuç” başlığı altında sıralanmıştır. Ayrıca çalışma hazırlanırken müracaat edilen eserler “Kaynakça”da sunulmuştur ve çalışmamız “Sözlük” bölümüyle tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Rızâ Talebânî’nin Türkçe Şiirleri, Hiciv, 19. yüzyıl Irak Kürt Edebiyatı, Gramer, Sözlük, 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesi.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	JUMAA QADİR MOHAMMED	Numarası: 104201041001
	Ana Bilim/ Bilim Dalı	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI/ TÜRK DİLİ	
	Danışmanı	Doç. Dr. Mustafa TOKER	
Tezin Adı		ŞEYH RIZÂ TALEBÂNÎ'NİN TÜRKÇE ŞİİRLERİ (HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ, İNCELEME, GRAMER VE SÖZLÜK)	

ABSTRACT

In this study, Kurdish origin “Shekh Rızâ Talebânî”, poet of Kirkuk, Iraq, one of the most successful satire poets of 19th century, was considered. The Turkish poems of poet were gathered together from various foreign resources and books and the work was tried to be formed.

The study was arranged in three sections. In the first section of thesis, some explanations were done about the life, works, literacy personality of Shekh Rızâ Talebânî”, and Turkish he used. In the second section, a text with transcription takes place. In this section, only considering the Turkish poems written by the poet, the transmit of these poems from Arab letters to Latin letters were conducted in the form of text with transcription. In the third and last section, grammar and language characteristics were given. Finally, the results obtained, under the title “Conclusion”. In addition, the works referred to while the study was prepared were presented in “References” and our work was completed the section “dictionary”.

Keywords: The Turkish Poems of Shekh Rızâ Talebânî, Satire, 19th century Classical Kurdish Literature, Grammar, Dictionary, 19th Century Ottoman Turkish.

KISALTMALAR

A.	: Arapça
age.	: Adı geçen eser
C.	: Cilt
ET	: Eski Türkçe
F.	: Farsça
Hzl.	: Hazırlayan
ka	: Kişi adı
kva	: Kavim adı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
Ş	: Şiir
T.	: Türkçe
TDK	: Türk Dili Kurumu
ya	: Yer adı
Yay.	: Yayın
vb.	: ve benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

ŞEYH RIZÂ TALEBÂNÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ,
ESERLERİ, ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE
KULLANDIĞI TÜRKÇE

GİRİŞ

A- ŞEYH RIZÂ'NIN HAYATI

Şeyh Rızâ, 1832 yılında Kerkük sancağına bağlı Çemçemal nahiyesinin Çirih köyünde doğdu. Şiirde önceleri Lâmi, daha sonra gerçek adı olan Rızâ'yı mahlas olarak kullandı. İlk tahsilini babasından aldı. Medrese tahsilini Kerkük'ün tanınmış bilginlerinin yanında tamamladı. Talebânî aşiretinin önde gelenlerinden Şeyh Abdurrahman Hâlis'in en küçük oğludur¹.

Şeyh Abdurrahman Hâlis 1797-1858 yılları arasında yaşamıştır. Kâdirî tarîkatı Hâlisiyye şubesinin kurucusudur. Hz. Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin ilk on sekiz beytinin manzum olarak şerhini yapmıştır. Bu eser tasavvufî şiirleri ile birlikte basılmıştır. Eserinin ismi: Kitabü'l-Meârif fî Şerh-i Mesnevî-i Şerif'tir. Bir diğer eseri ise, Behcetü'l-Esrâr Tercümesi'dir. Şeyh Abdülkâdir Geylânî'nin menkıbelerini anlatan bu kitap Şeyh Nur Ali Bahş tarafından Arapça olarak yazılmış, Şeyh Abdurrahman tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Talebân ailesinin dedeleri olan Molla Mahmûd Zengene, Kerkük'te bugün Talebânîyye Tekkesi olarak bilinen Kâdirî tarîkatına ait bir tekke kurmuştur. İnsanlar tekkenin kurulduğu bu mahalleye bugün (Berteke) yani Tekke Önü adını vermektedirler. Şeyh Rızâ Talebânî bu mahallede yetişmiş ve burada eğitim öğretim görmüştür ki onun şiirleri ve seçtiği konular üzerinde Kerkük şehriyle birlikte bu tekke de etkili olmuştur².

Kerkük'te eğitimini tamamladıktan sonra, hac ziyaretini yaparak 1856'da İstanbul'a gider. Burada 2 yıl kadar kaldıktan sonra tekrar Kerkük'e döndü. Büyük kardeşi Şeyh Ali ile geçinemediğinden, Koya'da bulunan amcasının yanına gitti. Bir

¹ KURDO, age., s. 211.

² TALEBÂNÎ, age., s. 33-35.

süre orada kaldı. Amcası ile de geçinemeyince tekrar Kerkük'e döndü. 1868'de tekrar İstanbul'a doğru seyahate çıktı. Bu arada Suriye, Mısır ve Hicaz'ı dolaştı. İstanbul'da Yusuf Kâmil Paşa'nın konağında ağırlandı. Birçok şair ve ediple sohbet ve tartışmalarda bulundu. Başta Namık Kemal olmak üzere birçok edebiyatçının ve aydınının meclislerine katılarak onlardan iltifat gördü. Özellikle Namık Kemal, Şeyh Rızâ'nın zekâsına ve siyasetine hayran kalmıştır. İstanbul'a gelişi münasebetiyle kaside sunduğu İran Şahı Nasır Kaçar'dan kıymetli armağanlar aldı. İstanbul'da bulunan Mısırlı hükümdar Mustafa Fazıl Paşa ile Ahmed Paşa'ya yaklaşıp takdirlerini kazandı. Ancak dilinin keskinliği ve ele avuca sığmayan mizacı ile herkesi hicvetmesi yüzünden, beşyüz kuruş maaşla Kerkük'e uzaklaştırıldı¹.

1874'te Kerkük'e dönünce, bir süre tarımla uğraştı. 1900'de büyük kardeşi Şeyh Ali tarafından Bağdat Meydan Mahallesiindeki Kâdirîler Tekkesi'ne post-nişân olarak tayin edildi. Böylece Bağdat'a giderek, oraya yerleşti. 13 Ocak 1909 tarihinde Bağdat'ta vefat etti ve Şeyh Abddülkâdir Geylânî Türbesinin haziresine gömüldü. Vasiyeti üzerine Farsça olarak yazdığı bir kıt'ası mezar taşına kazınmıştır.

Türkçesi şöyledir:

**Ey Allahın elçisi ne olur Ashabulkehf köpeği gibi
 Senin sahabelerinin cemaatinde cennete girsem
 O köpeğin cennete benimse cehenneme gitmem caiz midir
 O Ashabıkehf'in köpeği bense senin Ashabının köpeğiyim²**

Kudretli ve fitrî (yaradılıştan) bir şair olan Şeyh Rızâ, zekâ ve yetenek bakımından ender yetişen değerlerdendir. İrticalen söylediği şiirlerin sayısı, tesbit edilen şiirlerinden daha çoktur. Halk arasında daha çok müstehcen şiirleri yaygın

¹ TERZİBAŞI, age., s. 127-131.

² İNAL, age., s. 1499.

olmakla beraber, kendisini yakından tanıyanlar, onu vakur ve muhterem bir kişi olarak tanımaktadırlar. Lâfını asla esirgemeyen Şeyh Rızâ, hiciv alanında çekinmez ve saygı kurallarını tanımaz bir mizaca sahipti. İstedliğini över, istediğini yerin dibine geçirirdi. Kendisi için de söylediği şu beyit, belki de hiç kimsenin alınmaması için ifâde edilmişti:

**İstese eyler sitâyîş istese eyler hecâ
Lâubâlîdir Rızânın meşreb-i rindânesi**

Kerkük'te devrinin en büyük şairi olarak gösterilen Rızâ, şüphesiz hiciv alanında zirveye çıkabilmiştir. Kendisi şiirlerini bir divân tarzında düzenlemediği gibi, belki şiirlerinin çoğunu da kâğıda geçirmemiştir. Ölümünden sonra birkaç dilde yazılmış şiirleri halk dilinden bir araya toplanmıştır. Fıkraları ve şiirlerinden seçilmiş bazı beyitleri, Lügat-i Nâcî'de örnek olarak gösterilmiştir. Şöhreti Irak'tan başka Türkiye, İran ve Hindistan'a kadar yayılmıştır¹.

B- EDEBİ KİŞİLİĞİ VE HAYATIYLA İLGİLİ DİKKAT ÇEKİCİ HUSUSLAR

Kürtçe, Türkçe, Farsça ve Arapça gibi dört dilde şiir yazan Şeyh Rızâ; güzel konuşmasıyla, hazır cevaplığıyla ve garip nükteleriyle renkli bir kişilik olduğu gibi, şiirsel eleştirilerinde çok şiddetli ve acımasız, övgülerinde ise şefkatli ve ılımlı bir çizgi izliyordu. Bu özellikleriyle, Namık Kemal üstünde oldukça etkili olduğunu söylenebilir².

¹TERZİBAŞI, age., s. 132-134.

² İNAL, age., s. 1500.

Emin Feyzi Bey, onun edebî kişiliğini şöyle yansıtıyor “Kürtçe’nin yanında, Türk, Arap ve Fars dillerinde güzel şiir söylerdi. Büyük bir konuşmacı idi. Hiç bir bilimsel sohbette yenilmemiştir. Tarikat mensubu olmasına rağmen, son derece hoş-meşreb ve laübalî bir kişiliğe sahipti. Hiç bir şeye önem vermezdi. Eserlerini toplama külfetine de katlanmamıştır. Onun latifeleri ve şiirleri İran’a ve Hindistan’a kadar yayılmıştır. Hele Irak ve çevresinde, edebiyat sever olup onun şiirlerinden yararlanmayan ve kimini ezbere bilmeyen yok gibidir. Şiirlerini yeniden yazmak ve bozmak gibi bir şey bilmezdi. Genellikle irticalen (doğaçlama) şiir söyler ve eğer orada bulunanlardan biri kaydederse, şiir kaybolmaktan kurtulurdu. Aksi takdirde unutulur giderdi. Bu yüzden çok sayıda eseri kaybolup gitmiştir. Türkçe ve Farsça kasideleri çoktur. Felsefî, tasavvufî ve öğretici sözleri de oldukça fazladır”¹.

Ömrü sıkıntılar içinde noktalandı. Hükümetçe kendisine bağlanan 500 kuruşluk maaşı bir gün gecikse, hemen vâlileri ve defterdarları hicvederdi. Onun yapısını ve güçlü yergilerini bilenler, ondan oldukça çekinirlerdi².

Şeyh Rızâ, çoğunlukla Klasik Divan Edebiyat sanatından tevriye dalına meraklıydı. Bu dalda bir sürü şiiri vardır. Bu tür şiirleri kendisinden büyük olan aile büyüklerine, yüzlerine söyleyemediği sözleri tevriye tarzında şiir olarak söylemiştir. Örneğin, abisi Şeyh Ali ve ailevi tekkelerine gerçek maksadını bu şiirle belirtmiş³.

¹ İNAL, age., s. 1499-1500.

² TERZİBAŞI, age., s. 134-135.

³ TERZİBAŞI, age., s. 136-138.

Gerçek yakın maksadı:

Bu tekye kimin tekyesidir şeyhi/ davar mı

Ser halka-i zikrinde gezen halife/ s.kimdir

Uzak maksadı:

Bu tekye kimin tekyesidir şeyhi de var mı

Ser halka-i zikrinde gezen halîfesi kimdir¹

Çoklukla Şeyh Rızâ eski Sadrazamlardan Yusuf Kâmil Paşa'nın Bebek'te kurduğu deniz kenarındaki konağında bulunmuştur. Bu köşk, şair ve edebiyatın beşik köşkü olarak adlandırılmıştır. Şairin, konakta kavga etmediği kimse kalmamıştı. Bir gün konakta ağalar ve uşaklarla her zaman olduğu gibi dövüşür. Onlar da birleşip kendisini sokağa atarlar. Bayezid Meydanına bakan bir kasap dükkânının üstündeki bir odaya taşınır. Bir gün mahallede meydana gelen bir yangına giden yarı çıplak genç tulumbacıları görünce, kendisi de şevke gelir ve yangın yerine kadar arkalarından koşar. Ateşi söndürmeye çalışan delikanlıları seyrederken, kendisi de tutuşur, bu sırada elini cebine saldıığında tek serveti olan üç liranın yerinde yeller estiğini anlayınca büsbütün yanar².

Şeyh Rızâ Talebânî, tıpkı Namık Kemal gibi, Osmanlı padişahları dâhil kimseyi yermekten geri durmaz.

Hoşuna gitmeyen bir Musul vâlisini yererken şöyle diyor:

Bâbîâlîden çıkan vâlîlere yoktur sözüm

Böyle bombok vâlî ancak bâb-ı sefilden çıkar³

¹ TERZİBAŞI, age., s. 112.

² İNAL, age., s. 1500.

³ İNAL, age., s. 1501.

Kendisi de Kürt kökenli olup Musul ve Kerkük'te insanlara zulmeden Süleyman Nazîf'e ilişkin şu yergisi meşhurdur;

**Kerkük oldu vilâyet
Süleyman ona vâlî
Veyl size ahâlî**

1908 yılında Pâdişâh Abdülhamid'e bombalı bir suikast girişiminde bulunulur. Ancak, bomba erken patladığı için Abdülhamid ölümden kıl payı kurtulur. Şeyh Rızâ, bu kurtuluş karşısında tıpkı Tevfik Fikret gibi hayıflanarak; “keşke maksadımızı hâsıl edeydi dinamit” anlamına gelen şu şiiri söyler:

**Ne diyeyim hükmi Hudâdır hüve yuhyî ve yümît
Yoksa maksadımızı hâsıl ider idi dinamit**

Dostlarından Emin Feyzî, Pâdişâhın bu şiiri işitmesi durumunda kendisini sürgüne yollayabileceği yolunda şaka yapması üzerine, Şeyh derhal lafı değiştirerek “Pâdişâh zıll-ı Hudâdır ona neyler dinamit” şekline sokup gülüşürler ve şiiri aşağıdaki şekilde yeniden söyler:

**Cümleniñ hâfızı Hakdır hüve yuhyî ve yümît
Pâdişâh zıll-ı Hudâdır ona neyler dinamit¹**

Bazıları kendisine sultanı hedef alan bir hiciv isnat ediyorlar ki, bu hicvin ve onu yeniden düzenlemenin şeyhin zekâsını gösteren bir hikâyesi vardır. Söylediklerinden dolayı suçlanan şair şunları söylemiştir: Sultanı görmek için çok bekledim ve çok methiye söyledim. Fakat bir netice çıkmadı. Sultan tarafından duyulsun diye ben de bu beyitleri söyledim ve beyitler oraya ulaştı. Ancak ben bu beyitleri nakledildiği gibi söylemedim. Belki “mü'minlerin emîri”, “senin

¹ İNAL, age., s. 1501-1502.

gönderilişin Peygamber'in gönderilişine uygundur" ve "âlemlere rahmet" demişimdir. Ancak beyitler şu şekilde sultana nakledilmiş ve kendisine isnat edilmiştir.

Aslı Farsça olan beyitlerin Türkçe tercümesi aşağıdaki şekildedir:

Bakın yaratılan gök nasıl yeryüzü nasıldır
İbret gözüyle bak ve Hakkın kudretini gör
Gerçi yeryüzünde sahip olduğum bir şey yoktur
Yerden göğe kadar âlemlerin Rabbine hamd olsun
Keşke kalacak bir günüm olsaydı Humayun arasına girseydim
Ta ki Hamîd Hana "ey mü'minlerin hamîri" diyeydim
Senin gönderilişin Peygamberin gönderilişinin tersinedir
Sen âlemlere ancak bir "zahmet" olarak gönderilmişsin¹

Yakın dostu, Emin Feyzî Bey, 1904'te Hacca gideceğini söyleyince, kendisine "Sana Hac farz değildir, gitme" demiştir. Bunun üzerine Emin Feyzî kendisine şu şiiri okumuş;

Maksadın hâlık ise halka niyaza gitme
Emelin aşk-ı hakikiyse mecaza gitme

Şeyh Rızâ ise, kendisine şu beyitle karşılık vermiş:

Kâbe-i dil gibi bir Tûr-ı tecellî'n vardır
Sendedir menzil-i maksûd Hicaza gitme²

¹ TALEBÂNÎ, age., s. 38-40.

² İNAL, age., s. 1501.

Bugün olduğu gibi o tarihlerde de Musul vilâyetinin her yanında cinayetler işlendiği hâlde, her hafta vilâyet gazetesinde “Sâye-i âsâyiş vâye-i Pâdişâhîde vilâyetin her tarafında emn ü âsâyiş berkemâldir” ibaresi yazılmakta olduğu için, Şeyh Rızâ kızarak şu beyti yazar:

**Katl ü nehb-i eşkıyâdan millet oldu pâymâl
Emn ü âsâyiş yine elhamdülillâh berkemâl¹**

Maaşını vermeyi geciktiren defterdara şöyle seslenir:

**Nâmûs arayan kimse hecâdan hazer eyler
Şâirler ile hoş geçinen def-i şer eyler
Bir fâ’ide vermez saña te’hîr-i maâşım
Ey mâni-i rızkım görelim kim zarar eyler²**

Kendisi şiirde ve edebiyatta sivrilirken, dinde ve tarikatte öne çıkan ağabeyisi Şeyh Ali’yi de yermekten geri durmaz:

**Hazret-i Şeyh-i şerîfiñ pek garîb mu’tâdı var
Zulme meyli yoktur ammâ zâlîme imdadı var³**

¹ İNAL, age., s. 1502.

² İNAL, age., s. 1502.

³ İNAL, age., s. 1502.

C- ESERLERİ VE ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

1. *Divân-ı Şeyh Rızâ Talebânî*, Bağdat, 1935. Bu divân, Talebânî'nin arkadaşı Mehmet Hal tarafından basılmıştır. Şairin, ölümünden sonra basılan ilk eseridir.

2. *Divân-ı Şeyh Rızâ Talebânî*, 2. Baskı, Bağdat, 1946. Şeyh Rızâ Talebânî'nin Avukat torunu Ali Talebânî tarafından basılmıştır. Bu eserin 3-81. sayfalarında Kürtçe; 84-198. sayfalarında Farsça ve 201-258. sayfalarında Türkçe şiirlere yer verilmiştir.

3. *Divân-ı Şeyh Rızâ Talebânî*, Mahabat, 1975.

4. *Şeyh Rızâ'yı Talebânî*, Hzl.: Mükerrrem TALEBÂNÎ, Aras Basım Evi ve Yayınları, Erbil, 2010.

5. *Kerkük Şairleri*, Hzl.: Ata Terzibaşı, c.2, Kerkük, 2001. Şeyh Rızâ maddesi (127-184) sayfalar arası.

6. TERZİBAŞI, Atâ, *Kerküklü Şeyh Rızâ ve Türkçe Şiirleri*, Bilgisayar Basım Evi, Kerkük, 2006.

D- ŞEYH RIZÂ'NIN KULLANDIĞI TÜRKÇE

Şeyh Rızâ 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başında yaşayan Divân edebiyatının bir hiciv şairidir. Bu edebiyatta kullanılan dil Arapça, Farsça ve Türkçe'den karışımı olan Osmanlıca'dır.

Şeyh Rızâ, Divân şiirinin etkisiyle Arapça, Farsça sözcükler ve terkiplere (tamlamalar) çok yer vermiştir. Arapça ve Farsça sözcüklere yer vermesine rağmen Türkçeyi başarıyla kullanmıştır. Şairin kullandığı Türkçe, 19. yüzyılın son dönem Osmanlı Türkçesidir. Şiirlerde Türkiye Türkçesinde bugün de kullanılan şekillere rastlanmaktadır. Ancak zaman zaman eski şekillere de tesadüf edilmektedir. Mesela iki yerde “gibi” anlamına gelen ET’de kullanıldığını bildiğimiz ama bugünkü Çağdaş Türk Lehçelerinin çoğunda kullanımdan düşmüş olan “ teg ” edatının kullanıldığı görülmektedir. Şair, bu dönemde halkın kullandığı deyimleri, sözcükleri sanatsal kabiliyetiyle kendine özgü bir şiir türünde ortaya koymuştur ki şairin koyduğu bu şiir türünü “sanatsal sövgü” olarak adlandırmak yanlış olmaz. Hoşlanmadığı kimseleri hicvetmek için sokakları dolaşarak insanların ağzından derlediği küfürlere sanatsal üsluplar kazandıran şair, bunları kalıplar halinde manzum kasidelere dökmüştür.

E. VEZİN

Şeyh Rızâ Talebânî'nin Türkçe şiirlerinde çeşitli aruz kalıplarının kullanıldığı görülmektedir. Şair şiirlerinde şu vezinleri kullanmıştır:

Kalıp:	Tekrarlanma Sayısı:
Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün	29
Fe'ilâtün / Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün	28
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)	
Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün	27
Mef'ülü/ Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü/ Fe'ülün	9
Müstef'ilün/ Mefâ'ilün/ Müstef'ilün/ Fe'ul	4
Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün	3
Müfte'ilün/ Mefâ'ilün/ Müfte'ilün/ Mefâ'ilün	2
Fe'ilâtün / Mefâ'ilün/ Fe'ilün	1
(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)	
Müstef'ilün/ Fe'ilün/ Müstef'ilün/ Fe'ilün	1
Müstef'ilün/ Fe'ülün	1
Müfte'ilün/ Mefâ'ilün/ Müfte'ilün/ Mefâ'il	1
Müstef'ilün/ Müfte'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ul	1
Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Fe'il	1
Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Fe'ül	1

F. KAFİYE

Şeyh Rızâ Talebânî Türkçe şiirlerinde, Divân edebiyatının genel kafiye sistemi olan zengin ve tam kafiyeler hâkimdir. Kafiye hususunda sistemli hareket eden şair, özellikle Farsça ve Arapça kelimeleri kafiye kullanmıştır. Bazı şiirlerinde de Farsça-Arapça-Türkçe kelimeleri kafiye olarak tercih etmiştir.

Farsça kelimelerde kafiye:

Yetmiş seksen derdimi dermân idebilmez (Ş. 14/1)

Müşkillerimi yüz daği âsân idebilmez

Dāmān-ı dilîr-āneyi bend-i kemer itdiñ (Ş. 46/1)

Gūh u kemer-i pişderi zîr ü zeber itdiñ

Arapça kelimelerde kafiye:

Hayālîñ şeb-çirāğ lücce-i baħr-i ḥaḳīḳatdır (Ş. 7/1)

Cemālîñ nūr-baḥş-ı dīde-i ehl-i başîretdir

Şarāb-ı ḥūn-ı dil şahbā-yı eşk-i ḥasretim vardır (Ş. 10/1)

Bu mātem-ḥāne-i sīnemde bezm-i ‘işretim vardır

Türkçe kelimelerde kafiye:

Bu tekve kimin tekyesidir şeyhi da/var mı (Ş. 108)

Ser halka-i zikrinde gezen halife si/kimdir

Qaldım mütehayyir iki ‘Osmān arasında (Ş. 100)

Mūsā gibi Fir‘avn ile Hāmān arasında

Hacdān gelüp geçindi (Ş. 78)

Tarih için denildi

Bāğ-ı cināna indi

Hācı ‘Ömer Efendi

İKİNCİ BÖLÜM

TRANSKRİPSİYONLU METİN

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا (ā)	a, ā	ص	ş
ا (ā)	a, e, ı, i, u, ü	ض	ž, đ
ب	b, p	ط	ţ
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	s	ع	ġ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	k
ح	h	ك	k, g, (ñ)
خ	h	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, đ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v (u, ū, ü, o, ö)
ژ	j	ه	h (a, e)
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y (ı, i, ĩ, ā)
		ء	‘

TRANSKRİPSİYONLU METİN

[1] *

Müşul Vâlîsi Hakkındaki Medhiyyesi

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

1. Vâlî-i ‘âlî-cenâb ey ‘âlem-ârâ âfîtâb
‘Âlem-ârâ âfîtâb ey vâlî-i ‘âlî-cenâb
2. Feyz-i yâb olsam ‘aceb mi lûţfuñuzdan ben daħi
Ben daħi olsam ‘aceb mi lûţfuñuzdan feyz-i yâb
3. Müstecâb eyler du‘âmı hâķķ-ı ‘âlîñizde Hâķ
Hâķķ-ı ‘âlîñizde eyler Hâķ du‘âmı müstecâb
4. Bir cevâb ihsân iderseñ çok teşekkür eylerim
Çok teşekkür eylerim ihsân iderseñ bir cevâb
5. Kâm-ı yâb olsun ilâhî vâlî pâşâ tâ-ebed
Tâ-ebed olsun ilâhî vâlî pâşâ kâm-ı yâb
6. İctinâb itme Rızâdan eyle taħşîl-i rızâ
Eyle taħşîl-i rızâ itme Rızâdan ictinâb

*1. MUSTAFA, age., s. 449.

2. TERZİBAŞI, age., s. 127-131.

[2] *

Ꞑolcu

Fā‘ilātūn / Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn

1. Ꞑolculuꞑla bir řadīꞑım böyle olsun behr-i yāb
Yā ne‘am yā lā řenāḡānīñ Rızāya bir cevāb
2. Ol řadīꞑım herkese ma‘lūmdur ehliyyeti
Ḥāřā lillāḡ luṭfuñ itsūn ehl olanı redd-i bāb
3. Redd-i bāb olsun daḡı rencīde olmaz ḡāṭırım
Pek şalender meşrebim ey dāver-i ‘ālī-cenāb
4. Emr-i muṭlaꞑ-ı cenāb-ı ekremiñdir dāverā
Sen bilürsiñ her kimi eylerseñ eyle intiḡāb
5. ‘Ālī-řān ‘ālī-neseb ‘ālī-himem ‘ālī-cenāb
Āřaf-ı řānī veliyyü’n-ni‘metim ‘Abdülvehḡāb

* 1. MUSTAFA, age., s. 450.

2. TERZİBAŞI, age., s. 235.

[3] *

Kerkük Mutasarrıfı Hamza Pâşâ

Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
 (Fâ‘ilâtün) (Fâ‘lün)

1. Haberîñ var mı alınmış ne alınmış rüşvet
 Alınan şey ne imiş lira alan kim hey’et
2. Hey’etiñ adı nedir dâire-yi ‘adliye
 Anı îcâd ideniñ rûhuna yüz biñ la‘net
3. Kaç ‘aded lira alınmış ‘acabâ yüz elli
 Lira-i hâlişa üstünde yazılmış zarîbet
4. Bilmediñ kimler imiş rüşvet alanlar hay hay
 Gidişinden bilinür hâ’in-i dîn ü devlet
5. Biri müştantık efendi biri çingene re’îs
 Öbürün söyleyemem söyle babaña rahmet
6. Hâzret-i dâver-i ekrem mutasarrıf pâşâ
 Eşegiñ başını tut Hamzaya geldi nevbet
7. Otuzun Rağıb alup yuttu yigirmisin Emîn
 Yüzünü söylediğim zât-ı veliyyü’n-ni‘met

* 1. MUSTAFA, age., s. 455-456.

2. TERZİBAŞI, age., s. 238.

8. Eñ büyük hişse o aldı yine hoşnūd degil
Hepsini almadığından çeker āh u hasret
9. Hişse vermek baña da lāzım iken haqq-ı sükūt
Virmedi ağzını zann itdi kapatmış zimmet
10. Çoğunun nāmı yazılmışdı bu kumpanyada
Almadı fāsık-ı maḥrūm gibi hiç bir kısmet
11. İsmi defterde özi ḥā'ib ü ḥāsir biri ben
Biri Mūşulda olan vālī 'ālī-i himmet
12. 'Acabā aldı kumandan daḥi bir şey ḥāşā
Var mı dünyāda kumandan gibi şāḥib-i 'iffet

[4] *

‘İzzet

Mef‘ûlû/ Mefâ‘ilû/ Mefâ‘ilû/ Fe‘ûlûn

1. ‘İzzet yüzünü tîğ-i zebânımla tırâş it
Âb-ı deheniñle dehen-i g.tüñi yaş it
2. Andan soñra yat hırkamuñ altında firâş it
Param var ise al yok ise söyle beleş it
3. G.t silmek için taş arama hâyemi taş it
Urduqça dayan dime amân şeyhim yavaş it

* 1. MUSTAFA, age., s. 457.

2. TERZİBAŞI, age., s. 77.

[5] *

Sultān ‘Abdülhamīd

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Serīr-i saltanatda mülkü’l-yemīn-i āl-i ‘Oşmāndır
Hilāfet hānedān perverde-i ‘Abdülhamīd hāndır
2. Vekīl-i fahr-i ‘ālem zübde-i zürriyyet-i Ādem
Emīru’l-mü’mīnīn zıll-i Hudā maḥbūb-ı Yezdāndır
3. Bilinmez hey’et-i şāh-ānesi ‘aks-i tecellādan
Melikdir yā melik-i şāh-ı cihān yā māh-ı tābāndır
4. Hired-mendān ‘āciz ‘aql-ı kül kâşır
Rāh-ı endīşe bağılu kuvve-i idrāke ḥayrāndır
5. Elinde kâse-i şems ü kamer dergāhına karşı
Bükülmüş şanki gerdūn bir gedā-yı kâse-gerdāndır
6. Başup nāf-zemīne ‘arşa çıkmış taht-ı iclālī
Degil bād üzre devrān eyleyen taht-ı Süleymāndır
7. Bulunmaz gülşen-i ‘aşrında ğamdān dīde-i giryān
Nesīm-i re’fetinden gül gibi bülbül de ḥandāndır

* 1. MUSTAFA, age., s. 464.

2. TERZİBAŞI, age., s. 203.

8. O günden kim işitmiş şîr-i ‘adlîñ çarḥ-ı dūn-perver
Benimle itdiği cevır ü cefâlardan peşimândır
9. Yağa kırtarmak ister pençe-i kânûn-ı ‘adlîñden
Anıñ-çün gâh yer altında gâh ebr içre pinhândır
10. Yine çıkmaz o şâhîñ ‘uhde-i medḥ ü şenâsından
Rızâ ger fî’l-meşel fenn-i süḥan-dânide Ḥassândır
11. Hemîşe tâ kâmer revnaḥ fezâ-yı tārım ḥaḍrâ
Hemîşe tâ Zühâḥ ârâyiş eyvân-ı keyvândır
12. İlâhî ber-ḳarâr olsun serîr-i ‘âfiyet üzre
Vücûd-ı padişâh-ı ‘aşrımız kim cûd u iḥsândır

[6] *

Seccāde Tārīhi

Müstef'ılün/ Müstef'ılün/ Müstef'ılün/ Fe'ül

1. Tolsun hemîşe ceyb-i hümayûn pâdişâh
Kim cûd Ma'n u Hatem-i efsâne yaptılar
2. Seccāde-i şerîfeye 'Abdülhamîd hân
Pek muntazam 'imâret-i şâhâne yaptılar
3. Hergiz cihāna gelmedi mânendi bir melik
Her kârı yaptılarsa mülûkâne yaptılar
4. Tārîhini muṭâbık vâki'-i didi Rızâ
Seccāde-i peygamber için hâne yaptılar

* 1. MUSTAFA, age., s. 468-469.

2. TERZİBAŞI, age., s. 207.

[7] *

Peygamber

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

1. H̱ayālīñ şeb-çerāğ lücce-i baħr-i haķīķatdır
Cemālīñ nūr-baħş-ı dīde-i ehl-i başīretdır
2. Sen ol māh felek-cāh şehin-şāh-ı dü 'ālemsin
Der-i luţfuñda şehler ser-nihād bāb-ı hizmetdır
3. H̱arīm-i ravzıñña yüz sürmege müştāk iken Cibrīl
Kıyās eyle baña taķbīl-i dergāhıñ devletdir
4. H̱uzūra hāl-i mā fi'l-bālini 'arz eylemiş gelmiş
Rızānıñ iltimāsı hāk-i pāyından şefā'atdır

* 1. MUSTAFA, age., s. 469-470.

[8] *

Müflisiñ ‘Aşsesine

Fe‘ilātün / Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

1. Müflisiñ ‘aşsesine şayha-i nāgāh dinür
Mün‘imiñ zartasına yerhamükellāh dinür
2. ‘Ālem-i pür-hünere ‘aql-ı kühen eşhābı
Cāhil-i bī-ḥabere mürşid-i āgāh dinür
3. Yolu egri gidene zāhid-i pākīze güher
Sözü toḡru diyene şā‘ir-i gümrāh dinür
4. Mürteşīniñ oḡunur mazbaṭa-yı tebriyesi
Her tarafından nice biñ eşhedü billāh dinür
5. Bir ḡuru nāmı ḡazanmaḡda Rızā fā‘ide ne
Üstühān-rīze-i şatranca daḡi şāh dinür

* 1. MUSTAFA, age., s. 472.

2. TERZİBAŞI, age., s. 184.

[9] *

Bağalım Kim Zarar Eyler**Mef'ûlû/ Mefâ'ilû/ Mefâ'ilû/ Fe'ûlûn**

1. Nāmūs arayan kimse hecâdan hâzer eyler
Şâ'irler ile hoş geçinür def'-i şer eyler
2. Te'hîr-i ma'âşım saña bir fâ'ide virmez
Ey bâ'îş-i rızkım bağalım kim zarar eyler
3. Erbâb-ı kerem olma fakat hak-şinâs ol
Vîcdânı olan kimse bu râha güzere eyler
4. Cândan uşanup toğrusu terk-i edeb itdim
Ma'nâsını virmekle değil şarf nazar eyler
5. İnsân olan insânlara hüsni-i nazar eyler
Meydân-ı hamîyyetde turup terk-i ser eyler

* 1. MUSTAFA, age., s. 473.

2. TERZİBAŞI, age., s. 150.

[10] *

Baş Kumandan

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

1. Şarāb-ı hūn-ı dil şahbā-yı eşk-i ḥasretim vardır
Bu mātem-ḥāne-i sinemde bezm-i ‘işretim vardır
2. Der-i pīr-i muḡan bekçileriniñ baş kumandanı
Benim ki sāye-i fakrımda şān ü şevketim vardır
3. Beni ḥālī bilürsin kuvve-i qudsiyeden cāhil
Seg-i dergāh-ı ḡavşım ben daḡi bir himmetim vardır

* 1. MUSTAFA, age., s. 480.

2. TERZİBAŞI, age., s. 176.

[11] *

Molla Saîd Hicvi

Müfte‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Müfte‘ilün/ Mefâ‘ilün

1. Bâğda mı yoksa dağdadır solda mı yoksa sağdadır
Her gice bir bucağdadır ensesi bir kucağdadır
2. Ğâ‘ib olanda kim bilir cin gibi nerde şaklanır
Hangi konağda eglenir kimler ile yatağdadır
3. Mescidde lamba yandırır zıkr ile halkı kandırır
Bir eli sübhâ gezdirir bir eli s.k d.ş.ğdadır
4. Bu teres oğlu g.t veren s.k üzerinde oturan
Başı havâya kaldıran şanki turup ayakdadır
5. Hâmil iken cenâbete başlar ezân ü kâmete
Bir ayağı cemâ‘atda bir ayağı bulağdadır
6. İşleye işleye g.tü kapdı frengi ‘illeti
Bozmadı eski ‘âdeti şimdi de işlemekdedir
7. Kız gibi incedir sözü nâz ile kaldırır gözü
İplik ile alır yüzü çünkü gözü y.r.ğdadır
8. Ger anı zâr u ağlayan görseñ inanma bu yalan
Başı ezilse de yılan kuyruğu dolamağdadır

*1. MUSTAFA, age., s. 477.

2. TERZİBAŞI, age., s. 167.

[12] *

Ḥazret-i Geylānī Ḥaḳḳında

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Mürşid-i kāmīl mürīd-i şadīḳıñ sulṭānıdır
Her ne emr itse aña fermān anıñ fermānıdır
2. Menba‘-ı mā’i’l-ḥayāt mecma‘i’l-baḥrānıdır
Ḥızr tevfiḳ-ı hidāyetdir ledünnī kānīdır
3. Tıfl-keş keştī-şikender şūret-i irşādda
Ḥazreti Mūsā-yı vaḳtiñ ḥāce-i ‘irfānıdır
4. Feyz-i luṭfindan meşāmma nağme-i ‘İsā gelir
Cāndır o her bir bedende cānlarıñ cānānıdır
5. İmtisāl eyle Rızā emr-i celīlū’ş-şānına
Emr ü nehyi mürşidiñ müsterşidiñ burhānıdır

* 1. MUSTAFA, age., s. 481.

[13] *

Naḳṣibendîler

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

1. Gül-i şād-berg gül-izār-ı cenāndır Naḳṣibendîler
Hezarān gül-istān-ı lā-mekāndır Naḳṣibendîler
2. Ğidā cūyān 'aşḳa bezl iderler zād-ı irşādı
Civān-merdān-ı ḳaşr-ı 'ārifāndır Naḳṣibendîler
3. Debistān-ı edebde ḥoca-i Ḥızr-ı ledünniden
Sebḳ-i ḥānān ḥatm-i ḥācegāndır Naḳṣibendîler
4. Ḥaḳîḳatde şafā-yı ḳalbe nā'il oldılar bunlar
Nuḳûş-ı ḡayriden ḥırz-ı emāndır Naḳṣibendîler
5. Cemāl-i zāt-ı Ḥaḳḳı buldular a'yān-ı kenzinde
Bu şüretde 'ayān ender 'ayāndır Naḳṣibendîler
6. İderler hūş derdim ḥalvet ender encümen dā'im
Rızāya merkez-i ḳuṭb-ı zamāndır Naḳṣibendîler

* 1. MUSTAFA, age., s. 482.

[14] *

Tekke Ta'miri

Mef'ulü/ Mefā'ilü/ Mefā'ilü/ Fe'ulün

1. Yetmiş seksen derdime dermān idebilmez
Müşkillerimi yüz daḡi āsān idebilmez
2. Yüz elli işi bitirir ammā gidi devrān
Yüz elli kadar lirayı iḡsān idebilmez
3. Yā dest tehī gelse eger Mūsā-yı 'İmrān
Virāne olan Tekkeyi 'umrān idebilmez

* 1. MUSTAFA, age., s. 490.

2. TERZİBAŞI, age., s. 194.

[15] *

Ehl-i 'Irāk

Fā'ilātün / Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Mu'tedil gitmez havāsi ki şoğukdur ki sıcak
Nā-muvāfıkdır mizācı ehline beñzer 'Irāk
2. Bu 'Irākıñ halkını Haccāc ıslāh itmedi
Her taraftan milletiñ kanın iderdi inhirāk
3. Hāk Ta'ālā taq̄sīm itmişdir nifākı on yere
Toğuzın virmiş 'Irākıñ ehline bi'l-ittifāk
4. Gice gündüz çalışır kesbinde bulmaz izdiyād
Kīsesi boş karnı aç başı açık yalın ayak
5. Muhtelif āb u havāsi derdi çokdur rızkı az
Rāhat isterseñ eger hāk-i 'Irākdan ol uzak
6. Zengīni sekrān gibi miskīni sergerdān gezer
Bātilı taşdıķ iderken hāk söze virmez kulaķ
7. Bu 'Irākıñ toprağında şu gibi altun aķar
Şu kenārında şusuz halka suyu olmuş yaşaķ

* 1. MUSTAFA, age., s. 494.

[16] *

Medhiyye

Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün

1. Sen ey mîr-i livā ilhām-ı Rabbāniyle mülhemsin
Bilirsin sırr-ı ğaybı ‘ālem-i esrāra mahremsin
2. Bu isti‘dād ile serdār-ı ekremden mükerrermsin
Degil serdār-ı ekrem şadr-ı a‘zamdan mu‘aẓẓamsin
3. Gürūh-ı eşkiyā karşısında tūfān-ı ğāẓab amma
Rızā-āsā olan biçāreler haqqında erhamsin

* 1. MUSTAFA, age., s. 506.

2. TERZİBAŞI, age., s. 227.

[17] *

Ehl-i Tevḥīd**Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün**

1. Dili mir’āt-ı şevḳ-ı kibriyâdır ehl-i tevḥīdīñ
Şuhûdı her nefes zevḳ-i liḳâdır ehl-i tevḥīdīñ
2. Zerr-i ḥâliş ider ḳalb-i siyâhı ḥâriḳ-i ‘âde
Ġubârı ḥâk-i pâ-y-i kimyâdır ehl-i tevḥīdīñ
3. Lisân-ı ḥâli ḥall-i tılsımât-ı ‘acâyibdir*
Muḥaḳḳaḳ her biri müşkil-güşâdır ehl-i tevḥīdīñ
4. Yâ İbrâhîm-i Edhemdir yâḥûd maḥdûm-ı a‘zamdır
Rızâya her biri merd-i Ḥudâdır ehl-i tevḥīdīñ

*1. MUSTAFA, age., s. 507.

* 3-a. Mısrada vezin kusuru vardır.

[18] *

Ḥamza Pāṣā Hicvi**Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün****(Fā‘ilātün)****(Fa‘lün)**

1. Tikdi pālān-ı ḥārı işte ‘ale’l-isti‘cāl
Şarkdan ğarba ḥurūc eyleyecekdir Deccāl
2. Pāymāl itdi bütün millet-i İslāmı yazıķ
Ey mesīḥā yere in virme bu Deccāle mecāl
3. Şoydu rüşvetle eger Ḥamza benim ṭā’ifemi
Ben de aşlanım anı hicv ile el-ḥarbü-s sicāl
4. Mutaşarrıf mı olur Ḥamza gibi kıncıķ eşek
Her ne itdiñse sen itdiñ bize ey kıḥṭ-ı ricāl

* 1. MUSTAFA, age., s. 509.

[19] *

Behrām Pāšā

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

1. Eşkiyā hakkında ‘aciz irtikāb itmekde hür
Erkek ile kancığıñ beyninde vāki‘ bir mişāl
2. Ger devām eylerse māl u mülkümüz elden gider
Cân dañi itmezse taḥlīş-i girībān ihtimāl
3. Kuş da geçmez kārbanla bād-peymā n’eylesün
Eşkiyādan böyle bağlanmış tarīķ-i Çemçemāl
4. Aylık almak şan‘atından başka bir şey bilmiyor
Olmasun Behrāma Yā-Rabb aldığı aylık ḥalāl

* 1. MUSTAFA, age., s. 510.

2. TERZİBAŞI, age., s. 110.

[20] *

Kenz-i Rāz

Müstef'ılün/ Mefā'ilün/ Müstef'ılün/ Fe'ul

1. Geşt-i fezā-yı 'ālem-i cān itmek isterim
Cān-ı kemende bir cevelān itmek isterim
2. Bīrūn-ı dilde bulmadım āşār-ı kenz-i rāz
Cān-ı derūne 'atf-ı 'anān itmek isterim
3. Dergāh-ı ḥazrete 'arz niyāz eylemekle
Esrār-ı min ledünnī beyān itmek isterim
4. Cāsūs-ı āhım almadı cānāneden siper
Eşk-i cihān-ı neverd devrān itmek isterim
5. Revā degil ḥaḳīḳate sen şeyḥe kīn Rızā
Ben cüst ü cūy-ı pīr-i muḡān itmek isterim

* 1. MUSTAFA, age., s. 515.

2. TERZİBAŞI, age., s. 212.

[21] *

Na‘īm

Fe‘ilātün / Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

1. Bir Na‘īm adlu şanem gelmiş diyār-ı Şāmdan
Zen o zen kim böyle maḥbūb-ı çıkarmış a.dan
2. Hem sesi hoş çalgıcı bir de ḥuşūşan ensesi
Çok nüfûsı itdi iğvâ millet-i islâmdan
3. Hâcı ger görse anı devr-i meṭâf-ı Ka‘bede
Baş çıkarır ejdehâ-âsâ s.ki iḥrâmdan
4. Donda pinhân eylemiş sîmîn donuñ ḥıfzı içün
Don degil gerdünde ḥıfz itmez anı aḳlâmdan
5. Nuḳre-i semt ü sürîni parasız girmez ele
Sen ki müflissın Rızâ geç bu ḥayâl-i ḥâmdan

* 1. MUSTAFA, age., s. 516.

2. TERZİBAŞI, age., s. 85.

[22] *

Bü'l-hüdā

Fā'ilātün / Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün

1. Kimse mağrūr olmasun dünyāda cāh ü mālına
'İbret almak lâzım oldu bü'l-hüdānıñ hāline
2. Bir zamān şadr-ı vezāret rütbesiydi nāgehān
Çaldı bir tekme felek ol müfsidiñ iqbāline
3. Ref' olundu rütbesi bilmem ne oldu mesnedi
Bāb-ı 'āliden sürüldü ermedi emvāline
4. Nefyine çıkdı irāde bahtı oldu sernigün
Hāli döndü bir daḡı eski Haleb hāmmālına
5. Her kim eylerse hıyānet devlete hāli budur
Dolaşır bir gün ayağı dāmen-i a'māline

* 1. MUSTAFA, age., s. 518.

2. TERZİBAŞI, age., s. 89.

[23] *

Paçacı İbrahim Münib

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

1. Kırılusun el ayağıñ kana batşun Paçacı zāde
Niçün virdiñ Na'îmiñ nev nihāl-ı 'ömrünü bāde
2. Sürüñ bezm-i ıarabdan sāķî vü sāzendeyi zîrā
Na'îmsiz derdi-serdir nağme-i ney neş'e-i bāde
3. Sitem endāzeden çıkdı ilāhî bir daha gönder
Hülāgū hān gibi bir kāfir-i hanzîri Bağdāda
4. Esāmî nāme-i 'uşşāķını ol ser ü bālānıñ
Açup gördüm yazılmışdı Rızānıñ ismi bālāda

* 1. MUSTAFA, age., s. 519.

2. TERZİBAŞI, age., s. 164.

[24] *

İstanbul Meyhaneciler Hakkında

Müstef'ılün/ Mefā'ilün/ Müstef'ılün/ Fe'ul

1. 'Arz-ı der-i sa'ādete vardıñsa ey şabā
Bir fātiha oķu pīr-i muğaniñ mezārına
2. Toprak içinde söyle yeter yatmağın şekīb
Kalk 'avdet eyle cānib-i dār u diyārına
3. Tā-key esīr-i hāk başın kaldır aç gözün
Bak 'ālemiñ şafā-yı bahār u nehārına
4. Virmez ise cevāb yanaşdır piyāleyi
Bir cur'a dök o 'āşık rindiñ kenārına

* 1. MUSTAFA, age., s. 520.

2. TERZİBAŞI, age., s. 261.

[25] *

Tevfik Pāšā

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

1. Yazdığın saçma sapanı baña isnād itdiñ
İtme Tevfik ki la‘net okunur müfteriye
2. Saña va‘d eyledigim hediyeleri ‘arz itdim
Zevceñiz hānıma şād oldu didi gel beriye
3. Kıldı izhār-ı feraḥ pīş-keşimden ammā
Müttekā-yı çevirüp sübhayı virdi geriye

* 1. MUSTAFA, age., s. 521.

[26] *

Bağdād

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

Gelmedim fışk u fesād itmek için Bağdāda

Bir takım ehl-i ğarażlar başladılar ifsāda

Başladım ben de mu‘āyyeblerini ta‘dāda

Qızları fāhişedir beççeleri kün-dāde

S.ki ver her kimi gördünse Zehāvi zāde

* 1. MUSTAFA, age., s. 522.

2. TERZİBAŞI, age., s. 157.

[27] *

Bağdād Ḥamāmı**Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün****(Fā‘ilātün)****(Fa‘lün)**

1. Girme Bağdāda eger geldiñ ise ḥammāma
Bir gül endāmı görüp sen de düşersin dāma
2. Çıldırır görse eger ğılmanları Şeyḥu’l-islām
Dolaşır pāyına zencīr gibi ‘imāme*
3. Būsedden rüşvet eger va‘de olursa eyler
Baṭıl-ı ḥaḳ ider taḥrīr-i şehādetnāme

* 1. MUSTAFA, age., s. 523.

* 2-b. Mısrada vezin kusuru vardır.

[28] *

Rā'if Pāṣā

Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilün

(Fā'ilātün)

(Fe'lün)

1. Kalem aldım yazayım şāha şikāyetnāme
Dehşet-i vāqı'adan çatladı nük-ḥāme
2. Bir Yahūdī beççe İslāmı kabül itmiş iken
Ağlaya ağlaya virmek ne dimek ḥāḥāma
3. Zevcesi ṭāliqadır kanı heder mālī ḥalāl
Gūşe-i çeşm-i ihānetle bağan İslāma
4. Raifñ seyyiātı gün gibi meydāna çıkar
Ger şehin-şāh düşürse bu işi isti'lāma
5. Hüküm idüp küfrine eşḥāb-ı şerī'at ḥatta
Ḥazret-i kādī-i Lazı gibi bir 'allāme
6. İtmesün gayret eger Ḥazret-i Şeyḥu'l-islām
Kalamaz ḥurmeti pāçāvra kadar 'imāma
7. Sen de bu yolda ser ü mālī fedā eyle Rızā
Mü'miniñ ceybine girmez bu gibi hengāme

* 1. MUSTAFA, age., s. 524.

2. TERZİBAŞI, age., s. 92.

[29] *

Der medh-i Mehdi Çelebi

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

1. Düşünürdüm ne içün tãcire dirler çelebi
Fârisîdir bu lügat Türkî midir ya ‘Arabî
2. Bunu kimden şorayım baħr-i tefkîrde iken
Geldi tãcü’l-üdebâ karşıma Mehdi Çelebi
3. Didim ey cur‘a-keş-i ma‘rifetiñ şıkk-ı Saṭîḥ
Vey ‘Irāk u ‘Acemiñ dâhiye-i bü’l-‘acebi
4. Laḳab-ı ‘âliñiziñ ḥâşılı ma‘nâsı nedir
Baḳdı döndürdü baña gûşe-i çeşm-i ğazabı
5. Didi yâhû Çelebi nâzik olan zâta denir
Her fûrû-mâye olan çapkına dinmez Çelebi
6. Didim aḥsent bu faẓl u hûner ü ma‘rifete
Ey bizim memleketiñ müfteḥir u müntaḥabı
7. Gitmeden mektebe taḥsîl-i kemâl eylemeden
Nerde bulduñ bu ḳadar dâniş ü ‘ilm ü edebi

* 1. MUSTAFA, age., s. 526.

2. TERZİBAŞI, age., s. 170.

8. Görmedi mişliñi ey fâzıl-ı yektâ gözümüz
Mışrı gezdim Yemeni Şâm u Hicâz u Halebi
9. Sâyesinde ideriz hall-i mesâ'il yoksa
Ne bilir Şeyh Rızâ öyle mu'ammâ laķabı

[30] *

Rā'if Pāṣā

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

1. Gelir gelmez hemān dīn-i Yahūdī iltizām itdi
Ne ta'zīm-i şerī'at ne ri'āyāt-ı nızām itdi
2. Müslümān olmuş iken bir Yahūdī zādeyi cebren
Yed-i hāhāma teslīm idüp çok ihtirām itdi
3. İşi bir hā'ine vardırđı āhir Rā'if-i cāhil
Ki millet her tarafından hāric ü dāhil kıyām itdi
4. Mülevveş eyledi rüşvetle dīn ü devleti gūyā
Cenāb-ı dāver-i ekrem sıçup ibkā-yı nām itdi
5. Emīru'l mü'minīn i'dāmına emr itse şāyāndır
Bu bed tıynet ki hetk-i millet hayru'l-enām itdi
6. Binā-yı irtişā' çok yerleri nokşānda kalmışdı
Kamu nokşānları Allāh için Rā'if tamām itdi
7. İlāhī hākim-i şer'-i şerīfi ber-devām eyle
Ne gayretle ki ol 'allāme-i 'āl-i maḳām itdi
8. Huşūşan kahramān-ı devlet ü millet Emīn Pāṣā
Kumandan-ı diyānet-pīşe hayli ihtimām itdi

* 1. MUSTAFA, age., s. 528.

2. TERZİBAŞI, age., s. 85.

[31] *

Çaycı Gül Vezîr Medhîne

Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

1. Gül vezîriñ mecma‘-ı hûbân olan çayhânesi
Cevher-i rûh-ı revândır cür‘a-i peymânesi
2. Kırduğı kürsîler üzre hûb u rûyân-ı ‘Irâk
Al yañaqlar her biri yâkût u mercân dânesi
3. Böyle bezm-i dil-firîbi görse şeyh-i hânekhâh
Mâni‘ olmaz rakşına vâ‘izleriñ efsânesi
4. Pâdişâhıñ cânına bir bendesidir gül vezîr
İstemez illâ Rızâ-yı hazreti şâhânesi
5. Aqçalar şarf itdi şehr-âyin içün rûz-ı cülûs
Yok iken bir aqça beytü’l-mâlden mâhânesi
6. Çay içün biñlerce ücret vermeyen âdemlere
Minnet itmez âferîñ tab‘-ı civân merdânesi
7. İstese eyler sitâyiş istese eyler hecâ
Lâ-ubâlîdir Rızânıñ meşreb-i rindânesi

* 1. MUSTAFA, age., s. 529-530.

2. TERZİBAŞI, age., s. 259.

[32] *

Hāzım Beg**Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün**

1. Devletiñ eñ şādıķı vālīleriñ eñ aḥseni
İstedik Allāhdan Allāh gönderdi seni
2. Pek mübārek bir zamān Bağdāda teşrīf eylediñ
Ey vezīr-i kār-zār ey ‘adl u dādıñ ma‘deni
3. Ğurre-i mäh-ı muḥarrem sāl-i nev faşl-ı bahār
Lāleler nevḥīz ü güller tāze vālīmiz yeñi
4. Sen gibi bir āşafıñ ḥazm u şebātın görmedim
Diñlemem efsāne-i İsfendiyār u Behmeni
5. Sell-i seyf itmek ne ḥācet ḥüsn-i tedbiriñ yeter
Kayd-ı bend-i tã‘atıñdır eşkiyānıñ gerdeni
6. ‘Ārz-ı şāyān bir ‘ibāret bulmadım tebrik içün
Ḥāne-i ḥayretde ‘āciz qalmışım ‘afv it beni

* 1. MUSTAFA, age., s. 531.

2. TERZİBAŞI, age., s. 217.

[33] *

Yūsuf Pāṣā

Mef'ülü/ Mefā'īlü/ Mefā'īlü/ Fe'ülün

1. Kāṣāne-i şahbā-yı sürür itdi 'Irāķı
Doldur ḳadeḫi mīr-livā 'aşķına sāķī
2. Ol Yūsuf-ı ūīrīn ḫareket 'aşķına biz de
Ūīrīn idelim bāde-i telḫīyle mezāķı
3. Reftār-ı ḫakīmāne ile eyledi pāmāl
Ḳarıncayı başmaķsızın erbāb-ı nifāķı
4. El virse ider gice ile gündüzi tebdīl
Vardır o ḳadar reddi mezālīmle merāķı
5. Dün ceyb-i kesen dāmen-i taķvāya ūarılımış
Başında ūarıķ ūanki olmuş ūeyḫ-i 'Irāķī
6. Her ḫabbesi bir ḳubbe ḳadar sübhā elinde
'Arrāde ile cünbüūe gelmez eñ ufaķı
7. Ey baḫt-ı siyāhım ne olur ben daḫi olsam
Ya'ḳūb gibi Ḥazreti Yūsuf-ıla mülāķī

* 1. MUSTAFA, age., s. 533.

2. TERZİBAŖI, age., s. 220.

8. Peygamber iken olmadı t̄ab-āver-i hicrān
Ben nice taḥammül ideyim bār-ı firākı
9. Bir nāme-i talṭīf-i nevazışle Rızāyım
Endiṣe-i bokrūñ bedel ü mehr şadaķı
10. Bākı ola ķaldıķķa cihān ‘izz ü şerefle
Ķaldıķķa cihān ‘izz ü şerefle ola bākı
11. Dönmezse eger ķarḥ-ı felek ḥāhişi üzre
Zir ü zeber olsun felegiñ ṭāk u revākı

[34] *

Seccāde-i Şerīfe

Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Müstef'ilün/ Fe'ul

1. Seccāde-i şerīfeyi taḳbīl idenlere
Bī-şübhedir şefā'at seccāde şāhibi
2. Zaḥmet verirdi zā'irine dıyyıḳat-ı mekân
Degmezdi zeyl-i pākine her 'āşıkıñ lebi
3. Tā istilām şehr-i evvel inşā buyurdular
'Abdülḥamīd-ḥān bu maḳām-ı mürettebi
4. Vardı semā-yı heftüme tārīḫiñiz Rızā
Bitdi ṭavāf-ḥāne-i seccāde-i Nebī

* 1. MUSTAFA, age., s. 536.

2. TERZİBAŞI, age., s. 208.

[35] *

Cevherli Tārīḥ

Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn

1. Pādişāh-ı āl-i ‘Oşmān ya‘ni ḥān ‘Abdülḥamīd
Kābil-i inkār degil iḥşān-ı fevka’l-‘ādesi
2. Pādişāh-ı enbiyāyı mess iden seccādeye
Görmedi lāyık ziyāret-ḥāne-i mu‘tādesi
3. Bir ziyārethāne-i şāhāne inşā kıldılar
Āsumān durunca dursun şāh ile şeh-zādesi
4. Pek güzel düşmüş Rızā cevherli bu tārīḥiñiz
Emced-i peygamberleriñ mevķıf-ı seccādesi

* 1. MUSTAFA, age., s. 537-538.

2. TERZİBAŞI, age., s. 127.

[36] *

**Bābanzāde Mecīd Pāšā Hakkında
Söylediği Medhiyye**

Fe‘ilātün / Mefā‘ilün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

1. Medeniyyet ikinci ‘anķādır
O daħi ism-i bī-müsemmādır
2. Medeniyyet mekārim-i ahlāk
Bez̄l ü ihsān u fazl u taķvādır
3. Ma‘rifet ger şaķal uzatmak ise
Büz-i aħfeş hekīm ü dānādır
4. Ser ü destārdan ‘ibaret ise
Caḡş-ı kağı da İbni Sinādır
5. Şūret-i mādleden kināyet ise
Ādem ü iblīs ḡayyā Ḥavvādır
6. Ger ‘ibādet Ḥicāza gitmek ise
Ḥar-ı şūfī de ḡacı babadır
7. Ḥüsn-i evşāfı olmayan ādem
Şekl-i ādemde bir muķavvādır

* 1. MUSTAFA, age., s. 460-461.

2. TERZİBAŞI, age., s. 241.

8. Şahş-ı kâmil eger bulunsa bugün
Merhametlü Mecîd Pâşadır
9. Dûdmân-ı mülûki Bâbândan
Çalmış bir şems-i ‘âlem-ârâdır
10. Dest-i gevher-feşânı ğıbta-i kân
Keff-i ihsânı reşk-i deryâdır
11. Desti ol deste beñzemez ki dedim
Halli müşkil olan mu‘ammâdır
12. Minnet itmez cihânı itse nişâr
Himmeti tâ o rûtbe bâlâdır
13. Şi‘re karşı eķall-i câ‘izesi
Yâ otuz yâ igirmi liradır
14. Ceybe girmez meḥâsin-i şiyemi
Mâh-ı tâbân gibi hüveydâdır
15. Va‘de-i cûd ḥâtem-âneleri
Reste-i intizâr-ı ferdâdır
16. Bize ikrâm-ı mün‘imâneleri
Eskiden ḳalma irş-i âbâdır

17. Devleti vakf ü şerveti mebzûl
Ni‘meti sâ’ilîne yağmâdır
18. Saḥa-i medḥini mesāḥa iden
Kilk-i taḥrîr-i herze peymâdır
19. Bir ferve ḳalmıř infiřālinden
Ḥāk-i ḥacālet yüzünde peydâdır
20. Cāh ü iḳbāl ü ‘izzetiñ ber-cā
Ola tā kā’ināt ber-câdır
21. Dāverā himmetiñ dirîĝ itmez
Maḳşadıñ ger Rızâ-yı mevlâdır

[37] *

Behrām Pāşānın Hicviyesi**Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün**

1. Bu ‘icl-i sāmīrīnīn kim adı Behrām pāşādır
Anıñ taşvīri Allāh içün cāy-ı temāşadır
2. Hünerden ma‘rifetden fehmden idrāk ü dānişden
Tehī ḥālī mücevvef şanki bir şekl-i muḫavvādır
3. Muḫavvā şekline bir şey dinür ammā bu ‘ikrūte
Ne denilsin ki şūretten mücerred bir heyūlādır
4. Ḳudūm-ı minḥast-ı ḳulzümi virān eyler Īrānı
Degil Īrāna Īrāndan o yana def‘i evlādır
5. Eger yıldan yıla eyler ise aḥbāba bir da‘vet
Besat-ārā-yı ḥān ni‘meti zeytünle ḥūrmādır
6. Teverrüm eylemiş işkembesi bāsur-ı rīḥinden
Gegirdikçe şanırsıñ şavṭ-ı nāḳūs-ı naşārādır
7. Niçün maṭrān efendi sevmesin Behrām pāşāyı
Ki nāḳūs-ı deyrden nağme pervāz-ı kilīsādır

* 1. MUSTAFA, age., s. 474-475.

8. Yed-i eṣrāra teslīm eylemiş aġnām u a‘ṣārı
Livānıñ ḥāşılı ḥā’inleriñ beyninde yaġmādır
9. Benim maḥdūmumı aġnāma me’mūr itmedi zīrā
Bilirdi lira benden ḥāşıl olmaz iş bedāvādır
10. Nedāmet ḥāşıl itdim şimdi hicv-i Ḥamza Pāşādan
Ki bu deyyūsa nisbet Ḥamza Eflāṭūn u dānādır

[38] *

Tevfîk Beg Mîr-livâ

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(Fâ‘ilâtün)

(Fa‘lün)

1. Nüşhası geldi baña söyledigîñ medh-i Raûf
İçine ben dañi bir nesneyi şoksam dime of
2. Bañn-ı fazlıñda nihân nâfe-i hikmet âsâr
Yine çıkdı koķusu ya‘nî riyâh-ı me‘lûf
3. Kuvve-i şâ‘ireyi şî‘rden añlar ‘ârif
Meşelen ba‘îre ile oldu abâ‘ir ma‘rûf
4. zât u vâlâñızı medh itmege şâyeste iken
Bu tenezzül yakışır mı seniñ idrâkiñe yûf
5. Bir geniş havşala var sende ki mâşâallâh
O geniş zarfa şokar her neyi kılsa mazrûf
6. Bir siyâh ejdere beñzer kalem-i tañririñ
Ki açup ağızını isterse ider ‘âlemi lûf
7. İş muvâfık gelemes olmasa tevîk refîk
Nik ü bed cümlesi Tevfîk üzerinde mevķûf
8. Tañtı yapdır da çabuk ol bize gönder Tevfîk
Sen dañi kaç ğurüşuñ ile Rızâya maşrûf

* 1. MUSTAFA, age., s. 492.

2. TERZİBAŞI, age., s. 131.

[39] *

Sultân ‘Abdülhamîd Hân-ı Gâzî

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

1. Kul hüvellâhü ehad hırz-ı ser mâh-ı efseriñ
Mest-i şahbâ-yı elem neşrah dil-i dânişveriñ
2. Müsteşârîñ ‘akl-ı evvel hemdemiñ rûhu’l-emîn
Dest-giriñ feyz-i aqdes ism-i a‘zam yâveriñ
3. Tâc ü tahtıñ tâ ebed maḥfûz Allâhü’ş-şamed
Âyetü’l-kürsî meded innâ fetaḥnâ rehberiñ
4. Rîzesiniñ âsitâniñ dürr-i tâcü’l-mülûk
Ḳurratü’l-‘ayn-i selâṭin ḥâk-i pâyi enveriñ
5. Bir cihân küffâra karşı ğamze-i ḥübân gibi
Şaf çeküp âmâde-i hicâ sipâh-ı şaff-deriñ
6. Pâytaht-ı devlet-i Yûnân dil-i ‘âşık gibi
Sine-çâk nâḥiñ sîm semend-i ‘askeriñ
7. Cevher-i ferdiñ vücûdı yok diyen câhil degil
Naşş-ı kâtı’dır bu da‘vâ üzre nûk-i ḥanceriñ

* 1. MUSTAFA, age., s. 495-496.

2. TERZİBAŞI, age., s. 200.

8. ‘Arşa aşma korkarım ‘arşı da itsin rahnedâr
Cevher-i ferd-i kiyân tîğ-i şüreyyâ cevheriñ
9. Hüdühüd şehri sebe’ vü sāye-i bāl-i hümā
Yā dem-i bād-ı şabādır rahş-ı āh u peykeriñ
10. Cā-nişīn-i faḥr-i ‘ālemsiñ ‘aceb mi olsalar
Cem kuluñ Key bende Ḥākān köle Kistrā çākeriñ
11. Ḥayy-i Kā’imle ḥisābı bir gelür ‘Abdülḥamīd
Çok devām itsün gerek zāt-ı ‘adālet gösteriñ
12. Merḥamet-kāra Süleymān ḥaşmetā şāhen-şehā
Ey Rızā leb teşne-i iḥsān-ı ‘ālem perveriñ
13. Şefkat-i millet-nevāzıñ şorsa kimdir bu Rızā
Tālebānī ‘Abdurrahmān zāde mūr-ı aḥḳariñ
14. Mihr ü māh oldukça rahşān rūz u şeb tābān ola
Evc-i burc-ı saltanatda āfitāb-ı manzarıñ

[40] *

Ḥamza Pāṣā

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

1. Neşr olundı tezek-i tāze gibi bir ğazeliñ
Ol tezekden bilirim ḥālī yamandır şaḡalıñ
2. Şaḡalıñ her teli cārüb-ı ḥalāya dönecek
Ḥamza pāṣā bu ise zāde-i tab‘-ı ca‘liñ
3. Git seniñ ‘azliñ içün kimse te’essüf idemez
Tā köpek var ise Kerkükde çokdur bedeliñ
4. Bu livāda emeliñ ḡalmaḡ idi yıllarca
G.tüñe koydı felek rüste-i tül-i emeliñ
5. Seni teşyī‘ iderim dīde-i giryān ile
Düşmedi dāmıma ol beççe-i āh u meşeliñ
6. Öpmedim lebleriñi eşk-i nedāmet dökerim
Ol büt ğonca dehen ol püser-i leb ‘aseliñ
7. Gelirim ben de siziñle binerim arḡañıza
Bir imiş mādeleri çünki cemīl ile cemeliñ
8. ‘Azl-i ‘ālīñize ḡann itme Rızā oldu sebeb
Sū’-i kirdār u fesād ‘ameliñdir ‘ameliñ

* 1. MUSTAFA, age., s. 500.

2. TERZİBAŞI, age., s. 105.

[41] *
Kerkük Nā'ibi

Mef'ülü/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Fe'ülün

1. Gördüñ mü kimi nā'ibi gördüm nice bir zāt
Evşāfi nedir şekli ne türlü bize aňlat
2. İtmiş mi te'ehhül hāremi var mı var ammā
Ārāyiş-i āgūş-ı hārifān-ı hārābāt
3. Biz de biliriz ol ciheti hükmi naşıldır
Hükmi-i Kārakuš ya'nī bilā şahid ü işbāt
4. İdrāki ne endāzede bir cāhil-i ebter
Ne şer' i bilür Arnavuť oğlu ne nizamāt
5. Endāmı şarı gözleri gökdür çehresi ebreş
Şöm olduğunu ortaya koymuş bu 'alāmāt
6. Yaşı ne kadar elliden eksik nice bildiñ
Bağdım dişine diğkat ile hīn-i mülākāt
7. 'Azl oldu evet vāsıta-yı 'azli kim oldu
Enfās-ı mesīhāne-i eşhāb-ı kerāmāt
8. Seyyāh olarak memleket-i Rūmı gezerdim
Kādī o zamān emred idi gözleri āfāt
9. Saħleb şatarak geçdi teşādüf yanaşımdan
İtdi baňa bir gūşe-i çeşm ile mübālāt

* 1. MUSTAFA, age., s. 452-452.

2. TERZİBAŞI, age., s. 131.

10. Üslüb-ı hakīmāne ile ben de göz itdim
Hayli aramızda cereyān itdi işārāt
11. Encāmı didim ol birini kaçā şatarsıñ
Pazar iderek çıqdı iki liraya fiyāt
12. Virdim parayı nezd-i faķir-āneme geldi
Bī-çare çabuk uķçuruñu çözdü didim yat
13. Ma‘hūdı dayanmaķla fiğānı göge çıqdı
Hattā işidüp şayhasını ehl-i semāvāt
14. Yalvardı amān yā geri al parañı yāhūd
Tükrükle anıñ birazıcıķ başını ıslat
15. Sürdüm atımı diñlemedim āh u enīni
Leylānı alan ķāđīye besdir bu mükāfāt

[42] *

Cemîl Zâde

Mef'ûlû/ Mefâ'îlû/ Mefâ'îlû/ Fe'ûlûn

1. Mümkün olamaz herkes için mecd-i mü'ebbed
 Kad haşşaşahullâhu bi-'Îsâ bin Muḥammed
2. Benden soruñuz ben tanıyım âl-i cemîli
 Eşşâb-ı mekârim veled ü 'am eb ü ced
3. İhsânca vefâ sebkat ider va'delerinden
 Anlarca kabâhat görünür kavı-i mücerred
4. Eltâf-ı Hudâdan dilerim 'âfiyet üzre
 Hayli yaşasın her biri menşûr u mü'eyyed
5. Hâbîde-i eslâfı degil şîve-i şî'rim
 Âyîn-i Rızâdır bu gibi sebk-i mücedded

* 1. MUSTAFA, age., s. 458-459.

2. TERZİBAŞI, age., s. 256.

[43] *

Âl-i Cemîl

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

1. Seḥā kesbi degil Âl-i Cemîl'e irş-i âbâdır
Eñ ednâ pâye-i himmetleri evc-i süreyyâdır
2. Ḥuşûşan Muştafâ kim idebilmem vaşf-ı îfâsın
Vefâ her çend aña maḥlaş bulunmuş haḳḳ-ı evfâdır
3. Degil evfâ eger a'lâdan a'lâ bir laḳab bulsam
Cenâbı Muştafâ ḫazretleri andan da a'lâdır
4. Yetişmez dâmen-i evşâfına ser-pençe-i fikrim
Nihâl-i ḳâmet-i ehliyyeti ol rütbe-i bâlâdır
5. Zülâl-i meşreb-i âlâyişi şîrîn 'azârında
Şanırsıñ Allâh Allâh şerbet-i şehd-i muşaffâdır
6. Dürri ḳarnında şaḳlar ḫaşyetinden her zamân deryâ
Eger deryâ kefi deryâyâ dirsem bir ta'addâdır
7. Nice deryâyâ teşbîh eyleyem ol dest-i iḫsânı
Ki kemter baḫşış-i 'âlîleriñ maḫşûş-ı deryâdır
8. İder biñ ḫâtır-ı pejmürdeyi bir luṭf ile iḫyâ
O 'âl-i ḳadr eger 'Îsâ degilse 'amm-ı 'Îsâdır
9. Rızâ Âl-i Cemîli sevdiginden medḫ ider yoksa
Ne ḫâcet râyet-i iḫsânları meydânda ber-pâdır

* 1. MUSTAFA, age., s. 466-467.

2. TERZİBAŞI, age., s. 257.

[44] *

Ḥamza Pāṣā

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün
 (Fā‘ilātün) (Fa‘lün)

1. Ḥamza pāṣā ile ğavgāda iken geldi beṣīr
 Ki beṣāret saña o ḥā’ini ‘azl itdi müṣīr
2. Sāde ‘azliyle ḵanā‘at idemem ol teresiñ
 İderim merg-i müfācāt ile anı tebṣīr
3. Şeyḥ-i Moncuĝ ile tab‘ı uyacaĝdır zīrā
 Moncuĝ ile bezenür kelle-i a‘nāḵ-ı ḥamīr

* 1. MUSTAFA, age., s. 479.

2. TERZİBAŞI, age., s. 107.

[45] *

Erbilli Küçük Molla Hakkında

Fe‘ilātün / Fe‘ilātün / Fe‘ilātün / Fe‘ilün
(Fā‘ilātün) (Fa‘lün)

1. Bu şafağ kim felegiñ lükke-yi dāmānıdır
Pāymāl itdigi mazlūmlarıñ āl-i ғанıdır
2. Āh-ı mazlūm nesīm ü çimen mefhāreti
Dehen-i zağm-ı ciger gönçe-i handānıdır
3. Maṭla‘-ı cedī çerā-gāh-ı ḥamel ḥāne-yi şevr
Bir ṭağım cān-veriñ ‘arşa-yı cevelānıdır
4. Üstine konmuş esed sırtına binmiş saraṭān
Rūz u şeb mel‘abe-yi ‘ālem-i ḥayrānıdır
5. Ger bu vaḥşīlik ise nuṭfe-i āba-yı felek
Medeniyyet şıfat-ı ğül-i beyābānıdır
6. Geç bu iğbāl-i cihāndan ne sa‘ādet umulur
Bu binādan ki sitem-i a‘zam erkānıdır
7. Bir boğuñ gögsine cevherli nişānlar dikilir
Ki fülān memleketiñ koca kumandānıdır
8. Bir oşurganı ider post-nişini irşād
Şanki Veys el-Ḳaranıñ zübde-i aḳrānıdır

* 1. MUSTAFA, age., s. 484-486.

2. TERZİBAŞI, age., s. 241.

9. Bū'l-hudā kelb-i Haleb muhliş-i 'ālîsi iken
Şimdi şeyhü'l-vüzerā tırta-yı 'unvânîdir
10. Öyle mahşûl-i zinā hâ'in mâder-i be-hatâ
Raḥna-cûy-ı neseb hazreti Geylânîdir
11. Bu gibi işleri çokdur felek-i süfla-nevâz
İstemez her ne derseñ şîme-i insânîdir
12. Aşıl insân didigiñ cevher-i nâ-yâb eger
Olsa Erbildeki 'allāme-i Rabbânîdir
13. Hazret-i Hâcî 'Ömer-zāde Küçük Molla kim
Māye-i kesb-i ğınā sāye-i ihsânîdir
14. Kimyâ mümkün ise hâşıl-ı feyz-i nazārî
Cām-ı cem var ise āyîne-i vicdânîdir
15. İbni Sinâ gibi çok 'āleme hikmet gösterir
Sebķ-i āmuhte-i mekteb-i 'irfânîdir
16. Nāme pîrā-yı hukm-i hāme-yi mu'ciz eşeri
Çehre perdāz-ı kerem dest-i zer-efşânîdir
17. Maẓhar-ı şıdk u şafâ āyîne-i nāşıyesi
Maṭla'-i şems ü kamer dest-i garîbânıdır
18. Hırķa pūşândır hāne-gāh-ı irşādı
İrişüp her yeri bir hocā-yı hırķânîdir
19. Çünkü ta'zîm-i şenādan soñra taķdîm-i du'ā
Nezd-i erbāb-ı sūḥan şart-ı sūḥandânîdir

20. Kaldırup der-geh-i Mevlāya Rızā dest-i niyāz
 Bir du‘ā eyle ki hengām-ı du‘ā-ḡānīdir
21. Mehr-i iḡbāl-i cihān-gīr ola tā mehr-i münīr
 Bu revāḡ-ı felegiñ ziynet-i eyvānıdır

[46] *

Der Medh-i ‘Abdullāh Pāšā

Mef‘ülü/ Mefā‘lül/ Mefā‘lül/ Fe‘ülün

1. Dāmān-ı dilīr-āneyi bend-i kemer itdiñ
Gūh u kemer-i pişderi zīr ü zeber itdiñ
2. Kāşāneleri evc-i şüreyyā ile hemdüş
Bir tã’ife-i eşrārı hem-āğüş yer itdiñ
3. Tābi‘ olanı yerlerine eylediñ iskān
Tāgī kalanı tağa sürüp derbeder itdiñ
4. Hayber gibi bir qal‘ayı almaq degil āsān
Allāh için ey hāzret-i vālī hūner itdiñ
5. Şaf beste-i ceng eyledigīñ ‘asker önünde
Cevelān iderek millete cānıñ siper itdiñ
6. Kırdıñ kuvve-i tāgiyeniñ enfini meksūr
Hep anları mahkūm bir ednā nefer itdiñ
7. Bildirmek için saltanatıñ şān u şükūhı
Güş-ı feleki‘l-aţlası top ile ker itdiñ
8. İrānı daḡı almaq idi maqsadıñ ammā
İnşāfa yakışmaz deyü şarf-ı naẓar itdiñ
9. Üslūb-ı ḡakīmāne işi ‘avqa şalurdı
Teşhīr-i silāḡ ile sözi muhtaşar itdiñ

* 1. MUSTAFA, age., s. 502-503.

2. TERZİBAŞI, age., s. 228.

10. ‘Aşk olsun eger böyle ise devriyye çıkmak
Çeşm-i zafere cilve veren ber-sefer itdiñ
11. ‘Aşrıñ gidişi menhec-i ‘adl üzre degildi
Fethiñla anı reşk-i zamān-ı ‘Ömer itdiñ
12. Bir hāmle ile kalmadı karşıñda mübāriz
Ey fāris-i meydān-ı şecā‘at neler itdiñ
13. Yüz sürmek ümīdinde idim pāyeñe ammā
Bahtım baña yār olmadı çabuk güzer itdiñ
14. Yāhūd şakınmak ‘ādet imiş şāh-ı gedādan
Şā‘ir de gedādır deyü andan hāzer itdiñ
15. Yā başka sebebdan tolayı şeyh Rızānıñ
Hoş göñlünü pāmāl-i sipāh-i keder itdiñ

[47] *

Ṭabīb ‘İzzet Beg

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün
 (Fā‘ilātün) (Fa‘lün)

1. Hastalar başına tekmīl-i nefesden evvel
 Gelse ‘İzzet Beg olur ric‘ate mecbūr ecel
2. Gelmedi ‘āleme gelmez daḥi bir böyle ḥekīm
 Ḥikmetinde ol şifāḥāne-i üstād-ı ezel
3. Yed-i beyzāyı tedāvīsine Loḳmān ḥayrān
 Fikr-i Boḳrāṭ zebūn aḳl-ı Felāṭūn muḥtell
4. Ḥikmet sedd-i İskender gibi meydānda iken
 Raḥne virmez beden-i ḥastaya ye’cūc ü ‘ilel
5. ‘İzzetiñ vaşfı tükenmez çene çalmaq ne lāzım
 Sus Rızā çünki sözüñ aḥseni mā ḳalle vü dell

* 1. MUSTAFA, age., s. 511.

2. TERZİBAŞI, age., s. 127.

[48] *

İstanbul Yād-gārları

Müstef' ilün/ Mef ā'ilün/ Müstef' ilün/ Fe'ul

1. Hurrem o dem ki sākin-i dīr-i muğan idim
Hem-rāz-ı cām hem-dem-i raṭl-ı girān idim
2. Türkān-ı serv ü kāmēt ile dest-i der-meyān
Hübān-ı gōnca leble dehān ber-dehān idim
3. Gāhī ḥarīf-i ḥalka-i rindān-ı bāde-nūş
Gāhī enīs-i meclis-i derd-keşān idim
4. Mihrī nükte-senc ü Ḥayālī bezle-gū
Yārān-ı şūḥ-meşreb ile hem 'inān idim
5. Gāhī muḫīm ḥāne-i ḥamār-gāhī zamān
Karıncalarla mu'tekif genc-ḥān idim
6. Ḥayli zamānda ḥazret-i düstūr-ı kāmiliñ
Bir bāğçesinde ṭāir-i ḳuds-i āşiyān idim
7. Ol bezm-i dil-firībde tūṭtu hoş edā
Ol encümende şa'ir-i mu'ciz beyān idim
8. Devrān-ı kār-zār-ı feşāḥetde ben daḥi
Nef'i gibi bir ef'ā āteş zebān idim
9. 'Ummān iken kefimde bulunmazdı bir şadef
Loḳmān iken mu'aṭṭal bir loḳma nān idim

* 1. MUSTAFA, age., s. 512-513.

2. TERZİBAŞI, age., s. 262.

10. ‘Akl u fehm ü dāniş ile hiç uymadı zamān
Bir dem ben daḥi gerçi ferīd-i zamān idim
11. Tīr-i meşhedim maḳām-ı Rızādan o ḥāl ile
Her bir belāya şākir ü el-ḥamd-ḥān idim

[49] *

Hâcî Hâbîb

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
 (Fâ‘ilâtün) (Fa‘lün)

1. Mevsim-i kıışda üç aylık bere-i biryânı
 Kızarıp ‘arız-ı hûbân gibi her bir yanı
2. Böyle bir bere-i nâzik bu gibi mevsimde
 Cānib-i erba‘asında yemegiñ elvânı
3. Olmaduk bār-keş-i minnet-i enfās-ı mesîh
 Şanki itmiş beriyye mâide-i Rabbānî
4. Eylemez mi bu gibi eṭ‘ime iḥyā-yı vücūd
 Belki her bir loğması gözden düşürür Loğmānı
5. Hâric-i havşala bir da‘vet idip Hâcî Hâbîb
 Nice ta‘rîf ideyim ni‘met-i bî pâyânı

* 1. MUSTAFA, age., s. 535.

2. TERZİBAŞI, age., s. 258.

[50] *

Sâlikân-ı Kâdirî**Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün**

1. Sâlik-i mülk-i beķâdır sâlikân-ı kâdirî
Târik-i kūy-ı fenâdır sâlikân-ı kâdirî
2. Cehd idüp ‘ilm-i ilâhîden sebaķ-hân oldular
Vârişân-ı enbiyâdır sâlikân-ı kâdirî
3. Câme-i ‘irfân ile tezyîn-i bâtın itdiler
Zâhir-i ehl-i kabâdır sâlikân-ı kâdirî
4. Meclis-i işrâkıyândır halka-i ezķârları
Sırr-ı kalbe âşinâdır sâlikân-ı kâdirî
5. Eylemişler dillerin gencîne-i ğaybi’l-ğuyûb
Maḥzen-i sırr-ı Hudâdır sâlikân-ı kâdirî
6. Çok fenâ fillâhdan seyr-i ilallâh itmege
Reh-revân-ı kibriyâdır sâlikân-ı kâdirî
7. Feyz-i irşâd ile teşhîr itmede tâlibleri
Ġüyyiâ mu‘ciz-nümâdır sâlikân-ı kâdirî
8. Büstân-ı zıkr-i cehrî içredir nâlişleri
Bülbül-i bâĝ-ı Rızâdır sâlikân-ı kâdirî

* 1. MUSTAFA, age., s. 538-539.

2. TERZİBAŞI, age., s. 210.

[51] *

Defterdārîñ Hicvi

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün
(Fā‘ilātün) (Fa‘lün)

1. Vācib oldı ideyim derd-i diliñ ızhārı
Yoksa dıkk ‘illete mūncerr olur ızmārı
Şaliver zingeneleri yā geri ver reh-vārı
Veremem bād-ı hevā esb-i şabā reftārı
Cümle-i āfāka degişmem tüyünñ bir tārı
2. Biri yüzden mütecāviz biri söyler yüz imiş
Biri inşāfı bırakmaz da der toğuz imiş
Biri söyler bu ne çok rüşvet alur donguz imiş
Kimse bilmez ‘adedin ben bilirim otuz imiş
Zingenelerden alınan liralarıñ miqdārı
3. Va‘de-i taḥliyye güz faşlı iken oldı şitā
Görmedim böyle ‘aceb ḥā’ini māder be-ḥaṭā
Yapdı efsūnları gösterdi fūnūn-ı şettā
Atımı aldı āvānta ile meccānen ḥattā
Sāyisiñ şirtına da atmadı bir ‘entārı
4. İşi görmekde cebān aqça-yı almaqda cesūr
Nice biñ ḥāṭır-ı bī-çāre şerrinden meksūr
Zāt-ı naḥsinde denā’et didigiñ hep maḥşūr
Ne revādır ki kumandān-ı sipāh-ı menşūr
İdesiñ pādişāhım böyle ḥıyānetkārı

* 1. MUSTAFA, age., s. 540-542.

2. TERZİBAŞI, age., s. 159.

5. Devlet ü millete esbāb-ı ziyāndır bu teres
Belki bir fitne-i āşub-cihāndır bu teres
İtse Allāha yemīn ‘ayn-ı yalandır bu teres
Hem bizim kanımızı zāyi‘ idendir bu teres
Nice kandırdı cenābın kıoca bir hūnkārı
6. Eger budur dā‘ire-i gerdiş-i eyyām Rızā
Veremez dehr meger sefeleye in‘ām Rızā
Yaramaz ‘ıffet ü devlet için ikdām Rızā
Bu ise pīş-rev-i leşker-i islām Rızā
Haķ bizim üzre mużaffer idecek küffārı
7. Ne biçimdir ne imiş yüzü nedir aştārı
Biçiminden bilinir mel‘anetiñ āsārı
Ermenīlere uyup toĝru degil efkārı
Tanımaz kimse benim teg o hıyānetkārı
Diñle ta‘rīf ideyim hāzret-i defterdārı
8. Ne erāmile verir para ne eytāma ma‘āş
Akça-yı vāhıde andan alamaz kimse beleş
Bir tıraş parası vir soķ g.tüne tā be-tıraş
Rūhunu almak için ey melek’ül-mevt yanaş
İtlere ta‘me olunsun o ten-i murdārı

9. Babası sebze şatar vâlidesi cingâne
 Harem-i muhteremi hâdime-i kârhâne
 Duhter-i bed-siyer cur'a-keş-i peymâne
 Başı bir yana döner el ayağı bir yana
 Sûk-ı Herrâcda gezer ellerde hep şalvârı
10. Hâline bakmayacağsın fuğarânın a teres
 Fikrine uymayacağsın vüzerânın a teres
 Bilmediñ dili yamandır şu'arânın a teres
 Bilmediñ hâneyi yıkar Şeyh Rızânın a teres
 Şerer-i havşala-yı sözü şehb-i eş'arı

[52] *

Allāha Yalvarış

Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün

1. Hudāyā herkese maqşūdı āsān eyleyen sensin
 Halīle nār-ı Nemrūdı gül-istān eyleyen sensin
 Keremle her dil-i menkūdı şādān eyleyen sensin
 İlāhī gonca-yı maqşūdı handān eyleyen sensin
 Gönül mürgiñ şehirler zār u giryān eyleyen sensin
2. Diger gün firāk olmuş gönül vādi-i hayretde
 Şerār-ı āteşi teskīn olup cāh-ı şafvetde
 Temennā-yı vişāl-i yār eyle me’vā-yı ülfetde
 Hayāl-i zülfe dil-dār eyle şahrā-yı maḥabbetde
 Buḥār-ı dūd-ı āhım sünbül-istān eyleyen sensin
3. Zuhūra gelmemişken hūr-ı cennet ‘ālem-bālā
 Zāhī halk olmamışken rüz u şeb hem cümle-yi eşyā
 Ziyā’ baḥşā-yı ‘ālem olmamışken Ādem ü Havvā
 Vücūda gelmeden bezm-i sevdā-yı saġar u şahbā
 Beni meyhāne-yi fiṭratda sekrān eyleyen sensin
4. Meşāmm-ı cān ‘uşşāk-ı mu‘aṭṭar şemme-yi gülde
 Muḥazẓar-ı ravza-yı ḳalbi gül ü reyḥān u sünbülden
 Dili sīr-āb mest iden şarāb-ı şīşe-yi mülden
 Cehālet zulmunu mahv eyleyüp ser şafḥa-yı dilden
 Derūnım maşrık-ı ḥurşīd-i ‘irfān eyleyen sensin

* 1. MUSTAFA, age., s. 541-542.

5. Dilim āzād u āsūde tevaḳḳu‘la temelluḳdan
 Ḥaẓīẓ-i cāy-ı rāḥatda rehā ‘ulüvv ü tefevvuḳdan
 Dil-i meksūrı cebr iden cerāḥāt u teṣaḳḳuḳdan
 Gırībān-ı dili maḥfūz idüp dest-i ta‘alluḳdan
 ‘Arūs-ı fıkır-i bıkürüm pāk-i dāmān eyleyen sensin

6. Cibāl-i ḳalb-i ‘uṣṣāḳı teclīle ḳılan dōken
 Anı her bir ‘alā’iḳden temennīden ḳılan ey-men
 Şeb-i deycūr-ı ‘aşḳı berḳ-ı nūrun eyleyen revşen
 İder nūr-ı cemāliñ ehl-i ‘aşḳa külḥānī gülşen
 Ḥalīlullāha tāb-istānī būstān eyleyen sensin

7. Ḳılıp ḥūrşīd-i luṭfiñla münevver külbe-i sīnem
 Sihām-ı ‘aşḳ-ı cānāna müheyyā ṭabla-yı sīnem
 İdip ālāyiş-i ḡamdān müberrā şadr-i kīnem
 Rehā-yāb eyleyip ḥār-ı sīnemden ravza-yı sīnem
 Vücūdum şūre-zārın reşk-i rızvān eyleyen sensin

8. Göñül şāh-ı gedādır ‘atebe-i şāh-ı ‘aşḳında
 Şemīm-i nāz-ı būyı içün bahār-ı būstānında
 Göñül mürğini idip gūyā nevā-yı dāstānında
 Bahār-ı feyż-i yār-ı iştıyāḳıñ gül-istānında
 Sirişkim māye-baḥş ebr-i nīsān eyleyen sensin

[53] *

Cemîl Şıdkî Zehāvî Hicvî

Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün

1. Cemîliñ yaşı kaçdır cedi kimdir kim bilür adın
Eşek baytârlarından şormalı târîh-i mîlâdı
2. Vaţandan eylemişler bir takım ceng-âneler hicret
Gelip Bağdâda berbâd itdiler nāmūs-ı Bağdâdı
3. Eger püşt ise ta'yîb itme te'sîr nesebdendir
Tabî'-i puşt olur ebnâ'-ı puştuñ âl-i evlâdı

* 1. MUSTAFA, age., s. 543.

[54] *

Taşavvuf

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

‘Acabā dehre şalan şūr-ı kıyāmet bu mudur

‘Āleme şu‘le veren ‘ārız u kāmēt bu mudur

Mest idip cāzib-i erbāb-ı kerāmet bu mudur

‘Acabā gön̄lümü şayd eyleyen āfet bu mudur

Beni mecrūḥ u perīşān iden āfet bu mudur

* 1. MUSTAFA, age., s. 544.

[55] *

Medhiyye

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün / Fā‘ilün

1. Zann ider cāhil olanlar bizleri dīvāneyiz
Biz cemāl-ı yārı görmüş bir taşım mest-āneyiz
2. Ehl-i zāhirler ne bilsin ehl-i bāṭın ḥālını
‘Aşk meydānında cān virmiş ‘aceb merd-āneyiz
3. Tālib-i esrār-ı ḥaqqız kimse bilmez biz neyiz
Şevk muḥayyirinde büyümüş lā nazīr dürr dāneyiz
4. Bizleri ta‘n itme ey vā‘iz bu kīl ü kāl ile
Fehm-i kīl aḥvālimiz zann itme biz efsāneyiz

* 1. MUSTAFA, age., s. 545.

[56] *

Ḳanā‘at

Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün

1. Ne kesb-i māl içün sa‘y ü ne cāha rağbetim vardır
Ḳanā‘at çok yaşasın sāyesinden rāḥatım vardır
2. Yok ise genc ü mālım ḥükümrān-ı mülk ü ‘irfānım
Sevād a‘zam-ı fuḳarā ile genc vaḥdetim vardır
3. Şikeste kāsemi ḥān-şehe virmem ki kāsemde
Ṭa‘ām-ı emn ü āsāyiş gibi bir ni‘metim vardır

* 1. MUSTAFA, age., s. 546.

[57] *

Defterdār

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün
(Fā‘ilātün) (Fa‘lün)

1. Ey benim rızkıma māni‘ bulunan defterdār
Haremiñ қаһbe kızıñ fāhişe kendiñ murdār
2. Baḡli ol mertebede kenzi yutarsa bu teres
Kelbeteyn ile g.tünden çıkamaz bir dinār
3. Kār ider seniñ g.tüñe girse y.r.ğım zīrā
Az mıdır ḡāyeleriñ ikiden olsa çehār
4. Her bir āḡūşda gündüz ḡarem-i muḡteremiñ
Gece geldikde hemān başına baḡlar şelvār
5. Ey eşek oḡlu bilinmez dişisiñ erkeksiñ
Meger im‘ān nazarla saña baḡsın bayṭār
6. Māderiñ a.ına s.k.iñ ne ḡadar yüz milyon
Pederiñ ḡūriñe la‘net ne ḡadar yüz milyār
7. Ḥānesinde bulunur her ne dilerseñ illā
Altı şey ‘arz u ḡayā dīn ü edeb ‘iffet ü ‘ār
8. Kesilir ekmegi ekmek keseniñ elbette
Zālimiñ ‘ömrü uzanmaz olamaz bir ḡördār

* 1. MUSTAFA, age., s. 547.

2. TERZİBAŞI, age., s. 137.

9. Āh ū mazlūmları Ḥaccāca yetirdiñ gūyā
Devlete şıdk u şadākat ideceksiñ ğaddār
10. Her kimi gördüñ ise tekme vurursuñ başına
Şanki yaylada çift e ḥaremi bī-efsār
11. ‘arefe gicelerini ne revādır a teres
Ḥāne-i Ermeni vü gebrde itmek emrār
12. Bizim küffāra gidip ḥoḳḳa ile mey içmek
Bu imiş zühd ü ‘ibādet bu imiş istiğfār
13. Söyle ḥīz-āne hezeyān ile ne boḳ yersen ye
Diñlemez sözleriñi vālī-i ferḥunde tebār
14. Ol civān-merd kerem-pīşe ki vaşfında dinür*
15. Diñle eş‘ār-ı aḥīri didi ki şeyḥ-i Rızā
Ne diyem diñlemez eş‘ār-ı āḥir-i eş‘ār

* 14. beytin ikinci mısrası Farsçaydı yazmadık.

Kıt'a (DÖRTLÜKLER)

[58] *

İstincā

Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilün

(Fā'ilātün)

(Fa'lün)

Ne ricā ile ma'āşım alabildim ne hecā

Çāre yokdur bu kurumsağa meger mevt-i ficā

Para yokdur alayım ābdest içün bir ibriķ

Vācib oldu şaķalıyla ideyim istincā

[59] *

‘Abdülķādir

Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Mefā'ilün

‘Ulüvv-i ķadr-i ‘Abdülķādiri evc-i a'lādan şor

Ġubār-ı hāk-i na'līni riķāb-ı evliyādan şor

O bāz-ı ser-firāzıñ āşiyānı nerdedir bilmem

Anı bālā-nişin bārgāh-ı kibriyādan şor

* MUSTAFA, age., s. 546.

* MUSTAFA, age., s. 546.

[60] *

Kāzım Beg

Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün

Alınca hazine-i mālîyeden biñlerce müşbetdir
Benim sa‘yim gibi Kāzım begiñ va‘di mühderdir
Beni hoşnüd ider ferdâ diyor va‘d ider her gün
Ol ferdânîñ murâdı ġālibâ ferda-yı maḥşerdir

[61] *

Şeyḥ-i Şerîf

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün

Zulmde gerçi bizim şeyḥ-i şerîfiñ adı var
Zulme yokdur meyli ammâ zālîme imdâdı var
Para almaz üçde birdir resm-i ‘âdet-i mekân
Şeyḥ-i ‘ālî himmetiñ bir mu‘tedil mu‘tâdı var

* MUSTAFA, age., s. 547.

* MUSTAFA, age., s. 548.

[62] *

Mîr-alāy Yūsuf Pāşā

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

Taşt-ı zerrini alıp başıña dünyâyı tolaş

Atını sür diyemez kimse saña atlu yavaş

Bārekellāh kumandān Felātün tedbîr

İhtilāsıñ öñüne geçdi ne el kesdi ne baş

[63] *

İsmā‘îl

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

İsm-i ‘ālî ile ‘ālî olamaz şahş-ı rezîl

Saña bir fā’ide virmez laķāb-ı İsmā‘îl

Görinür sahte-durur her kim uzaķdan baksa

Mutaşarrıf mı olur ‘icl-i Benî İsrâîl

* MUSTAFA, age., s. 549.

* MUSTAFA, age., s. 549.

[64] *

Yār-ı Mihribān**Müstef'ılün/ Mefā'ilün/ Müstef'ılün/ Fe'ul**

Ey yār-ı mihribān saña nā-mihribān didim

Haḷḷ eyledim ḥaṭāda bulundum yalan didim

Men'-i nigāh-ı tīre ider şu'ā'-ı mihr

Maḳdūr-ı āsumāna eger rīsmān didim

[65] *

Sültāndan Özürdilemek**Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün**

Cümle-i ābā u ecdādım imām'ül- mütteḳīn

Cümle-i 'ilme'l-yaḳīnden vāşıl-ı 'ilme'l-yaḳīn

Terk olunsa n'ola beşyüz re's-i aḡnām baña

Ben köleñ şâyān-ı 'afvum yā emīra'l-mü'minīn

* MUSTAFA, age., s. 550.

* MUSTAFA, age., s. 551.

[66] *

Ḥazret-i Sultān

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa'lün)

Düşmana karşı kedi millete karşı aşlan

La‘netullāhi ‘alā ḥazret-i hāze’s-sulṭān

La‘netullāhi ‘aleyhi ve ‘alā tābi‘ihī

Ve ‘alā men hüve lā yerḍā bi-hükmi’l-Ḳur’ān

[67] *

‘Ādālet

Mef'ülü/ Mefā'ilü/ Mefā'ilü/ Fe'ülün

Bî-çâre ‘adâlet ki yıkılmışdı binâsı

Birden içine sığdı bu kı̄nūn-ı esāsi

Ḳānūn-ı ilāhī var iken ya‘nī şerī‘at

Ḳānūn hez̤eyāndır i siyāsī i esāsī

* MUSTAFA, age., s. 552.

* MUSTAFA, age., s. 556.

[68] *

Musul Vālisi ‘Ārif Pāṣā

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

Yaşı yüzden mütecāviz ne ider bir vālī

İşte bundan bozulur memleketiñ aḥvālī

Memleket ıslāhına bir meyyiti itmiş me’mūr

Āferīn kuvve-i idrākine Bāb-ı ‘ālī

[69] *

Ḥaydar Qal‘a-güşā

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

Ḥaydar qal‘a-güşā rüstem-i iqlīm-i sitān

Neyyir-i a‘zam-ı burcū’l-esed-i Dağıstān

Bīm-i bāzū-yı dilrānelerinden titrer

Kendisi ḥaṭa-ı Zevrāda iken Hindistān

* MUSTAFA, age., s. 556.

* MUSTAFA, age., s. 552.

[70] *

Şāmil Pāşā

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün
(Fā‘ilātün) (Fa‘lün)

Ey civān-merd-i cihān ḥāzret-i Şāmil Pāşā
Dāver-i şadr-ı nişīn dā’ire-i ‘irfānda
Pāre-i elbise-i Hızır ağay küleñiz
İşte geldi donı yırtık dübürü meydānda

[71] *

İsmā‘il Pāşā

Mefā‘lün/ Mefā‘lün/ Mefā‘lün/ Mefā‘lün

‘Irāqa geldi İsmā‘il Pāşā farṭ-ı sür‘atle
Ki pāy-ı fitneye āyīne-i mülke cilā virsün
Kilāb-ı eşkıyā eṭrāfiñ aldı şaşdı bī-çāre
Didi yāhū naşıl bir memleket Allāh belā virsün

* MUSTAFA, age., s. 553.

* MUSTAFA, age., s. 554.

[72] *

Şeyh Süleymân

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün
(Fā‘ilâtün) (Fa‘lün)

Tekye mülk-i pederim olduğı meydānda iken
Der benimdir budala Şeyh Süleymân-zāde
Rāzī olmazdı selāmetle elimden çıksın
Boynunu tavk-ı hecādan ideyim āzāde

[73] *

Tārīḥ

Fā‘ilâtün/ Fā‘ilâtün/ Fā‘ilâtün/ Fā‘ilün

Maṭbah-ı nār-ı caḥīme şedd-i riḥāl itdi o kim
Laḥm-i ḥinzīri kebāb içün çekerdı maṭbaḥa
Na‘ş-ı nā-pākiñ görünce söyledim tārīḥ-i tām
Kākeyi Seyyid Muḥammed gitdi düz düz dūzaḥa

* MUSTAFA, age., s. 554.

* MUSTAFA, age., s. 555.

[74] *

Feyzî Efendi

Mef'ûlû/ Mefâ'ilû/ Mefâ'ilû/ Fe'ûlûn

Üstâd-ı sühan pîr-i sühan mîr-i sühansîñ

Hallâk-ı me'ânî denilen var ise sensiñ

Ey kân-ı kemâlât Emîn Feyzî Efendi

Mecmû'a-yı hulûk Hasan hulûk Hüseyinsîñ

[75] *

Cemîl Şıdkî Zehâvî Hicvî

Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilûn

Gerçi 'ilminden tolayı müftî Bağdâd imiş

Zevcesi kârḥânelerden çıkma bir gavâd imiş

Kâtil-i 'Abdül'azîz ḥân Midḥat ile müttefîk

Fikrine ḥidmet idüp ḥâ'inlere imdâd imiş

* MUSTAFA, age., s. 557.

* MUSTAFA, age., s. 558.

[76] *

Kerkük Nā'ibine Cevāb**Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün**

Nā'ibi ben Arnavuṭ şandım megerse Laz imiş
 İtdigim hicviyeler Laz olduĝu-çün az imiş
 Şekli beñzer Laza ammā Ermeniden bozmadır
 El-ğaraż yā Laz yā Eyvāz yā Papaz imiş

[77] *

Gürüh-ı Kādirī**Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün**

Şah-ı iklīm-i vilāyetdir gürüh-ı kādirī
 Rāh-ı 'aşqda zü'l-kerāmetdir gürüh-ı kādirī
 Cümle erbāb-ı tarīkat bülbul-i şūrīdedir
 Anlara bāĝ-ı muzāfātdır gürüh-ı kādirī

* MUSTAFA, age., s. 559.

* MUSTAFA, age., s. 559.

[78] *

Ḥācī ‘Ömer

Müstef‘ilün/ Fe‘ülün

Ḥacdan gelüp geçindi

Tariḥ için denildi

Bâğ-ı cināna indi

Ḥācī ‘Ömer Efendi

* MUSTAFA, age., s. 558.

MÜFRED (BİRLİKLER)

[79] *

Küçük Mollâ

Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün/ Mefâ‘îlün

Seniñ teg bir büyük ‘âlim cihânda var mıdır kellâ

Saňa sũ’-i nazardan hıfz içün dirler küçük mollâ

[80] *

Dinamîť

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

Ne diyem hükmi-i Hudâdır hüve yuhyî ve yümîť

Yoksa maķşûdumı hâşıl ider idi dinamîť

[81] *

Yahûd Oğlu

Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün

(Fâ‘ilâtün)

(Fa‘lün)

Görse Hâhâmı olur nâşıye fersâ-yı sücûd

Mutaşarrıf nice olmuş bu Yahûd oğlu Yahûd

* MUSTAFA, age., s. 559.

* MUSTAFA, age., s. 559.

* MUSTAFA, age., s. 560.

[82] *

Fesād**Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün/ Mefā‘īlün**

Bu envā‘-ı fesādın ba‘ışi zann itme vālīdir

Balık başdan koķar ğarbü’l-meşel ma‘lüm-ı ‘ālīdir

[83] *

Defterdār**Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün**

Bu vilāyetde cenābın olalı defterdār

Oldı ğab‘ın gibi mālīye ‘umūr-ı murdār

[84] *

Bāb-ı ‘ālī**Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün**

Nisbeti yok Bāb-ı ‘ālīden gelen vālīlere

Böyle bir b.ķ vālī ancaķ bāb-ı süflādan gelir

* MUSTAFA, age., s. 560.

* MUSTAFA, age., s. 561.

* MUSTAFA, age., s. 561.

[85] *

Ḳādir̄iler**Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilātūn/ Fā‘ilūn**

Gūşelerde Naḳşibendīler gibi şaḳlanmayız

Ḳādir̄iler tekyesi aşlan gibi meydāndadır

[86] *

Ḳānūn**Mefā‘ilūn/ Mefā‘ilūn/ Mefā‘ilūn/ Mefā‘ilūn**

Diyānet muẓmaḥill devlet bozuḳ millet perīşāndır

Sebeb taḥḳīr-i dīn te’sīs-i ḳānūn terk-i Ḳur’āndır

[87] *

Vezir̄ān**Fe‘ilātūn/ Fe‘ilātūn/ Fe‘ilātūn/ Fe‘ilūn**

Kimini bir köhne ḥaşır üzre faḳīr̄ān s.ker

Kimini dibāc ü ḥarīr üzre vezir̄ān s.ker

* MUSTAFA, age., s. 562.

* MUSTAFA, age., s. 563.

* MUSTAFA, age., s. 563.

[88] *

Cemîl

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Sürmedân-ı mâderiñ s.kden yemiş milyonca mîl

Kim bilir sen hangi kelbiñ yavrususuñ ey Cemîl

[89] *

İnsân-ı Kâmil

Müstef‘ilün/ Müfte‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ul

İnsân-ı kâmil aramak bu zamānede

Nāmūs aramak gibidir kaḥbeḥānede

[90] *

Naķib

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün

Naķibiñ naķbına girsin hezārān kîr-i Afgānî

G.ti varsa dayansuñ nesl-i pāk-i gāvş-ı Geylānî

* MUSTAFA, age., s. 564.

* MUSTAFA, age., s. 568.

* MUSTAFA, age., s. 570.

[91] *

Sākin-i Bāb-ı ‘Ālī**Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün****(Fā‘ilātün)****(Fa‘lün)**

‘Askeriden yetişüp bir öküz olmuş vālī

La‘netullāhi ‘alā sākin-i bāb-ı ‘ālī

[92] *

Ceyb-i Hümayün**Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün**

Karışmaz resm-i hār maḥşülüne māliyye me’muru

Anı devlet alır maḥşüş-ı der-i ceyb-i Hümayün

[93] *

Mübārek**Müstef‘ilün/ Mefā‘ilün/ Müstef‘ilün / Mefā‘ilün**

Tā‘at ile ḳabāḥatiñ mümkün iken tedāriki

Hem oḳurum tebāreki hem s.kerim mübāreki

* MUSTAFA, age., s. 571.

* MUSTAFA, age., s. 572.

* MUSTAFA, age., s. 572.

[94] *

Āl-i Ālūsī

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün

‘Irākīñ ḥānedān-ı aḳdesīdir Āl-i Ālūsī

Bu dervīşīñ bozuḳdur ‘ırz u nāmūsı

[95] *

Ālet

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Mey o mey sāḳī o sāḳī ḥālet ol ḥālet degil

G.t o g.t tükrük o tükrük ālet ol ālet degil

[96] *

Şeyh Rızā

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Bende yoḳdur kibr ü ‘unvān virse bir oḡlan selām

Benden evvel āletim ḥāzretleri eyler kıyām

* MUSTAFA, age., s. 573.

* MUSTAFA, age., s. 565.

* MUSTAFA, age., s. 565.

[97] *

A‘veriyet

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

A‘veriyet saña bir feyz-i Hudadır yoksa

Zibr-i destînde mülâzım var iken mu‘în

[98] *

Pādişāh

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

‘Āleme ‘ām olduğundan iltifāt-ı pādişāh

Har daği bir ad kazandı sāye-i şāhāneden

[99] *

Muhtār Efendi

Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

Muştafā Muhtār Efendi nā’ib-i Hācī kara

Hānesinde a. ucuzdur hoşkası bir mankıra

* MUSTAFA, age., s. 566.

* MUSTAFA, age., s. 566.

* MUSTAFA, age., s. 567.

[100] *

İki ‘Osmān

Mef‘ülü/ Mefā‘lū/ Mefā‘lū/ Fe‘ülün

Qaldım mütehayyir iki ‘Osmān arasında

Mūsā gibi Fir‘avn ile Hāmān arasında

[101] *

Haci Hayder Efendi

Müfte‘ilün/ Mefā‘ilün/ Müfte‘ilün/ Mefā‘il

Başında bir uzun külāh karşıma geldi bir dede *

Yādıma geldi āyet fī ‘amedin mümeddede

[102] *

Hızb-i Raḥmān

Mefā‘lün/ Mefā‘lün/ Mefā‘lün/ Mefā‘lün

Bi-ḥamdillāh kaçırıldı hızb-i Raḥmān hızb-i şeyṭānı

Çıkardı belde-yi Kerkükden gül-i biyābānı

* MUSTAFA, age., s. 567.

* MUSTAFA, age., s. 568.

* Bu beyitte vezin bozukluğu vardır.

* MUSTAFA, age., s. 569.

[103] *

Me'mūr-ı H̱ar

Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün/ Mefā'īlün

Cenābı H̱aḳ sizi ẖıfz eylesün bir maḥẓ-ı şer geldi

Ahālī şaḳlasın merkebleri me'mūr-ı ẖar geldi

[104] *

Ġırlanġıç Āşiyānı

Müstef'īlün/ Fe'īlün/ Müstef'īlün/ Fe'īlün

'Anḳā içün yapılmış ġırlanġıç āşiyānı

Ta'mīr olundu gūyā dergāh-ı Ṭālibānī

[105] *

Kemāl Pāşā

Fā'īlātün/ Fā'īlātün/ Fā'īlātün/ Fā'īlün

Arayıp buldu Rızā tām ulaḳı tārīḥi

Geldi Kerkūke selāmetle Kemālī Pāşā

* MUSTAFA, age., s. 570.

* MUSTAFA, age., s. 571.

* MUSTAFA, age., s. 574.

[106] *

Cemîlîñ Hânımı

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Hânım-ı Firûze hânım hâli üzre qalmamış

Şanki bir eski binâdır hâne derr hürde fîl

[107] *

‘İsyân

Mefâ‘lün/ Mefâ‘lün/ Mefâ‘lün/ Mefâ‘lün

Binâ-yı ‘İşimi qahrıyla virân eyleyen mi‘mâr

Ümîdim var ki dest-i luṭfıyla ma‘mûr ider bir gün

[108] *

‘Aili Tekke

Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilâtün/ Fâ‘ilün

Bu tekye kimiñ tekyesidir şeyḫi da/var mı

Ser ḥalka-i zikrinde gezen ḥalîfe si/kimdir

[109] *

Ḥâfız Efendi

Mefâ‘lün/ Mefâ‘lün/ Mefâ‘lün/ Mefâ‘lün

Çocuk g.tden doğurmak ‘âdet olsaydı her insâna

Olurdu Ḥâfızıñ her bir kenefde biñlerce ordusu *

* MUSTAFA, age., s. 574.

* MUSTAFA, age., s. 575.

* MUSTAFA, age., s. 575.

* MUSTAFA, age., s. 576.

* Bu mısra da vezin kusuru vardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
GRAMER (ŞEKİL BİLGİSİ)

GRAMER (ŞEKİL BİLGİSİ)*

I. İSİM

Gerçekte ya da düşüncede bir varlığı, kavramı, durumu ve nesneyi ifade etmek için kullandığımız sözcüklere isim denir.

A. Çokluk Ekleri

Çokluk şekli -lar, -ler ekleriyle yapılmaktadır. Metnimizde tespit ettiğimiz birkaç örnek aşağıya alınmıştır.

benimle itdigi cev̄ ü cefā-lar-dan peşimāndır 5/8-b der-i luṭfuṇda şeh-
ler ser-nihād 7/2-b, insān olan insān-lar-a ḥüsn-i nazar eyler 9/5-a,
bekçi-ler-iniñ 10/2-a, kim-ler ile yataḳdadır 11/2-b, gülizār-ı cenāndır
Naḳşibendī-ler 13/1-a, kız-lar-ı fāḫişedir beççe-ler-i kündāde 26/d, çok
yer-ler-i noḳşānda ḳalmışdı 30/6-a, ḳamu noḳşān-lar-ı 30/6-b, göñül
mürgiñ seḫer-ler zār u giryān 52/1-e, eşek bayṭār-lar-ından şormalı
53/1-b, āh şu mazlūm-lar-ı Ḥaccāca yetirdiñ 57/9-a

* Bölümün hazırlamasında yararlanılan kaynaklar:

1. BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, İstanbul, 1974.
2. ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul, 2000.
3. HENGİRMEN, Mehmet, *Türkçe Dilbilgisi*, Ergun Yay., Ankara, 1995.
4. KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri* (Şekil Bilgisi), TDK Yay., Ankara, 2003.
5. -----, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*, TDK Yay., Ankara, 1995.
6. YAVUZ, Orhan, *Anadolu Türkçesi ile Yapılan en Eski Tezkiret'ül-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri* (doktora tezi), Erzurum, 1986.
7. TİMURTAŞ, Faruk kadri, *Osmanlı Türkçesi Grameri* (eski yazı ve imla Arapça-Farsça-Eski Anadolu Türkçesi), Alfa Yay., İstanbul, 1997.
8. -----, *Eski Türkiye Türkçesi*, TDK Yay., Ankara, 1997.
9. GÜLSEVİN, Güner, *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*, TDK Yay., Ankara, 1997.

B. İyelik Ekleri

1. Teklik 1. Şahıs Eki: -m, -(ı)m, -(i)m, (u)m, (ü)m'dür.

Metnimizde tespit ettiğimiz birkaç örnek aşağıya alınmıştır.

kolculukla bir şadîk-ı-m 2/1-a, virmedi ağz-ı-m-ı 3/8-b, maḥdūm-u-m-ı 37/9-a, ey bā'is-i rızk-ı-m 9/2-b, sāye-i fakr-ı-m-da şān ü şevket-i-m vardır 10/2-b, te'hîr-i ma'âş-ı-m 9/2-a, derūn-ı-m maşrık-ı ḥurşîd-i 'irfān 52/4-e, dil-i-m āzād u āsūde 52/5-a, 'arūs-ı fikr-i bîkr-ü-m 52/5-e, vücūd-u-m şūre-zārın reşk-i rızvān 52/7-e, külbe-i sîne-m 52/7-a, şadr-i kîne-m 52/7-c, yok ise genc ü māl-ı-m ḥüküm-rān-ı mülk ü 'irfānım 56/2-a, fuḳarā ile genc vaḥdet-i-m vardır 56/2-b

2. Teklik 2. Şahıs Eki: -ñ, -(ı)ñ, -(i)ñ, -(u)ñ, -(ü)ñ

Teklik 2. şahıs iyelik eki -ñ'dir.

luṭf-u-ñ 2/2-b, hey'et-i-ñ adı nedir 3/2-a, ḥaber-i-ñ var mı alınmış 3/1-a, ḥayāl-i-ñ 7/1-a, cemāl-ü-ñ 7/1-b, dergāh-ı-ñ 7/3-b, müflisi-ñ 8/1-a, kırlsun el ayağ-ı-n 23/1-a, tāze gibi bir ğazel-i-ñ 40/1-a, ḥāl-i yamandır şaḳal-ı-ñ 40/1-b, Kerkükde çokdur bedel-i-ñ 40/3-b, ṭul-i emel-i-ñ 40/4-b, ider nūr-ı cemāl-i-ñ 52/6-d

3. Teklik 3. Şahıs Eki: -ı, -i, -sı, -si, -su, -sü

Metnimizde tespit ettiğimiz birkaç örnek aşağıya alınmıştır.

alt-ı-nda 4/2-a, şāhāne-si 5/3-a, şenā-sı-ndan 5/10-a, ense-si bir kucaḳdadır 11/1-b, çıkdı koḳu-su 38/2-b, dolaşur bir gün ayağ-ı 22/5-b, laḳab-ı 'ālî-ñiziñ ḥāşılı ma'nā-sı nedir 29/4-a nüşḥa-sı geldi baña 38/1-a, ḥarem-i var mı 41/2-a, endām-ı şarî gözler-i gök çehre-si ebreş 41/5-a, yaş-ı ne ḳadar 41/6-a, Cemāl-iñ yaş-ı ḳaçdır ced-i kimdir 53/1-a, āḥ şu mazlūmlar-ı Ḥaccāca yetirdiñ gūyā 57/9-a

4. Çokluk 1. Şahıs Eki: -mız, -miz, -muz, -müz, -(u)muz, -(ü)müz

vücūd-ı padişāh-ı ‘aşr-ı-mız 5/12-b, ey fāzıl-ı yektā göz-ü-müz 29/8-a,
güller tâze vālî-miz yeni 32/3-b, hem bizim kan-ı-mız-ı zāyi‘ idendir
bu teres 51/5-d, fehm-i kıl aḥvāl-i-miz zann itme biz efsāneyiz 55/4-b

5. Çokluk 2. Şahıs Eki: -ñız, -ñiz, -ñuz, -ñüz, -(u)ñuz, -(ü)ñüz

‘aceb mi luṭf-uñuz-dan ben daḥi 1/2-a, ḥaḳḳ-ı ‘ālî-ñiz-de ‘Ḥaḳ 1/3-a,
zevce-ñiz ḥānıma 25/2-b, laḳab-ı ‘ālî-ñiz-iñ ḥāşılı ma‘nāsı nedir 29/4-
a, vardı semā-yı heftüme târiḥ-i-ñiz Rızā 34/4-a, siziñle binerim arḳa-
ñız-a 40/7-a, benden şoru-ñuz 42/2-a,

C. İSİM TAMLAMALARI

Metnimizde belirtili ve belirtisiz isim tamlamaları mevcuttur.

1. Belirtili İsim Tamlamaları

Bu tür tamlamalarda birinci unsur ilgi hâli eki alırken ikinci unsur iyelik eki alır.

Metnimizde yer alan örneklerden bazıları şunlardır:

hey’et-iñ ad-ı 3/2-a, eşeg-iñ başın-ı 3/7-a, Rızā-nıñ iltimā-sı 7/4-b,
müflis-iñ ‘aṭse-si-ne 8/1-a, bekçiler-i-niñ baş kumandan-ı 10/2-a,
‘İrāḳ-ın ḥalkın-ı 15/2-a, pādişāh-iñ cān-ı-na 31/4-a, Rızā-nıñ meşreb-i
31/7-b, eşkiyā-nıñ gerden-i 32/5-b, boḳ-uñ göğ-sine 45/7-a söz-üñ
aḥsen-i 47/5-a

2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Bu tamlama çeşidinde tamlayan kısmı ilgi hâli eki almaz. Tamlama ise iyelik eki alır.

vezâret rütbe-si 22/2-a, Haleb hâmmâl-ı-na 22/4-b, Emiru'l mü'minîn
i'dâm-ı-na 30/5-a, hûbân olan çayhâne-si 31/1-a

D. İSİM ÇEKİMİ

İsimlere gelerek onların cümle içindeki görevlerini ya da diğer sözcüklerle ilişkisini belirleyen eklere isim çekim ekleri denir. İsim çekim eklerinin metnimizdeki örnekleri şunlardır:

a. Hâl Ekleri

1. İlgi Hâli Eki

Metnimizde tespit ettiğimiz ilgi hâli ekleri -iñ, -iñ, -uñ, -üñ ve -niñ, -niñ, -nuñ, -nüñ'dür. Birinci teklik ve çokluk şahıs zamirlerinde ise ekimiz -ım, -im.

hey'et-iñ ad-ı 3/2-a, eşeg-iñ baş-ı-nı 3/7-a, ben-im-le itdiği 5/8-b,
Rızâ-nıñ iltimâ-sı 7/4-b, müflis-iñ 'atse-sine 8,1/a, bekçileri-niñ baş
kumandan-ı 10/2-a, vakti-ñ 12/3-b, 'Irâk-iñ halk-ı-nı 15/2-a, milleti-ñ
15/2-b, ey biz-im memleketiñ 29/6-b, eşkiyâ-nıñ gerden-i 32/5-b, bir
boğ-uñ göğ-sine cevherli nişânlar dikilir 45/7-a, hem biz-im kanımız-ı
51/5-d, biz-im küffâra gidip 57/12-a, ben-im sa'yim gibi 60/b, Kâzım
beg-i-ñ va'di mühderdir 60/b, biz-im şeyh-i şerifiñ 61/a, der ben-im-
dir budala 72/b, el-im-den çıksın 72/c

2. Yönelme Hâli Eki

Metnimizde yönelme hâli eki olarak -a, -e kullanılmıştır.

rûhun-a 3/2-b, bu rāh-a 9/3-b, insān olan insānlar-a ḥüsn-i nazar eyler 9/5-a, ḳalb-e 13/4-a, Rızā-y-a 13/6-b, ehlin-e 15/1-b, tekme vurursuñ başın-a 57/10-a, bizim küffār-a gidip 57/12-a, āh şu mazlūmları Ḥaccāc-a yetirdiñ gūyā 57/9-a, çāre yoḳdur bu ḳorumsağ-a 58/b, zulm-e yoḳdur meyli 61/b, taşt-ı zerrini alıp başıñ-a 62/a, Ben āsumān-a meger āsumān rismān didim 64/d, düşman-a ḳarşı kedi millet-e ḳarşı aşlan 66/a, ‘ādet olsaydı her insān-a 109/a

3. Yükleme Hâli Eki

Metnimizde yükleme hâli eki sonu ünsüzle biten isimlere -ı, -i şeklinde doğrudan eklenmiş olup sonu ünlü ile biten isimlere ise -y- yardımcı sesini alarak eklenmiştir. Teklik 3. şahıs iyelik ekinden sonra araya -n- yardımcı sesi araya girmektedir. Bu ekin örnekleri şu şekildedir:

a. -ı, -i, -(y)ı, -(y)i eki

geda-y-ı 14/2-a , lira-y-ı 14/2-b, ben-i hoşnūd ider 60/c, binā-y-ı ‘İşimi 107/a,

b. -(n)ı, -(n)i eki

eşegiñ baş-ı-n-ı tut 3/6-a, târiḥi-n-i 6/4-a, otuzun Rağıb alup yuttu yigirmisi-n-i Emīn 3/7-a, ‘Irāḳın ḥalkı-n-ı 15/2-a, semt ü sūrī-n-i 21/5-a, ‘uşşāḳı-n-ı 23/4-a, ki açup ağzı-n-ı 38/6-b

c. -n eki

otuz-u-n Rağıb alup yuttu 3/7-a, toḳuz-ı-n virmiş 15/3-b,

4. Bulunma Hâli Eki

Metnimizde bulunma hâli eki olarak -da, -de kullanılmıştır.

Müşul-da 3/9-b, bağ-da mı 11/1-a, a'yân-ı kenzin-de 13/5-a, bu şüret-de 13/5-b, kesbin-de 15/4-a, karşısın-da 16/3-a, zulm-de gerçi bizim şeyh-i şerîfîñ adı var 61/a, hıta-da bulundum yalan didim 64/b, dâ'ire-i 'irfân-da 70/b, dübürü meydân-da 70/d, meydân-da iken 72/a, büyük 'âlim cihân-da var mıdır 79/a, başın-da bir uzun külâh 101/a, ser halka-i zikrin-de gezen hâlîfe 108/b,

5. Ayrılma Hâli Eki

Metnimizde ayrılma hâli eki olarak -dan, -den kullanılmıştır.

gidişin-den 3/4-b, şenâsın-dan 5/10-a, her taraf-dan 8/4-b, luţfin-dan 12/4-a, ekrem-den 16/2-a, şark-dan 18/1-b, üç enbiyâ-dan şor 59/a, rikâb-ı evliyâ-dan şor 59/b, bârgâh-ı kibriyâ-dan şor 59/d, Alınca hazne-i mâliye-den 60/a, her kim uzak-dan baksa 63/c, bâzû-yı dilîrânelerin-den titrer 69/c, elim-den çıksın 72/c, gerçi 'ilmin-den tolayı 75/a, ammâ Ermenî-den bozmadır 76/c, Hac-dan gelüp geçindi 78/a, sū'-i nazâr-dan 79/b, çocuk g.t-den doğurmak 'âdet olsaydı 109/a, çıkardı belde-yi Kerkük-den 102/b

6. Eşitlik Hâli Eki

Metnimizde eşitlik hâli eki olarak -ca, -ce kullanılmıştır.

ni-ce bildiñ 8/4-b, çay içün biñler-ce ücret vermeyen 31/6-a, yıllar-ca 40/4-a, ihsân-ca vefâ 42/3-a, anlar-ca kabâhat 42/3-b, biñler-ce müşbetdir 60/a, her bir kenefde biñler-ce ordusu 109/b

7. Vasıta Hâli Eki

Metnimizde Türkçenin asıl vasıta hâli eki olan “ ile ” edatının vasıta hâli eki ifade edilmektedir.

-la, -le

kolculuk-la 2/1-a, zebânım-la 4/1-a, deheniñ-le 4/1-b, benim-le 5/8-b, kerem-le her dil-i menkûdı şādān eyleyen sensin 52/1-c, vâcib oldı şakalı-y-la ideyim istincā 58/d, selāmet-le elimden çıksın 72/c, geldi Kerküke selāmet-le Kemālī Pāşā 105/b

8. Yön Gösterme Ekleri

Yön eki eski Türkçede -garu, -gerü; nadiren -karu, -kerü’dür. Metnimizde tespit ettiğimiz yön ekleri -ra, -re’dır:

-ra, -re eki

soñ-ra 4/2-a, bād üz-re 5/6-b, iç-re pinhândır 5/9-b, kürsiler üz-re 31/2-a, hâhişi üz-re 33/11-a, da‘vā üz-re 39/7-b, cehrī iç-re-dir 50/8-a,

E. SAYI İSİMLERİ

1. Türkçe Sayı İsimleri

Sayıları karşılamamıza yarayan isimlere sayı isimleri denir. Bu sayı isimleri cümlede isimlerden önce kullanıldıklarında sıfat görevini üstlenirler.

Bir	bir cevāb 1/4-a, bir şadīkım 2/1-a
iki	iki liraya fiyāt 41/11-b, iki ‘Osmān arasında 100/a
üç	üç aylık 49/1-a, üç enbiyādan şor 59/a

altı	altı şey ‘arż u ħayā dīn ü edeb ‘iffet ü ‘ār 57/7-b
toķuz	toķuzın virmiş 15/3-b, toķuz imiş 51/2-b
on	on yere 15/3-a
igirmi	igirmi liradır 36/13-b
otuz	yā otuz 36/13-b, otuz imiş 51/2-d
yetmiş	yetmiş seksen derdimi 14/1-a
seksen	seksen derdimi 14/1-a
yüz	yüz daĥi 14/1-b
yüz elli	yüz elli 3/3-a, yüz elli iş 14/2-a
beş yüz	beş yüz re’s-i aĥnām 65/c
biñ	biñ eşhedü 8/4-b
yüz biñ	yüz biñ la‘net 3/2-b
milyon	milyonca mīl 88/a
yüz milyon	māderiñ a.ına s.kiñ ne ķadar yüz milyon 57/6-a
yüz milyar	pederiñ ĥüriñe la‘net ne ķadar yüz milyār 57/6-b

2. Yabancı Kökenli Sayı İsimleri

a. Farsça Sayı İsimleri:

dü	sen ol māh felek-cāh şehin-şāh-ı dü ‘ālemsin 7/2-a
heft	vardı semā-yı heftüme tāriĥiñiz Rızā 34/4-a
şad	göl-i şād-berg gül-izār-ı cenāndır Naķşibendīler 13/1-a
hezār	hezarān gül-istān 13/1-b

b. Arapça Sayı İsimleri:

vaĥid	aķça-yı vāĥide andan alamaz kimse beleş 51/8-b
erba‘a	erba‘asında 49/2-b

F. İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ

İsim ya da gövdelerine gelerek onlardan yeni isimler türeten eklere isimden isim yapma eki denilmektedir. Metnimizde yer alan isimden isim yapma ekleri şunlardır.

1. -lı, -li, -lu, -lü

endişe bağ-lu 5/4-b, bir Na'im ad-lu 21/1-a, cevher-li bu tārīhiñiz 35/4-a, Merhamet-lü Mecid pâşadır 36/8-b, şekli ne tür-lü 41/1-b, at-lu yavaş 62/b

2. -lık-, -lik-, -luk-, -lük-

kolcu-luk-la bir şadikım böyle olsun 2/1-a, ger bu vahşî-lik ise nuṭfe-i āba-yı felek 45/5-a, mevsim-i kışda üç ay-lık bere-i biryānı 49/1-a

3. -sız-, -siz-, -suz-, -süz-

şu-suz halka suyu olmuş yasağ 15/7-b, nukre-i semt ü sürini para-sız girmez ele 21/5-a

4. -cı-, -ci-, -çi-, -çi-

bek-çi-leriniñ baş kumandanı 10/2-a, an sesi hoş çalgı-cı gelmiş huşuşan ensesi 21/2-a, kana batsun Paça-cı zāde 23/1-a

5. -cık-, -cik-

tükrükle anıñ biraz-ı-cık başını ıslat 41/14-b

6. -(ı)ncı, -(i)nci-, -(u)ncu-, -(ü)ncü-

medeniyyet iki-nci 'anḳadır 36/1-a

7. -ca-, -ce-

bu livāda emeliñ kalmağ idi yıllar-ca 40/4-a, ihsān-ca vefā sebkat ider va'delerinden 42/3-a, anlar-ca kabāhat görünür qavl-i mücerred 42/3-b

G. FİİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ

Fiilden isim yapma ekleri fiil kök ve gövdelerine gelerek onlardan isim türetirler. Metnimizdeki örnekleri şunlardır:

1. -k, -k

k̄isesi boş karnı aç başı aç-ı-k yalın ayak 15/4-b, başında şar-ı-k şanki olmuş şeyh-i ‘Irākī 33/5-b, donı yırt-ı-k dübüürü meydānda 70/d, diyānet muẓmaḥill devlet boz-u-k millet perīşāndır 86/a, bu dervīşin boz-u-k-dur ‘ırz u nāmūsı 94/b

2. -n

ḥaberiñ var mı alı-n-mış 3/1-a, karnı aç başı açık yalı-n ayak 15/4-b, başında bir uz-u-n külāḥ karşıma geldi bir dede 101/a

3. -ı, -i, -u, -ü

yine çıkdı k̄oḳ-u-su ya‘nī riyāl-ı me’lūf 38/2-b, benden şor-u-ñuz ben tanıırım āl-i cemīli 42/2-a, pāre-i elbise-i Hızır ağamı gör-ü-ñüz 70/c

4. -aḳ, -ek

kimler ile yat-aḳ-dadır 11/2-a, hangi ḳon-aḳ-da 11/2-a, bir ayağı bul-aḳ-dadır 11/5-b

5. -maḳ, -mek

yaḳa ḳurtar-maḳ 5/9-a, nāmı ḳazan-maḳ-da 8/5-a, al-maḳ 19/4-a, niyāz it-mek isterim 20/3-a, şaḳal uzat-maḳ 36/3-a

6. -ma, -me

yüz sür-meg-e 7/3-a, teşḫir it-me-de ṭālibleri 50/7-a, çıḳ-ma bir gevād imiş 75/b, Ermenīden boz-ma-dır 76/c

7. -ış, -iş

gid-iş-inden bilinür 3/4-b, ‘aşrın gid-iş-i 46/11-a

8. -m

ne biç-i-m-dir 51/7-a, biç-i-m-inden bilinir 51/7-b

9. -gı, -gi

hoş çal-ğı-cı gelmiş 21/2-a

10. -gan, -gen

bir oşur-ğan-ı itmiş post-nişin-i irşad 45/8-a

II. ZAMİR

Bir adın yerini tutan kelimelere zamir denilir. Türkçedeki zamir çeşitleri aşağıdaki şekillerdedir:

A. ŞAHIS ZAMİRLERİ

Doğrudan doğruya şahıs isimlerinin yerini tutan zamirlere şahıs zamiri denir. Türkçede üçü tekil üçü çokluk olmak üzere altı şahıs zamiri mevcuttur.

1. Birinci Şahıs Zamirleri: ben, biz

Teklik 1. şahıs zamiri ben’dir. Yönelme hâli ekini aldığından “ baña ” şekline girer.

Metnimizden seçtiğimiz bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

ben luṭṭuñuzdan ben daḥi 1/2-a, baña da lazım idi 3/8-a, benimle itdigi 5/8-b, ‘afv it beni 32/7-b, ben daḥi olsam 33/7-a, ben nice taḥammül ideyim 33/8-b, benim maḥdûmumı 37/9-a, içine ben daḥi 38/1-b, benim sa’yim gibi 60/b, bende yokdur kibr-i ‘unvân 96/a, benden evvel 96/b

biz bize itdiñ 18/4-b, ey bizim memleketiñ 29/6-b, hareket ‘aşkına biz de 33/2-a, Bize ikrām-ı mün‘imāneleri 36/16-a, hem bizim ғанımız zāyi‘ idedndir 51/5-d, bizleri ға‘n itme 55/4-a, ған itme biz efsāneyiz 55/4-b, bizim küffāra gidip 57/12-a, bizim şeyh-i şerifiñ adı var 61/a,

2. İkinci Şahıs Zamiri: sen, siz

Teklik 2. şahıs zamiri sen, çokluk 2. şahıs zamiri siz’dir.

Metnimizden seçtiğimiz bazı örnekler aşağıda verilmiştir:

sen sen bilürsiñ 2/4-b, sen ol mäh felek-cāh 7/2-a, sen de düşersiñ dāma 27/1-b, sen de bu yolda 28/7-a, sen gibi bir āşafıñ 32/4-a, seniñ idrākiñe yūf 38/4-b, sen hangi kelbiñ yavrususuñ 88/b

siz gelirim ben de siziñle binerim arқаңыз 40/7-a

3. Üçüncü Şahıs Zamirleri: o, anıñ, anı, aña, anlar, andan

3. teklik şahıs zamiri, hâl ekleriyle birlikte kullanıldığında düz geniş ünlüye dönüşür. a+n, a+n+dan vb. gibi.

o O şāhiñ 5/10-a, O dağı ism-i bī-müsemmādır 36/1-b, O hā’ini 44/1-b

anıñ anuñ-çün gāh yer altında 5/9-b, anıñ fermānıdır 12/1-b, anıñ taşviri 37/1-b

anlar hep anları maḥkūm bir ednā nefer itdiñ 46/6-b

anı anı icād ideniñ 3/2-b, ger anı zār u ağlayan görseñ 11/8-a, anı hicv ile el-ḥarbü-s seccāl 18/3-b, anı tebşir 44/2-b

aña aña fermān 12/1-b, aña maḥlaş bulunmuş 43/2-b

andan andanda a’lādır 43/3-b, andan ḥazer itdiñ 46/14-b, andan alamaz 51/8-b

B. İŞARET ZAMİRLERİ

Varlıkların yerini işaret etmek suretiyle tutan zamirlerdir. Metnimizde tespit ettiğimiz işaret zamirleri bu, şu, o, ol, bunlar'dır.

bunlar	nā'il oldılar bunlar 13/14-a
anlar	hep anları maḥkūm bir ednā nefer itdiñ 46/6-b

C. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRLERİ

Türkçenin dönüşlülük zamiri kendi ve öz'dür.

öz	özi ḥāib ü ḥāsir 3/9-a
kendi	ḥaremiñ қаһбе қızın̄ fāḥiše kendiñ murdār 57/1-b

D. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ

Üzerinde çalıştığımız eserde pek çok belirsizlik zamiri vardır. Metnimizde yer alan örnekler şu şekildedir:

- 1.**kim** bildiñ kimler imiş 3/4-a
2. **kimse** nāmūs arayan kimse 9/1-a, vicdānı olan kimse 9/3-b, kimse mağrūr olmasun 22/1-a, kimse bilmez 51/2-d, Atıñı sür diyemez kimse saña atlu yavaş 62/b
3. **her kim** her kimi eylerseñ 2/4-b, her kim eylerse ḥıyānet 22/5-a, görünür saḥte-durur her kim uzaqdan baksa 63/b
4. **her biri** her biri müşkil-güşādır 17/3-b, her biri merd-i Ḥüdādır 17/4-b

5. **her ne** her ne emr itse 12/1-b, her ne itdiñ 18/4-b, her neyi kılsa 38/5-b, istemez her ne derseñ 45/11-b
6. **herkes** herkese ma'lūmdur ehliyyeti 2/2-a, herkes için 42/1-a, Hudāyā herkese maḫşūdī āsān eyleyen sensin 52/1-a
7. **biri** ismi defterde özi ḥā'ib ü ḥāsir biri ben 3/11-a, biri Mūşulda olan vālī 'ālī-i himmet 3/11-b
8. **her kimi** her kimi gördüñ ise tekme vurursuñ başına 57/10-a

E. SORU ZAMİRLERİ

Metnimizde Türkçenin soru zamirleri olan kim ve ne'nin örneklerine rastlanmaktadır. Bazı örnekleri aşağıda gösterilmiştir:

- kim** lira alan kim 3,1/b, kim zarar eyler 9/2-b, cedi kimdir kim bilür adın 53/1-a
- ne** ne alınmış 3/1-a, ne imiş 3/1-b, ne oldu mesnedi 22/3-a, ne olur 33/7-a, ne lāzım 47/5-a

F. BAĞLAMA ZAMİRİ

Türkçenin bağlama zamirleri ki ve kim'dir. Metnimizde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

- ki** benim ki sāye-i faḫrımnda şān ü şevketim vardır 10/2-b, Ki kemter bahşış-i 'ālīleriñ maḫşūş-ı deryādır 43/7-b, ki pāy-ı fitneye 71/b
- kim** o günden kim işitmiş şīt-i 'adluñ 5/8-a, vücūd-ı padişāh-ı 'aşrımız kim cūd u iḫsāndır 5/12-b, bu 'icl-i sāmīriñ kim adı Behrām pāşadır 37/1-a

III. SIFAT

Bir varlığı vasıflayan veya belirleyen kelimeye sıfat denir.

A. NİTELEME SIFATLARI

Varlıkların nasıl olduklarını belirten sıfatlara niteleme sıfatları denilmektedir.

Metnimizde tespit ettiğimiz bazı örnekleri şu şekildedir:

yalın ayak 15/4-b, geniş havşala 38/5-b, siyah ejder 38/6-a, büyük
‘âlim 79/a, küçük mollâ 79/b

B. BELİRTME SIFATLARI

İsimleri sayı, soru, işaret ve belirsizlik yönleriyle belirten kelimelere belirtme sıfatları denir.

1. İşaret Sıfatları

İşaret sıfatları genellikle bu, şu, o’dur. Metnimizde kullanılan işaret sıfatları şunlardır.

bu	bu yolda 28/7-a, bu rāha güzer 9/3-b, bu mâtem-ḥāne-i 10/1-b, bu teres oğlu teres 11/4-a, bu vaḥşîlik 45/5-a
o	o günden kim işitmiş 5/8-a, o şāhîñ 5/10-a, o ‘âşık rindiñ 24/4-b, vardır o kadar 33/4-b
şu	āh şu mazlūmları Ḥaccāca yetirdiñ gūyā 57/9-a
ol	ol şadīkım 2/2-a, sen ol māh 7/2-a, ol müfsidiñ iḳbāline 22/2-b, ol peççe-i 40/5-b, ol teresiñ 44/2-a

2. Sayı Sıfatları

Varlıkların sayısını bildirir. Dört çeşittir:

a. Asıl Sayı Sıfatları

Varlıkların sayısını tam ve kesin olarak belirtir.

yetmiş seksen derdimi 14/1-a, on yere 15/3-a, igirmi liradır 36/13-b,
iki ‘Osmān arasında 100/a

b. Sıra Sayı Sıfatları

Varlıkların sıralarını, derecelerini belirtir.

medeniyyet ikinci ‘anḳādır 36/1-a

c. Kesir Sayı Sıfatları

Varlıkların bölünme miktarlarını bildiren sayı sıfatlarıdır.

para almaz üçde birdir resm-i ‘ādet-i mekân 61/c

3. Belirsizlik Sıfatları

Metnimizde tespit ettiğimiz belirsizlik sıfatları aşağıdadır:

bir	bir cevāb eylersen 1/4-a, bir melik 6/3-a, ensesi bir kucaḳdadır 11/1-b, bir ḳal‘ayı almaḳ 46/4-a
ḳamu	ḳamu noḳṣānları 30/6-b
her	her kārı 6/3-b, her ṭarafdan 8/4-b, her kim eylerse 22/5-a
her bir	her bir yanı 49/1-b, her bir loḳması 49/4-b
nice	nice bir zāt 41/1-a, nice bildiñ 41/6-a, nice olmuş 82/b,
cümle	cümle āfāḳa deḡişmem 51/1-e, cümle ābā u ecdādım 65/a, cümle ‘ilme’l-yaḳīnden 65/b
başka	başka bir şey bilmiyor 19/4-a, yā başka sebebeden 46/15-a

bir takım	bir takım ehl-i ğaraž 26/b, bir takım cānverih 45/3-b, vatandaşan eylemişler bir takım ceng-āneler hicret 53/2-a,
çok	çok nüfusu itdi 21/2-b
bütün	pāymāl itdi bütün millet-i İslāmı yazık 18/2-a
hepsi	hepsini alma-dığ-ından çeker āh u ħasret 3/8-b

4. Soru Sıfatları

İsimleri soru yoluyla belirten sıfatlara soru sıfatı denir.

Metnimizde tespit ettiğimiz soru sıfatları şunlardır:

hangi	hangi kōnaķda eglenür 11/2-b, hangi kelbiñ yavrususen 88/b
kaç	kaç ‘aded 3/3-a, kaç ğurūřuñ ile 38/8-a

C. SIFATLARDA DERECELENDİRME

Sıfatların anlamları bazı kelimelerle derecelendirilebilir. Sıfatları derecelendirmek için “ **kadar, gibi, daha, en çok, pek, oldukça** ” kelimelerini kullanırız. Bu kelimeler sıfatlara eşitlik, karşılaştırma, üstünlük ve aşırılık anlamları katar.

Metnimizde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

kadar	bu kadar dāniř ü ‘ilm ü edebi 29/7-b, bir kōbbe kadar 33/6-a
gibi	kumandan gibi řāhib-i ‘iffet 3/10-b, gül gibi bōlbōl de ħandāndır 5/7-b, cin gibi 11/2-a, kız gibi 11/7-a, sekrān gibi 15/6-a
pek	pek kalendar meşrebim 2/3-b, pek muntazam 6/2-b, pek mōbārek bir zamān 32/2-a, pek güzel dōřmōř 35/4-a

D. SIFAT TAMLAMASI

Sıfat tamlaması bir sıfat ve bir ismin birlikte kullanılmasıyla oluşur.

geniş havşala 38/5-b, siyah ejdere beñzer 38/6-a, cevherli nişānlar
45/7-a, büyük ‘ālim 79/a, küçük mollā 79/b, uzun külāh 101/a

VI. ZARF

Bir fiilin, sıfatın veya kendi türünden bir sözcüğün anlamını zaman, durum, miktar, yer, nitelik, soru ve ölçü bakımından belirten kelimelere zarf denir.

A. ZAMAN ZARFLARI

Metnimizde tespit ettiğimiz zaman zarfları şunlardır:

bir zaman	bir zamān şadr-ı vezāret 22/2-a, mübārek bir zamān 32/2-a
bir dem	Bir dem ben daḥi gerçi ferīd-i zamān idim 48/11-b
bir gün	dolaşur bir gün ayağı 22/5-b, ma‘mūr ider bir gün 107/b
her gün	beni hoşnūd ider ferdā diyor va‘d ider her gün 60/c
her gice	her gice bir bacağıdadır 11/1-b
her zaman	şaklar ḥaşyetinden her zamān deryā 43/6-a
şoñra	andan şoñra yat 4/2-a
şimdi	şimdi de işlemeḳdedir 11/6-b, ḥāşıl itdim şimdi 37/10-a, şimdi şeyḥü’l-vüzerā ṭurra-yı ‘unvānīdir 45/9-b
dün	dün ceyb-i kesān dāmen-i taḳvāya şarılmış 33/5-a
bugün	şahş-ı kāmīl eger bulunsa bugün 36/8-a
gice	gice gündüz çalışır 15/4-a

B. YER (YÖN) ZARFLARI

Metnimizde tespit ettiğimiz yer (yön) zarfları şunlardır:

içre	ebr içre pinhândır 5/9-b
üzre	degil bād üzre devrân 5/6-b, serîr-i ‘âfiyet üzre 5/12-a, kürsiler üzre hûb ü rûyân-ı 31/2-a
geri	yâ geri ver rehvârı 51/1-c, yalvardı amân yâ geri al parayı 41/14-a

C. MİKTAR ZARFLARI

Metnimizde tespit ettiğimiz miktar zarfları şunlardır:

az	derdi çokdur rızkı az 15/5-a, Laz olduğu için az imiş 41/16-b
çok	çok teşekkür eylerim 1/4-a, çok ihtirâm itdi 30/2-b
hep	mâl hep elden gider 19/2-a, hep anları maḥkûm 46/6-b
güyâ	ta‘mîr olundu güyâ dergâh-ı Ṭalebânı 26/b, mülevves eyledi rüşvetle dîn ü devleti güyâ 30/4-a
pek	pek mübârek bir zamân Bağdâda teşrîf eylediñ 32/2-a
daha	ilâhî bir daha gönder 23/3-a
eñ	devletiñ eñ şâdıkı vâlîleriñ eñ aḥseni 32/1-a, eñ ufaķı 33/6-b

D. SÛRET (DURUM) ZARFLARI

Bu zarflar durum ifade eden zarflardır. Bu durumu ifade eden her isim hâl zarfı olarak kullanılır. Bu anlamı ifade eden bütün sıfatlar hâl zarfı olarak kullanılmaktadır.

Metnimizde tespit ettiğimiz bazı örnekler şunlardır:

böyle	böyle olsun behr-i yâb 2/1-a, eşkiyâdan böyle bağlanmış 19/3-b, böyle bezm-i dil-firîbi 31/3-a, eger böyle ise 46/10-a
--------------	---

öyle	ne bilür Şeyh Rızā öyle mu‘ammā laķabı 29/9-b, öyle maḥşūl-i zinā 45/10-a
yine	yine çıkmaz o şāhiñ 5/10-a, yine çıkdı ķoķusu 38/2-b
hiç	‘akl u fehm ü dāniş ile hiç uymadı zamān 48/10-a
yavaş	atıñı sür diyemez kimse saña atlu yavaş 62/b
güzel	pek güzel düşmüş Rızā 35/4-b
hoş/ hūş	şā’ir ile hoş geçinür 9/1-b, , iderler hūş derdim 13/6-a, sesi hoş çalgıcı 21/2-a, hoş gönlünü 46/15-b
hemān	gelir gelmez hemān dīn-i yahūdī iltizām itdi 30/1-a, tū hemān Ḥāzim begi 32/7-a

E. SORU ZARFLARI

Bu zarflar fiillerin durum, zaman, azlık-çokluk (miktar), sebep ve derecelerini soran zarflardır.

Metnimizde tespit ettiğimiz soru zarfları şunlardır:

niçün	niçün virdiñ Na‘īmiñ nev nihāl-ı ‘ömrünü bāde 23/1-b, niçün Meṭrān efendi sevmesün Behrām pāşayı 37/7-a
nerede	nerde buldun bu 29/7-b, āşiyānı nerededir bilmem 59/c
nice	nice biñ eşhedü billāh 8/4-b, nice taḥammül ideyim 33/8-b, nice bir zāt 41/1-a, yaşı ne kadar elliden eksik nice bildiñ 41/6-a

V. EDAT

Tek başlarına anlamları olmayan cümle içerisinde anlam ve görev kazanan sözcüklere edat denilmektedir.

Metnimizde tespit ettiğimiz edatlar şunlardır:

A. Bağlama Edatları

Türkçede kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayan Türkçe ve yabancı asıllı pek çok edat vardır.

Metnimizde tespit ettiğimiz bağlama edatlar şunlardır:

ki	benim ki sāye-i fakrımda 10/2-b, ki soğuktur ki sıcak 15/1-a, sen ki müflis 21/5-b, itme Tenvîk ki la'net okunur 25/1-b, ki kemter bahşîşi 'âlîleriñ maḥşûş-ı deryâdır 43/7-b
kim	o günden kim işitmiş 5/8-a, 'aşrımız kim cûd u ihsândır 5/12-b, huşûşan Mustafâ kim idebilmem vaşf-ı ifâsın 43/2-a, Cemîliñ yaşı kaçdır cedi kimdir kim bilür adın 53/1-a
ger	Rızâ ger fi'l-meşel fenn-i sühandânide Ḥassândır 5/10-b, ger anı zâr u ağlayan görseñ 11/8-a, Ḥâcî ger görse 21/3-a, ger bu vahşîlik ise nuṭfe-i âba 45/5-a
eger	gelse eger Mûsâ-yı 'İmrân 14/3-a, râḥat isterseñ eger 15/5-b, eger Ḥamza benim tâ'ifemi 18/3-a, eger geldiñ ise 27/1-a, değil evfâ eger a'lâdan a'lâ 43/3-a
hattâ	atımı aldı avânta ile meccânen hattâ 51/3-d
ya'ni	Pâdişâh-ı 'âl-i 'Osmân ya'ni ḥân 'Abdülḥamîd 35/1-a, yine çıktı kokusu ya'nî riyâḥ-ı me'lûf 38/2-b, hüküm-i karağuş ya'nî bilâ şahid ü işbât 41/3-b
meger	viremez dehr meger sefeleye in'âm Rızâ 51/6-b, çâre yokdur bu korumsağa meger mevt-i fecâ 57/b, ben âsumâna meger rîsmân didim 64/d
megerse	Arnavut şandım megerse Laz imiş 41/16-a
illâ	istememez illâ Rızâyı ḥazreti şâhânesi 31/4-b, Ḥânesinde bulunur her ne dilerseñ illâ altı şey 57/7-a

ile	zıkr ile halkı kandırır 11/3-a, nâz ile kaldırır gözü 11/7-a, iplik ile alur yüzü 11/7-b, bu isti'dād ile 16/2-a, erkek ile kancığıñ 19/1-b, Reftâr-ı hakīmāne ile eyledi 33/3-a
vü	sākī vü sâzendeyi 23/2-a, sebe' vü sâye-i 39/9-a
ne... ne	ne şer'i bilür Arnavut oğlu ne nizāmāt 41/4-b, ne erām ile verir para ne eytāma ma'āş 51/8-a, ne ta'zīm-i şeri'at ne ri'āyāt-ı nizām itdi 30/1-b, ne ricā ile ma'āşım alabildim ne hecā 58/a, ihtilāsın önüne geçti ne el kesdi ne baş 62/d
hem... hem	hem okurım tebāreki hem s.kerim mübāreki 93/b
ammā	ammā geda-yı devrān 14/2-a, tūfān-ı ğazab ammā 16/3-a, pişkeşimden ammā 25/3-a, var ammā 41/2-a
faķat	faķat haķ-şinās ol 9/3-a
şanki	bükülmüş şanki gerdün 5/5-b, şanki turup ayakdadır 11/4-b, başında şarık şanki olmuş Şeyh-i 'Irākī 33/5-b
çünkü	çünkü gözü y.r.ķdadır 11/7-b, bir imiş mādeleri çünki 40/7-b, çünkü tanzīm-i şenādan şüre-i taķdīm du'ā 45/19-a
zīrā	sākī vü sâzendeyi zīrā 23/2-a, me'mūr itmedi zīrā 37/9-a, tab'ı uyacaķdır zīrā 44/3-a
belki	belki her bir loķması gözden düşürür Loķmānı 49/4-b, belki bir fitne-i āşub-cihāndır bu teres 51/5-b
yāhūd	yā İbrāhīm-i Edhemdir yāhūd maķdūm-ı a'zamdır 17/4-a
yoksa	ideriz hall-i mesā'il yoksa ne bilir Şeyh Rızā öyle mu'ammā laķabı 29/9-a, medh ider yoksa ne hācet rāyet-i ihsānları meydānda ber-pādır 43/9-a, yoksa dıķķ 'illetine mūncerr olur ızmārı 51/1-b
yā... yā	yā otuz yā igirmi 36/13-b, el-ġaraż yā Laz yā eyvāz 41/17-b
yā	yā ne'am yā lā şenāhānıñ 2/1-b, melikdir yā melik-i şāh-ı cihān yā māh-ı tābāndır 5/3-b, yā dest tehī gelse 14/3-a, yā geri al parayı 41/14-a, yā başka sebebden 46/15-a

B. Son Çekim Edatları

Sonu geldiği isimlecümledeki diğer unsurlar arasında bağlantı kuran edatlardır.

Metnimizden seçtiğimiz bazı örnekler şunlardır:

içün	g.t silmek içün taş arama 4/3-a, Seccāde-i peygamber içün hâne yaptılar 6/4-b, donuñ hıfzı içün 21/4-a, gelmedim fişk-u fesād itmek içün Bağdāda 26/a
içre	ebr içre pinhāndır 5/9-b
üzre	degil bād üzre devrān 5/6-b, serir-i ‘āfiyet üzre 5/12-a, kürsiler üzre hūb ü rüyān 31/2-a, ‘adl üzre degildi 46/11-a, kimini bir köhne haşır üzre faķirān s.ker 87/a, kimini dibāc ü harir üzre vezirān s.ker 87/b
gibi	ķumandan gibi 3/10-b, gül gibi bülbül de ħandāndır 5/7-b, cin gibi 11/2-a, kız gibi 11/7-a, sekrān gibi 15/6-a, gūşelerde Naķşibendiler gibi şaķlanmayız 84/a
ķarşu	dergāhına ķarşu 5/5-a, şî’re ķarşu eķall-i cā’izesi 36/13-a, bir cihān küffāra ķarşu 39/5-a, düşmana ķarşu kedi 65/a

C. SORU EDATLARI

Metnimizden tespit ettiğimiz örnek aşağıdadır:

‘acaba	ķaç ‘aded lira alınmış ‘acabā 3/3-a, ‘acebā aldı ķumandan daħi bir şey 3/10-a
---------------	---

D. İŞARET EDATLARI

Metnimizden tespit ettiğimiz örnek aşağıdadır:

tā	tā-ebed olsun 1/5-b, hemişe tā ķamer revnaķ 5/11-a, hemişe tā zūħal ārāyiş 5/11-b, tā ki esir-i ħāk 24/3-a
-----------	--

E. KUVVETLENDİRME EDATLARI

Metnimizden tespit ettiğimiz bazı örnekler aşağıdadır:

hem	hem kanımızı zāyi‘ idendir bu teres 51/5-d
dāhi	luṭfuñuzdan ben daḥi 1/2-a, ben daḥi olsam 1/2-b, redd-i bāb olsun daḥi rencide 2/3-a, şaṭranca daḥi şāh dinür 8/5-b, ben dāhi bir himmetim vardır 10/3-b, müşkillerimi yüz daḥi āsān idebilmez 14/1-b
yine	yine çıkmaz o şāhiñ 5/10-a, yine çıkdı koḡusu 38/2-b, terk olunsa n’ola beşyüz re’s-i aḡnām yine 64/c
da, de	baña da lazım 3/8-a, şimdi de işlemeḡdedir 11/6-b, başı ezilse de yılan 11/8-b
ancaḡ	böyle bir b.ḡ vāli ancaḡ bāb-ı süflādan gelir 84/b

F. SESLENME EDATLARI

Metnimizde tespit ettiğimiz seslenme edatları şunlardır:

ey	ey ‘ālem-ārā āfitāb 1/1-a, ey vālī-i ‘ālī-cenāb 1/1-b, ey dāver-i ‘āl-ī cenāb 2/3-b, ey bā‘iş-i rızḡım baḡalım kim zarar eyler 9/2-b, sen ey mīr-i livā 16/1-a
vey	vey ‘Irāk u ‘Acemiñ dāhiyey-i bü’l-‘acebi 29/3-b

G. ÜNLEM EDATLARI

Metnimizde tespit ettiğimiz ünlem edatları şunlardır:

ḡāṡā	ḡāṡā lillāh luṭfuñ itsün 2/2-b, ‘acabā aldı ḡumandan daḥi bir şey ḡāṡā 3/10-a
hay hay	bildiñ kimler imiş lira alanlar hay hay 3/4-a
amān	dime amān şeyḡım yavaṡ it 4/3-b, yalvardı amān 41/14-a

VI. FİİL

Bir durumu, oluşu ve kılışı ifade etmeye yarayan kelimelere fiil denir.

A. FİİLLERDE OLUMSUZLUK

Türkçede olumsuzluk fiilden fiil yapma eki -ma-, -me-, ekinin fiil kök ya da gövdelerine getirilmesi suretiyle yapılır. Bu ekten sonra zaman ve şahıs eki gelir. Geniş zamanda ikinci ve üçüncü şahıslarında -maz-, -mez- ekiyle kullanılır.

-ma-, -me- ile

bu ‘İrâkıñ halkını Haccâc işlâh it-me-di 15/2-a, ey mesîhâ yere indir-me 18/2-b, bil-me-m ne oldu mesnedi 22/3-a, zühûra gel-me-mişken 52/3-a, halk ol-ma-mışken 52/3-b, ‘âlem ol-ma-mışken 52/3-c, eger püşt ise ta’yîb it-me 53/3-a, bizleri ta’n it-me 55/4-a,

-maz-, -mez- ile

müşkillerimi yüz dañi âsân idebil-mez 14/1-b, tekkeyi ‘umrân idebil-mez 14/3-b, mu‘tedil git-mez havâsı ki şoğukdur ki şıcağ 15/1-a, kimse bil-mez biz neyiz 55/3-a, para al-maz üçde birdir 61/c, saña bir fâ’ide vir-mez 63/b, karış-maz resm-i hâr 92/a

B. BİLDİRME ÇEKİMİ VE CEVHERİ FİİL

1. Bildirme ÇEKİMİ

Haberin geniş zamanını ifade etmek için kullanılır.

Metnimizde tespit ettiğimiz bildirme ekleri şunlardır:

a. Bildirme Geniş Zaman Çekimi

Teklik 2. şahıs: -sın-, -sin-

sen bilürsiñ 2/4-b, ‘âlem-i esrâra maḥrem-sin 16/1-b, bu isti‘dād ile
serdār-ı ekremden mükerrem-sin 16/2-a, herkese maḫşūdī āsān
eyleyen sen-sin 52/1-a, Hüseyn-sin 74/d

Teklik 3. şahıs: -durur; -dur-, -dür-

durur

görinür saḫte-durur her kim uzaḫdan baḫsa 63/c

-dır-, dir-, dur-, -dür-

ol şadiḫım herkese ma‘lūm-dur ehliyyeti 2/2-a, cenāb-ı ekremiñdir
dāverā 2/4-a, ta‘yīb itme te’sīr nesebden-dir 53/3-a, raḡbetim var-dır
56/1-a, şah-ı iḫlīm-i vilāyet-dir 77/a, ‘Irākıñ ḫānedān-ı aḫdesi-dir 94/a

-iken zarf-fiil ekiyle kullanımı

baḫr-i tefkīrde iken 29/2-a, Peyḡamber iken olmadı 33/8-a, kendisi
ḫaṭe-i Zevrāda iken 69/d, meydānda iken 72/a, mümkün iken tedārīki
93/a, mülāzım var iken mu‘īn 97/b,

2. Öğrenilen Geçmiş Zamanda Bildirme Çekimi

müftī Baḡdād imiş 75/a, çıkma bir gavād imiş 75/b, ḫā’inlere imdād
imiş 75/d, Arnavuṭ şandım megerse Laz imiş 76/a, yā Papaz imiş 76/d

3. Şart Bildirme Çekimi

şûret maddeden kināyet ise 36,5/a, eger püşt-ise ta'yīb itme 53/3-a,
Hudādır yok-sa 97/a, g.ti var-sa dayansuñ 90/b

C. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ

İsim kök ya da gövdelerine eklenerek onlardan fiiller türeten ekler isimden fiil yapma ekleri denir.

Metnimizde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

1. -la, -le-

Eski Türkçe döneminden beri kullanılan ekte herhangi bir değişim olmamıştır.

ehl-i ğaraz baş-la-dılar ifsāda 26/b, çat-la-dı nūk-ḥāma 28/1-b,
güşelerde Naqşibendīler gibi şaḡ-la-nmayız 85/a, ahālī şaḡ-la-sun
103/b,

2. -a-, -e-

İsimlerden olma ya da yapma ifade eden fiiller yapar. Çok kullanılan bir ek değildir. Ekte Türkçenin tarihî seyri içinde bir değişim olmamakla beraber ek bugün daha fazla kullanılmaktadır.

moncuğ ile bez-e-nür 44/3-b, ḡanā'at çok yaş-a-sun 56/1-b

D. FİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ

Metnimizde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

1. -l-

lira-i hālīşa üstünde yaz-ı-l-mış zarībet 3/3-b, bük-ü-l-müş şanki gerdün 5/5-b, , Bāb-ı ‘ālīden sür-ü-l-di 22/3-b, dāmen-i taḫvāya şar-ı-l-mış 33/5-a, cevherli nişānlar dik-i-l-ür 45/7-a, bī-çāre ‘adālet ki yık-ı-l-mışdı bināsı 67/a, işte bundan boz-u-l-ur memleketiñ aḫvālī 68/b, ‘anḳā için yap-ı-l-mış ğırlanġıc āşiyānı 104/a

2. -ma-, -me-

Olumsuz fiiller türeten bir ektir. Eski Türkçe döneminden beri hep aynı şekilde kullanılmıştır.

hālī üzre ḳal-ma-mış 106/a, inan-ma 11/8-a

3. -n-

Sonu ünsüzle biten fiillere yardımcı ünlüyle, sonu ünlü ile biten fiillere doğrudan bağlanır. Görevi edilgen ve dönüşlü fiiller yapmaktır.

ref* ol-u-n-du 22,3/a, gör-i-n-ür saḫte-durur 63/c, ḥacdan gelüp geç-i-n-di 78/a, tariḥ için de-n-ildi 78/b, Naḫşibendīler gibi şaḳla-n-mayız 85/a, ta‘mīr ol-u-n-du gūyā 104/b

4. -(ı)r-, -(i)r-, -(u)r-, -(ü)r-,

Bu ek olma yapma ifade eden fiillerden öldurma, yaptırma ifade eden fiiller türetir. Ekin yardımcı ünlüsü Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde karşımıza daima yuvarlak olarak çıkmaktadır. Osmanlı döneminde ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlanmıştır.

düş-ür-ür Loḳmānı 49/4-b, ḳaç-ır-dı ḥizb-i Raḥmān 102/a, çocuk g.tden doğ-ur-maḳ ‘ādet olsaydı 109/a

5. -t-

Eklendiği fiilleri ettirgen fiil hâline getiren bir ektir.

ma‘rifet ger şaķal uz-a-t-maķ ise 36/3-a, tükürkle anıñ birazıcıķ başını
ışla-t 41/14-b

6. -dır-, -dır-, dur-, -dür-

Ekin Eski Türkçe döneminde yalnız yuvarlak şekilleri (-dur-, -dür-; -tur-, -tür-) kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ise yuvarlak ve d’li şekli kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesi döneminde ise düzlük-yuvarlaklık uyumuna bağlandığı gibi, ünsüz uyumuna da bağlanmıştır.

ey mesīhā yere in-dir-me 18/2-b, baķdı dön-dür-dü baña 29/4-b, bil-
dir-mek içün salţanat u şān u şükūhı 46/7-a

7. -ş-

Ek ortaklaşma ve oluş ifade eden fiiller türetir.

virmez ise cevāb yana-ş-dır piyāleyi 24/4-a

E. FİİL ÇEKİMİ

Fiil çekimi dilek ve haber kipleri olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

Metnimizde tespit ettiğimiz örnekler şunlardır:

1. Haber (Bildirme) Kipleri

a. Görülen Geçmiş Zaman

Fiillere eklenerek eylemin geçmiş zamanda yapıldığını ve olaya tanık olduğunu ifade eden zaman ekidir.

Teklik 1. şahıs: -dı-m, -di-m, -du-m, -dü-m

bîrûn-ı dilde bulma-dı-m âşâr-ı kenz-i râz 20/2-a, bak-dı-m dişine
41/6-b, sür-dü-m atımı diñleme-di-m âh u enîni 41/15-a, saña nâ-
mihribân di-dim 64/a, haţâda bulun-dum yalan 64/b, Arnavut şan-dı-m
megerse 76/a, kal-dı-m mütehayyir 100/a

Teklik 2. şahıs: -dıñ-, -diñ-, -du-ñ, -dü-ñ

bil-di-ñ kimler imiş lira alanlar 3/4-a, her ne it-diñ sen bize it-diñ 18/4-
b, niçün vir-di-ñ 23/1-b, baña üstâd itdiñ 25/1-a,
nerde bul-du-ñ bu kadar dâniş ü ‘ilm ü edebi 29/7-b, yaşı ne kadar
elliden eksik nice bil-di-ñ 41/6-a

Teklik 3. şahıs: -dı, -di

çal-dı bir tekme 22/2-b, sürül-di irme-di emvâline 22/3-b, ihtilâsıñ
öñüne geç-di ne el kes-di ne baş 62/d, hacdan gelüp geçin-di 78/a,
tarîh içün denil-di 78/b

Çokluk 1. şahıs: --dı-k, -di-k, -du-k, -dü-k

iste-di-k Allâhdan Allâh gönderdi seni 32/1-b, olma-du-k bâr-keş-i
minnet-i enfâs-ı mesîh 49/3-a

Çokluk 3. şahıs: -dı-lar, -di-ler

şâhâne yap-dı-lar 6/2-b, yap-dı-la-rsa mülükâne yap-dı-lar 6/3-b, hâne
yap-dı-lar 6/4-b, ehl-i ğaraż başla-dı-lar ifsâda 26/b, inşâ buyur-du-lar
34/3-a, gelüp Bağdâda berbâd it-di-ler 53/2-b

b. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Eski Türkçe döneminde ek “-mış, mış; yuvarlak ünlülerden sonra, çok nadir olarak da -muŝ, -müş olur.”

Sadece düz şekilleri kullanılan ek, Eski Anadolu Türkçesinde de -mış, -mış olarak düz şekliyle kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık uyumu bağlanmıştır.

Teklik 1. şahıs: -mış-ım

‘âciz kâl-mış-ım ‘afv it beni 32/7-b

Teklik 3. şahıs: -mış-dır, -mış-dir, -muŝ-dur, -müş-dür (veya eksiz)

‘aşk meydânında cân vir-mış 55/2-b, şevk muhayyirinde büyü-müş 55/3-b, s.kden ye-mış milyonca mîl 88/a

Çokluk 3. şahıs: -mış-lar, -mış-ler

eyle-mış-ler dillerin gencîne-i ğaybi’l- ğuyüb 50/5-a, vatandaşan eyle-mış-ler hicret 53/2-a

c. Geniş Zaman

Eski Türkçe döneminden bugüne kadar değişmeden kullanılagelen zaman eklerimizdendir. Geniş zaman eki -r, -ar/-er ve -ur/ -ür şekillerinde kullanılır.

Teklik 1. şahıs:

çok teşekkür eyle-r-im 1/4-a, cân itmek iste-r-im 20/1-a, cevalân itmek iste-r-im 20/1-b, ‘anân itmek iste-r-im 20/2-b, ‘arşa aşma kork-ar-ım 39/8-a, ol tezekden bil-ir-im hâli yamandır ŝağalın 40/1-b, eşk-i nedâmet döke-r-im 40/6-a, gel-ir-im ben de siziñle bin-er-im arkañıza 40/7-a, hem oqu-r-um tebâreki hem s.ke-r-im mübâreki 93/b

Teklik 2. şahıs:

sen bil-ür-sin her kimi 2/4-b, bil-ür-sin sırr-ı gaybı 16/1-b, sen de düş-er-sin dāma 27/1-b, gegirdikçe şan-ur-sın 37/6-b, Her kimi gördüñ ise tekme vur-ur-suñ başına 57/10-a

Teklik 3. şahıs:

başla-r ezān ü kāmete 11/5-a, id-er nūr-ı cemāl-ıñ 52/6-a, tabī‘i püşt ol-u-r ebnā’-ı püştüñ 53/3-b, zann id-er cāhil olanlar 55/1-a, beni hoşnūd id-er ferda 60/c, görün-ü-r sahte-dur-u-r 63/c, dilrānelerinden titre-r 69/b, Hāhāmı ol-u-r 81/a, bāb-ı süflādan gel-i-r 84/b, kim bil-ü-r sen hangi kelbiñ yavrususun 88/b

Çokluk 1. şahıs:

sāyesinde id-er-iz hāl-i mesā’il yoksa 29/9-a, biz de bil-ür-üz ol ciheti hükmi naşıldır 41/3-a

Çokluk 3. şahıs:

bezl id-er-ler 13/2-a, hıfz için di-r-ler küçük mollā 79/b

d. Gelecek Zaman

Eylemin belirttiği işin gelecek zaman içinde yapılacağını bildirir.

Teklik 2. şahıs: -acak-sın, -ecek-sin

hāline bakma-y-acağ-sın fuḫarānıñ a teres 51/10-a, fikrine uyma-y-acağ-sın vūzerānıñ a teres 51/10-b, devlete şıdḳ u şadāḳat id-ecek-siñ ḡaddār 57/9-a

Teklik 3. şahıs: -acak, -ecek

şakāl-ıñ her biri cārūbı ḥalāya dön-ecek 40/2-a, tab‘ı uy-acağ-dır zīrā 44/3-a, muḫaffer id-ecek küffārı 51/6-e

e. Şimdiki Zaman

Eylemin belirttiği iş ve oluşun içinde bulunduğumuz zamanda gerçekleştiğini bildirir. Şimdiki zaman eki bazen bir işin sürekliliğini belirten geniş zaman ve gelecek zaman değerini de aktarabilir.

Teklik 3. şahıs: -yor

müfevviż başka bir şey bilmi-yor 19/4-a, ferdā di-yor va‘d ider her gün 60/c,

2. DİLEK KİPLERİ

a. İstek Çekimi

Bugün -a, -e ekinin fiil kök ya da gövdesine getirilmesiyle elde edilen bir çekimdir. Bu Eski Türkçede -ğay, -gey gelecek zaman ekinden türemiştir.

Teklik 3. şahıs: -a-, -e- (şahıs eksiz)

bāki ol-a kaldıkça 33/10-a, ‘izz ü şerefle ol-a bāki 33/10-b, ol-a tā kā’ināt ber-cādır 36/20-b, rûz u şeb tābān ola 39/14-a

b. Emir Çekimi

Düşünülen hareketi emir şeklinde ifade etmeye yarayan eklerdir. Türkçede her şahıs için ayrı bir emir eki mevcuttur.

Teklik 1. şahıs: -ayım, -eyim

ķalem aldım yaz-a-yım 28/1-a, bunu kimden şor-a-yım baħr-i tefķirde iken 29/2-a, Para yokdur al-ayım ābdest içün bir ibriķ 57/c, vācib oldı şakalıyla id-eyim istincā 57/d, nice taħammül id-eyim 33,8/b, hecādan id-e-yim āzāde 72/d

Teklik 2. şahıs: (eksiz)

Rızādan eyle taḥṣīl-i rızā 1/6-a, eyle taḥṣīl-i rızā 1/6-b, söyle babaña
raḥmet 3/5-b, ıırkāmı altıñda firāş it 4/2-a, param var ise al yok ise
söyle beleş it 4/2-b, inan-ma 11/8-a, çabuķ ol 38/8-a

Teklik 3. şahıs: -sun, -sün

kām-ı yāb ol-sun ilāhī 1/5-a, tā-ebed olsun ilāhī 1/5-b, olma-sun
Behrām 19/4-b, kimse mağrūr olma-sun 22/1-a, kırıl-sun el ayağın
kana baṭ-sun Paçacı zāde 23/1-a, ḥayli yaşasun menşūr 42/4-b, bil-sün
ehl-i bāṭın ḥālīnī 55/2-a, çok yaş-a-sun 56/1-b, āyīne-i mülke cilā vir-
sün 71/b, Allāh belā vir-sün 71/d, g.ti varsa dayan-sun 90/b, sizi ḥıfz
ey-le-sün 103/a, ahālī şaķl-a-sun 103/b

Çokluk 1. şahıs: -alım, -elim

şīrīn id-elim bāde-i telḥīyle mezāķı 56/1-b, ey bā'ış-i rızķım baķ-alım
kim zarar eyler 9/2-b

Çokluk 2. şahıs: -(u)ñuz, -(ü)ñüz

benden şor-u-ñuz 42/2-a, Hızır aģamı gör-ü-ñüz 70/c

c. Dilek-Şart Çekimi

Fiil kök ya da gövdelerine gelerek hareketin düşünce olarak tasarlandığını ifade etmemize yarayan eklerdir. Eski Türkçede ek -sar, -ser şeklindedir. Bu dönemin sonunda r'si düşmüş, ek -sa, -se şeklini almış, günümüze kadar böyle kullanılmıştır.

Teklik 1. şahıs: -sa-m, -se-m

feyz-i yâb ol-sa-m 1/2-a, ben daği ol-sa-m 1/2-a, ben daği ol-sa-m
33/7-a, bir nesneyi şöğ-sa-m dime of 38/1-b, bir lağab bulsam 43/3-a

Teklik 2. şahıs: -sa-ñ, -se-ñ

anı zâr u ağlayan gör-se-ñ inanma 11/8-a

Teklik 3. şahıs: -sa, -se

şor-sa kimdir bu Rızâ 39/13-a, her neyi kı-l-sa mazrûf 38/5-b, kim
uzakdan bak-sa 62/c, gör-se Hâhâmı olur nâşıye 81/a

Çokluk 3. şahıs: -sa-lar, -se-ler

câ-nişîn-i fahr-i ‘âlemsin ‘aceb mi ol-sa-lar 39/10-a

d. Gereklilik Çekimi

Eylemin belirttiği işin yapılması gerektiğini bildirir.

1 -malı, -meli

eşek baytârlarından şor-malı târîh-i mîlâdı 53,1/b

2. lazım ile

hişşe vermek baña da lazım idi haqq-ı sükût 1/8-a, ‘ibret almak lâzım
oldı Bü’l-hüdâmñ hâline 22/1-b

F. SIFAT-FİİLLER

Nesnelerin hareket özelliklerini karşılayan fiil şekilleridir. Sıfat-fiiller fiil kök ve gövdelerine getirilerek nesneleri hareketleri ile ifade ederler. Sıfat-fiil, fiilin zamana bağlı olarak kavramını sıfatlaştıran bir şekildir.

1. Geniş Zaman Sıfat-Fiil Ekleri

-an, -en

luṭfuñ itsün ehl ol-an-ı redd-i bāb 2/2-b, alın-an şey ne imiş 3/1-b, ücret verme-y-en 31/6-a, maḫşūdī āsān eyle-y-en sensin 52/1-a, sīr-āb mest id-en 52/4-c, dil-i meksūrı cebr id-en cerāḥāt 52/5-c, ḳalb-i ‘uṣṣāḳı teclīle ḳıl-an 52/6-a, temennīden ḳıl-an 52/6-b

2. Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Ekleri

-dık, -dik, duḳ, -dük

öbürün söyle-dig-im 3/6-b, hepsini alma-dıḡ-ından çeker āh u ḥasret 3/8-b, al-dıḡ-ı aylık ḥalāl 19/4-b, yaz-dıḡ-ıñ saçma sapanı 25/1-a, it-dig-im hicviyeler 76/b, Laz ol-duḡ-u-çün az imiş 76/b, ol-duḡ-undan iltifāt-ı pādīṣāḥ 98/a

-mıṣ, -miṣ

virmedi aḡzını ḳann itdi ḳapat-mıṣ ḳimmet 3/9-b, bükül-müş ṣanki gerdün 5/5-b

G. ZARF-FİİLLER

Zarf-fiiller, fiil kökleri ve gövdelerinden yapılan geçici zarflardır. Cümlede, eylemin yapılış zamanını ve tarzını belirten zarf görevinde bulunurlar.

1. Hâl Bildirenler

-ken, -iken

bâtılı taşdīk ider-ken 15/6-b, İslâmı kabûl itmiş iken 28/2-a,
Müslümân olmuş iken 30/2-a, zuhûra gelmemiş-ken 52/3-a,

-a, e

işleye işleye başladı kapdı frengi ‘illeti 11/6-a, ağlaya ağlaya virmek
ne demek hâhâma 28/2-b

-ı, -i, -u, -ü

şâ‘ir de gedâdır de-y-ü andan hâzer itdiñ 46/14-b

-anda, -ende

ğâ‘ib ol-anda kim bilir cin gibi nerde şaklanır 11/2-a

-arak, erek

seyyâh ol-arak memleket-i Rûmı gezerdim 41/3-a, şa‘leb şat-arak
geçdi 41/9-a, pazar id-erek çıkdı iki liraya fiyât 41/11-b, cevelân id-
erek mülte cânıñ siper itdiñ 46/5-b

2. Zaman Bildirenler

-ınca, -ince

al-ınca hazne-i mâliyeden 60/a, na‘ş-ı nâ-pâki gör-ünce söyledim
târîh-i tâm 74/c, âsumân dur-unca dursun 35,3/b

-meden, maden

git-meden mektebe taḥsīl-i kemāl eyle-meden 29/7-a, vücūda gel-meden bezm-i sevdā-yi saġar 52/3-d

-alı

cenābıñ ol-alı defterdār 83/a

-duḡça, -dükce

ur-duḡça dayan 4/3-b, bâḡi ola ḡal-dıḡça 33/10-a, ḡal-dıḡça cihān 33/10-b, gegir-dikçe şanursıñ şavṭ-ı nāḡūs-ı naşārâdır 37/6-b, mihr ü māh ol-duḡça raḡşān 39/14-a

3. Baġlama Görevinde Olanlar**-up, -üp**

teskīn ol-up cāhi şafvetde 52/2-b, mahv eyle-y-üp ser 52/4-d, dil-i maḡfūz id-üp 52/5-d, Ḳıl-up ḡūrşīd-i luṭfīñla 52/7-a, id-üp ālāyış-i ġamdān 52/7-c, rehā-yāb eyle-y-üp 52/7-d

H. İSİMDEN YARDIMCI FİİLLERLE FİİL YAPMA

Türkçede kullanılan yabancı kaynaklı kelimeler it-, ḡıl-, eyle- ve ol- yardımcı fiilleriyle fiil hâline getirilmektedir. Bu fiillerden it-, ḡıl-, eyle- yardımcı fiilleriyle yapılanlar geçişli, ol- yardımcı fiiliyle yapılanlar geçişsizdir.

1. Yardımcı Fiillerle Fiil Yapma

a. ol- ile yapılanlar

bahtı oldu sernigün 22/4-a, zevceñiz hânıma şād oldu 25/2-b, firāk olmuş gönül 52/2-a, teskīn olup cāhi şafvetde 52/2-b, cāhil olanlar 55/1-a

b. eyle- ile yapılanlar

müstecāb eyler du‘āmı Hāḡ ‘ālīñizde eyler Hāḡ 1/3-a, āsān eyleyen sensin 52/1-a, gül-istān eyleyen sensin 52/1-b, vişāl-i yār eyle 52/2-c, hayālī zülfe dil-dār eyle 52/2-d,

c. kıl- ile yapılanlar

şāhāne inşā kıldılar 35/3-a, ḡalb-i ‘uşşāḡı teclīle kılan 52/6-a

d. it- ile yapılanlar

çok nüfusu it-di iḡvā 21/2-b, ihtimām itdi 30/8-b, virān itdi İrānı 37/4-a, gelüp Bağdāda berbād it-di-ler 53/2-b, şedd-i riḡāl it-di 73/a

I. BİRLEŞİK FİİLLER

Birleşik fiil, yardımcı fiille bir ismin veya bir fiilin birleşmesi ile meydana gelir. Zarf-fiillerin bir görevi de birleşik fiiller meydana getirmektir. İki fiili birbirine bağlarlar.

1. Fiil + Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller:

a. Yeterlik Fiili

Bu tür fiiller fiil kök ya da gövdesine -(y)-a, -(y)-e zarf-fiil ekinin ardından bil-yardımcı fiilinin getirilmesiyle yapılır. Olumsuzu zarf-fiil ekinden sonra getirilen -ma, -me ya da -maz, -mez ekiyle yapılır.

derdim dermān idebilmez 14/1-a, kıalamaz ıurmeti pāçāvra 28/6-b, iş
muvāfık gelemmez 38/7-a, ma‘āşım alabildim 57/a, atını sür diyemez
kimse 62/b, ‘ālī olamaz şahşı rezīl 63/a

b. Tezlik Fiilleri

Bu tür fiiller fiil kök ya da gövdesine gelen-(y)-ı,-(y)-i, -(y)-u, -(y)-ü zarf-fiil eklerinden sonra ver-yardımcı fiilinin gelmesiyle elde edilir.

s.kiver her kimi gördüñse Zehāvī zāde 26/e, şalıver zingeneleri yā geri
ver reh-vārı 51/c

c. Süreklilik Fiilleri

Esas fiile -(y)-a, -(y)-e; -(y)-ı, -(y)-i; -(y)-u, -(y)-ü; -(y)-ıp, -(y)-ip, -(y)-up, -(y)-üp zarf-fiil ekleri geldikten sonra dur-, gel-, bul-, kal-, gör-, koy-, gibi yardımcı fiillerin getirilmesiyle oluşturulur.

açup gördüm yazılmışdı 23/4-b, arayıp buldı 105/a

2. İsim + yardımcı Fiil şeklinde Olan Birleşik Fiiller

İsimlerden sonra gelen et-, ol-, eyle-, bulun-, yap-, yardımcı fiilleriyle oluşturulan birleşik fiillerdir. Fiilden önce gelen ad ve ad grubu fiile ya yalın hâlde ya da iyelik eki alarak bağlanır.

a. Yalın hâl + Yardımcı Fiil

ol uzak 15/5-a, kalk ‘avdet eyle 24/2-b, bir öküz olmuş vālī 91/a

b. İsim+Yaklaşma veya Bulunma veya ayrılma Hâli Eki + Yardımcı Fiil

bāb-ı süflādan gelir 84/b

SONUÇ

“Şeyh Rızâ Talebânî’nin Türkçe Şiirleri” adlı çalışmamızdan elde edilen sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

1. Şeyh Rızâ Talebânî, Irak Klasik edebiyatının son döneminde yaşamış, dönemin zevkini ve özelliklerini büyük ölçüde özellikle hiciv şiirlerine yansıtabilmiş bir şairdir. Mürettep olmayan Türkçe şiirleri bir araya getirilerek eseri oluşturulmaya çalışılmıştır.
2. Bu çalışmayla daha önce üzerinde yeterince durulmamış olan Iraklı şair Şeyh Rızâ Talebânî’nin Türk edebiyatında da bir yeri olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.
3. Şairin eserinde çeşitli Türkçe şiirlerden oluşan 109 adet şiir vardır. Bu çalışmayla bu şiirler transkripsiyonlu olarak Latin harflerine aktarılmış ve Türk Bilim dünyasının hizmetine sunulmuştur.
4. Şeyh Rızâ Talebânî, Divân edebiyatının birçok nazım şeklini kullanmıştır. Şiirlerin çoğunluğunu ise ustalıkla söylediği hiciv şiirleri oluşturmaktadır.
5. Eserde 14 farklı aruz kalıbı kullanan şairin, kafiye ve vezin konularında bazen sıkıntı çektiği görülmektedir. Özellikle vezin konusunda problemlili beyitler oldukça görülmektedir.
6. Şair, şiirlerinde bazen günlük konuşma Türkçesine, bazen argoya, bazen de ağdalı Osmanlı Türkçesine yer vermiştir. Şiirlerinin bazılarında çok sade ve

anlaşılır bir Türkçe kullanmış olmasına rağmen, bazılarında Farsça terkiplerle dolu anlaşılması zor bir dil ile karşılabilmektedir.

7. Şiirlerin çoğunluğu övgü ve yergi şiirlerinden oluşmaktadır. Yergi şiirlerinde zaman zaman ağzını bozduğu ve alenen küfrettiği de görülmektedir.
8. Şairin kullandığı Türkçe, son dönem Osmanlı Türkçesidir. Şiirlerde Türkiye Türkçesinde bugün de kullanılan şekiller rastlanmaktadır. Ancak zaman zaman eski şekillere de tesadüf edilmektedir. Mesela 2 yerde “gibi” anlamına gelmek üzere ET’de kullanıldığını bildiğimiz ama bugünkü Çağdaş Türk Lehçelerinin çoğunda kullanımdan düşmüş olan “ teg ” edatının kullanıldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AHMET, Takane, *Şeyh Rızâ'yı Talebânî*, Edebi İnceleme, 2. Baskı, Aras Basım Evi ve Yayınları, Erbil, 2010.
- AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlüğü*, 2.cilt, Biltür Yayınları, İstanbul, 2011.
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, İstanbul, 1974.
- BAYRAK, Mehmet, *Kürdoloji Belgeleri II*, Özge Yay., Ankara, 2004.
- DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.
- DİKMEN, Mehmet, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, Türdav Yayın Grubu, İstanbul, 2010.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yay., İstanbul, 2000.
- GÜLSEVİN, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*, TDK Yay., Ankara, 1997.
- HENGİRMEN, Mehmet, *Türkçe Dilbilgisi*, Ergun Yay., Ankara, 1995.
- KANAR, Mehmet, *Büyük Türkçe-Farsça Sözlük*, Birim Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- İNAL, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asrın Türk Şairleri*, 2. C., İstanbul, 1969, s. 1499-1505.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri* (Şekil Bilgisi), TDK Yay., Ankara, 2003.
- , *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I-II*, TDK Yay., Ankara, 1995.
- KURDO, Qenate, *Tarixa Edebiyata Kurdî*, 2. Baskı, Özge Yay., Ankara, 1992.
- MUSTAFA, Şükûr, *Divânî Şeyh Rızâ-yı Talebânî*, 2. Baskı, Aras Basım Evi ve Yayınları, Erbil, 2010.
- MUTÇALI, Serdar, *Türkçe-Arapça Sözlük*, Dağarcık, İstanbul, 2004.
- RESÜL, İzeddin Mustafa, *Şeyh Rızâ-yı Talebânî*, 2. Baskı, Aras Basım Evi ve Yayınları, Erbil, 2010.
- ONAY, Ahmet Talat, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, Eski Türk Edebiyatında Manzumlar ve İzahı, Hazl.: Prof. Dr. Cemal KURNAZ, İstanbul, 2009.

- ONAN, Necmettin Halil, *Açıklamalı Divan Şiiri Antolojisi*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1998.
- TALEBÂNÎ, Mükerrerem, *Şeyh Rızâ-yı Talebânî*, 2. Baskı, Aras Basım Evi ve Yayınları, Erbil, 2010.
- Tarama Sözlüğü I-VIII, TDK Yay., Ankara, 1977.
- TERZİBAŞI, Atâ, *Kerkük'ü Şeyh Rızâ ve Türkçe Şiirleri*, Bilgisayar Basım Evi, Kerkük, 2006.
- TERZİBAŞI, Atâ, *Kerkük Şairleri*, 2. C., Bilgisayar Basım Evi, Kerkük, 2001. s. 127-184.
- TİMURTAŞ, Faruk kadri, *Osmanlı Türkçesi Grameri* (eski yazı ve imla Arapça-Farsça-Eski Anadolu Türkçesi), Alfa Yay., İstanbul, 1997.
- , *Eski Türkiye Türkçesi*, TDK Yay., Ankara, 1997.
- YAVUZ, Orhan, *Anadolu Türkçesi ile Yapılan en Eski Tezkiret'ül-Evliyâ Tercümesi ve Dil Özellikleri* (doktora tezi), Erzurum, 1986.
- ZÜLFİKAR, Hamza; PARLATIR, İsmail, *Okul Sözlüğü*, TDK Yay., 2. Baskı, Ankara, 2000.

SÖZLÜK

-A-

āb (F)	su. 4/1-b
ābā (A)	babalar. 65/a
āfāk (A)	ufuklar, gök kenarları. 51/1-e
āfāt (A)	belalar, musibetler, affetler. 41/8-b
āfitāb (F)	güneş. 1/1-a
‘afv (A)	suçunu bağışlama, özürdileme. 65/d
aġnām (A)	koyunlar. 65/c
āgāh (F)	bilgili, haberli, uyanık. 8/2-b
āgūş (F)	kucak. 40/2-a
ahālī (A)	halklar. 103/b
aḥfeş (A)	zayıf bakışlı. 36/3-b
aḥķar (A)	en hakir olan. 52/1-e
aḥsent (A)	çok güzel. 29/6-b
aḥvāl (A)	durumlar, hâller. 68/b
aķdes (A)	en kutlu, en kutsal. 39/2-b
aķlām (A)	kalemler. 21/4-a
aķrān (A)	eş ve benzer olanlar, yaşıtlar, yaşdaşlar. 45/8-b
āl (A)	aile, sülale. 5/1-a
a‘lā (A)	en yüksek. 43/3-a
‘alā (A)	üstüne, üzerine. 91/b
‘alāik (A)	ilgiler, alakalar. 52/6-b
‘allāme (A)	çok bilgin. 28/5-b
ālāyiş (F)	gösteriş. 52/7-c
‘ālem-ārā (A.F)	âlemi, dünyayı süsleyen. 1/1-a

‘ālī (A)	yüce, ulu, yüksek. 1/3-a
‘ālī-cenāb (A.F)	şerefli kimse. 1/1-a
‘ālī-şān (A)	şan ve şerefi büyük olan. 2/5-a
‘am (A)	amca. 42/2-b
āmuḥte (F)	okumuş, öğrenmiş. 45/15-b
a‘nāk (A)	boyunlar, gerdanlar. 44/3-b
‘anḳā (A)	ismi olup cismi olmayan bir kuş, zümrüdü anka kuşu. 104/a
‘arrāde (A)	tekerlekli mancınık, savaş arabası. 33/6-b
ārāyiş (F)	süs, süsleniş, süsleyiş. 5/11-b
‘arefe (A)	arife. 57/11-a
‘ārız (A)	yanak. 49/1-b
‘arşa (A)	yer, toprak, mahşer yeri. 45/3-b
‘arşa (A)	güverte. 5/6-a
‘arūs (A)	gelin. 52/5-e
āsā (F)	gibi. 16/3-b
āşaf (A)	Süleyman peygamberin veziri, vezir. 2/5-b
āşafī (A)	vezire ait. 52/1-e
āsān (F)	kolay. 14/1-b
āşār (A)	eserler, abideler. 20/2-a
asel (A)	bal. 40/6-b
aşār (A)	yazı satırları, yazı sıraları. 51/7-a
āsūde (F)	rahat. 52/5-a
a‘şār (A)	mahsullerden alınan onda bir oranındaki vergi, öşür vergisi. 37/8-a
āşiyān (F)	mesken, ev. 104/a
‘atebe (A)	basamak. 52/8-d
‘atse (A)	tek aksırık. 8/1-a
āvānta (F)	bedava, kolay ele geçen, beleş. 51/3-d

‘avķa (A)	alıkoyma, durdurma, vazgeçilme. 46/9-a
āyīn (F)	merasim, tören, din. 42/5-b
Eyvaz	Bulgaristan arsodoksilerin din adamı. 76/d
āzād (F)	serbest olan, kurtulmuş. 72/d
a‘zam (A)	pek büyük. 16/2-b
‘azl (A)	işinden çıkarma, yol verme. 40/3-a

-B-

bāb (A)	kapı. 2/2-b
bāde-nūş (F)	şarap içen. 48/3-a
baħr (A)	deniz, büyük göl veya nehir. 7/1-a
ba‘īre (A)	erkek deve. 38/3-b
bā‘iş (A)	gönderen, icab ettiren. 9/2-b
bālā (F)	yüksek, yukarı, üst. 23/4-a
bālā-nişīn (F)	yüksek, yukarıda oturan, üst, yüce. 59/d
Bārekellāh (A)	mübarek ola, Allah mübarek etsin, hayırlı ve bereketli olsun. 62/c
bārgāh (F)	yüksek divân, çadır. 59/d
bār-keş (F)	yük taşıyan, sabırlı, tahammüllü. 49/3-a
başīret (A)	önden görüş. 7/1-b
bāṭın (A)	iç, gizli, görünmeyen nesne. 50/3-a
bayṭār (A)	veteriner, hayvan hekimi. 53/1-b
bāz (F)	şahin, şehbaz, doğan kuş. 59/c
bāzū (F)	kolun omuz ile dirsek arasındaki kısmı, pazı. 69/c
bed (F)	kötü. 30/5-b
bed-siyer (F.A)	kötü ahlak. 51/9-c

behr-i yāb (F)	hisse ve nasibi olan. 2/1-a
beḳā (A)	sebat, evvelki hal üzere kalmak, bakilik. 50/1-a
bend (F)	bağ, yular, bağlama. 46/1-a
Benī İsrāīl (kva)	İsrail oğulları, Yahudiler. 63/d
ber (F)	üzere
ber-cā (F)	yerinde, tam, doğru ve münasip. 36/20-a
ber-devām (F.A)	sürekli, devam üzere, daima, devamlı. 52/1-e
bere (F)	kuzu. 49/1-a
berg (F)	yaprak. 13/1-a
ber-pā (F)	ayakta, ayak üzerinde, yıkılmamış. 43/9-b
bes (F)	yeter, tamam. 41/15-a
besât (A)	düz yer. 37/5-b
beste (F)	müzik şarkının makam ve ahengi. 46/5-a
beṣāret (A)	müjde, muştı. 44/1-b
beyābān (F)	kır, çöl. 45/5-b
beyn (A)	ara, aralık, arada, araya, arasında. 19/1-b
bezenür	süslemek, süslenmek, bezek. 44/3-b
bezl (A)	bol bol verme. 13/2-a
bezle-gū (F)	latifeci, şakacı. 48/4-a
bezm (F)	içkili ve eğlenceli meclis. 10/1-b
bıkr (A)	dokunulmamış, genc kız, kızlık, bekaret. 52/5-e
bıkrün (F)	bekarlık, genc kız, kızlık. 33/9-a
bīm (F)	korku, tehlike. 69/c
bin (A)	oğul, bin mehmet: mehmedin oğlu. 49/1-a
binā (A)	yapı, ev, yapma, kurma. 30/6-a
bīrūn (F)	dışarı, dış, harici, fazla dışarıda. 20/2-b
biryān (F)	tava, tepsi gibi şeylerde susuz veya az suda pişirildikten sonra kızartılan et kebabı. 49/1-a

Boḳrāṭ (ka)	eski Yunan hekimi meşhur hipokratis. 47/3-b
būy (F)	koku. 52/8-b
bū'l-hüdā (A)	doğru yol gösterme. 22/1-b
būstān (F)	sebze bahçesi, kavun karpuz. 50/8-a
büz (F)	keçi. 36/3-b

-C-

cā'ize (A)	hediye, bahşiş, armağan. 36/13-a
cāh (F)	itibar, makam, mevki. 22/1-a
caḥīm (A)	cehennem. 73/a
caḥş (F)	korucu. 36/4-b
cāme (F)	elbise, çamaşır. 50/3-a
Cām-ı cem (F)	şarabın icatçısı sayılan Cem'in sihirli kadehi, şarap. 45/14-b
cānib (A)	taraf, cihhet, yan. 24/2-b
cā-nişīn (A.F)	birinin yerine oturan, vekil. 39/10-a
cān-ver (F)	canlı, zararlı hayvan, domuz, canavar. 45/3-b
cārūb (F)	süpürge. 40/2-a
cāy (F)	yer. 37/1-b
cebān (A)	korkak. 49/1-a
ced (A)	dede, büyük baba. 42/2-b
cedī (A)	oğlak. 45/3-a
cehd (A)	çalışma, çabalama. 50/2-a
cehr (A)	yüksek sesle söyleme. 50/8-a
Cem (A)	şarabı bulduğuna inanılan efsanevi İran hükümdarı. 45/14-b
ceng (F)	savaş, vuruşma. 46/5-a

cevelān (A)	dolaşma, dolanma, gezinme. 20/1-b
cevr (A)	eza, cefa, eziyet, zulüm, sitem. 5/8-b
ceyb (A)	sinüs. 6/1-a
cibāl (A)	dağlar. 52/6-a
cihān-gīr (F)	cihanı, dünyayı zapteden. 49/1-a
civān (F)	genc, güzel. 31/1-b
civān-merd (F)	temiz, cömert. 70/a
cūd (A)	cömertlik, elâçıklığı. 5/12-b
cur‘a (A)	yudum, içim. 24/4-b
cūy (F)	ırmak, akar su, nehir. 49/1-a
cūyān (F)	arayıcı, arayan. 13/2-a
cülūs (A)	oturma, tahta çıkma. 31/5-a
cünbüş (F)	eğlenti, zevk, uta benzer madeni bir çalgı
cüst ü cūy (F)	arama, araştırma. 20/5-b

-Ç-

çāker (F)	kul, köle, cariye. 39/10-b
çarḡ (F)	çark, felek, gök, devreden. 49/1-a
çehār (F)	dört. 57/3-b
çehre (F)	yüz, surat, surat asma. 45/16-b
Çemçemāl (ya)	Kerkük’e bağılı bir ilçedir. 19/3-a
çend (F)	bir kaç, kaç. 43/2-b
çerā-gāh (F)	hayvan otlatılan yer, çayır, otlak. 45/3-a
çeşm (F)	göz. 28/3-b
çi (F)	ne. 67/d

-D-

Dağıstān (ya)	Kafkas dağlarının kuzeyinde ve Hazar denizinin batı kıyısında bulunan bir bölge. 69/b
dağıstān (F)	dağlık yer. 69/c
dām (F)	tuzak, ağ. 26/1-b
dāmen (F)	etek. 33/5-a
dānā (F)	bilen, bilici, bilgiç. 36/3-b
dāne (F)	tane, tohum. 55/3-b
dāniş (F)	bilgi, biliş, ,ilim. 29/7-b
dānişver (F)	alim, bilgin. 39/1-b
dār (A)	ev, yer, yurt. 24/2-b
dāver (F)	cenabıhakkın adı, doğru insafı olan hükümdar, hakim. 2/3-b
dāverā (F)	hükümdar, hakim. 2/4-a
debistān (F)	mektep, okul. 13/6-a
def (A)	öteye itme, savma, savulma. 10/1-b
defterdār (A.F)	bir vilayetin para işlerini idare eden kimse, eskiden maliye vekiline verilen ünvan. 57/1-a
dehen (F)	ağız. 4/1-b
dehr (A)	dünya, zaman, devir. 51/6-b
denā'et (A)	alçaklık, adilik. 51/4-c
der (F)	kapı. 13/3-a
der (F)	yırtan, yırtıcı. 69/b
derd-i ser (F)	baş derdi, sıkıntı, baş belası. 23/2-b
derd-keşān (F)	acı, dert çeken. 48/3-b
der-geh (F)	tekke. 5/5-a
der-meyān (F)	ortada, arada. 48/2-a
derūn (F)	iç, içeri, gönül, kalp, yürek. 20/2-b

dest (F)	el. 97/b
destār (F)	sarık, tülbent. 36/4-a
devriyye (A)	geceleleri dolaşan kol takımı, gezici karakol. 46/10-a
deycūr (A)	çok karanlık. 52/6-c
deyr (A)	manastır, kilise. 37/7-b
deyyūs (A)	karısının namussuzluğuna göz yuman ve katlanan kimse, kurumsak. 37/10-b
dıkk (A)	ince ağrı, erime hastalığı. 51/1-b
dıyyıķat (A)	pek dar. 34/2-a
dibāc (A)	dallı çiçekli bir çeşit ipek kumaş, canfes. 87/b
dīde (F)	göz. 5/7-a
dil (F)	kalp, gönül. 10/1-a
dil-firīb (F)	gönül aldatan, cazibeli, alımlı. 31/3-a
dilr (F)	yürekli, cesur, yiğit. 69/c
dīr-i muğan (F)	ateşe tapanlar. 21/4-a
dirīg (F)	esirgeme, eyvah, aman, yazık. 36/21-a
don	eskiden elbise, bacaklara geçirilen iç elbisesi. 21/4-a
donguz	domuz. 51/2-c
dūd (A)	kurt, böcek. 52/2-e
dūd mān (F)	kabile, ocak. 36/9-a
duķter (F)	kız, kerime. 51/a-c
dūn (A)	aşağı, aşağılık, alçak, soysuz kimse. 5/8-a
dūzaķ (F)	cehennem. 73/d
dū (F)	iki. 7/2-a
dū ‘ālem (F.A)	iki dünya, dünya ve ahiret. 7/2-a
dübūr (A)	kıç, makat, bir şeyin gerisi, arkası. 70/d
dūrr (A)	inci. 39/4-a
dūstūr (A)	devlet kanunlarını içine alan kitap, anayasa. 48/6-a

-E-

eb (A)	baba. 42/2-a
ebr (F)	bulut. 5/9-b
ebreş (A)	beyaz ve kırmızıdan meydana gelen alaca renk, alaca benlik at, abraş. 41/5-a
ebter (A)	kuyruğu kesik hayvan. 41/4-a
ecdād (A)	dedeler, büyük babalar, atalar. 65/a
ednā (A)	pek aşağı, en bayağı, çok alçak. 43/1-b
efʿā (A)	engerek yılanı. 48/8-b
efkār (A)	düşünceler, fikirler. 51/7-c
Eflātūn (ka)	Aristo'nun hocası, Sokrat'ın talebesi olan meşhur Yunan filozofu. 37/10-b
efser (F)	taç, yular. 39/1-a
efsūn (F)	afsun, efsane, büyü, sihir. 51/3-c
ejder (F)	büyük yılan, korkunç ve hayali bir hayvan. 38/6-a
ekall (A)	en az. 36/13-a
elṭāf (A)	iyi muameleler, iyilikler. 42/5-a
emced (A)	mecid, onurlu, haysiyet sahibi olan. 35/4-b
emvāl (A)	mülkler, para ile alınan şeyler, mal. 22/3-b
enām (A)	bütün mahluklar, insanlar. 30/5-b
encām (F)	nihayet, sonuç, son. 41/11-a
encūmen (F)	cemiyet, meclis, şura, komisyon. 13/6-a
endām (F)	beden, insanın organı, cisim. 27/1-b
endāze (F)	ölçek, tahmin, takdir, mertebe, derece. 23/3-a
enf (A)	burun, herşeyin ön kısmı. 46/6-a
enfās (A)	nefesler, soluklar, nebi ve veli uluların irşad edici duaları. 41/7-a

enîn (A)	inilti, inleme. 41/15-a
enîs (A)	dost, arkadaş, yar, sevgili. 48/3-b
‘entâr (A)	basma, patiska ve kumaş gibi ince birşeyden yapılma uzun elbise, kadınların düz ve sade elbisesi. 51/3-e
envâ‘ (A)	çeşit, tür. 82/a
enver (A)	nurlu, parlak. 39/4-b
erâmil (A)	dul kadınlar. 51/8-a
erba‘a (A)	dört. 49/2-b
erbâb (F)	sahipler, malikler, muktedir, becerikli, layık. 9/3-a
erkân (A)	esaslar, direkler, sütunler. 45/6-b
esâmî (A)	namlar, adlar, isimler. 23/4-a
esb (F)	at, begir. 51/1-d
esbâb (A)	sebepler, nedenler. 51/5-a
esed (A)	arслан. 69/b
eslâf (A)	yerlerine geçilen kimseler, geçmişler. 42/5-a
eş‘âr (A)	en, daha güzel şiir söyleyen. 7/2-a
eşk (F)	gözyaşı. 10/1-a
eşrâr (A)	fesad karıştıranlar, kötülük edenler, edepsizler. 20/3-b
eţ‘ime (A)	yemekler, aşlar. 49/4-a
evc (A)	yüce, yüksek, bir şeyin en yüksek noktası, doruk. 39/14-b
evfâ (A)	daha vefalı, cana yakın, sözünde duran. 43/2-b
evlâ (A)	daha uygun, daha layık, daha iyi, üstün. 37/4-b
evşâf (A)	sıfatlar, kaliteler. 36/7-a
eymen (A)	sağ taraftaki, hayırlı, talihli
eytâm (A)	anası babası ölmüş, öksüz. 51/8-a
eyvân (F)	büyük sofa, divanhane, salon, köşk. 5/11-b
eyyâm (A)	günler, gündüzler. 51/6-a

-F-

fāris (A)	atlı, binici, at binmekte maharetli. 46/12-b
farṭ (A)	aşırı, aşırılık, aşkın, aşkınlık. 71/a
feh̄m (A)	anlama, anlayış. 55/4-b
felek-cāh (A.F)	felek mertebeli, rütbesi gök kadar yüksek olan. 7/2-a
ferdā (F)	yarın, yarınki gün, günün ertesi, öbür gün, ahiret kıyamet, öbür dünya. 60/c
ferḥunde (F)	kutlu, mübarek, mutlu. 57/13-b
ferīd (A)	avcı kuş. 48/8-a
fersā (F)	mahveden, aşındıran, yoran. 81/a
ferve (F)	kürk, kürk kaplı elbise. 36/19-a
fesād (A)	bozukluk. 26/a
feṣāḥet (A)	güzel ve açık konuşma. 48/8-a
feyz (A)	bolluk, çokluk, fazlalık, ilim, irfan. 1/2-a
feyz-i yāb (A.F)	feyiz bulan, feyiz bulucu. 1/2-a
fezā (A)	dünyayı sonsuz olan genişliği. 5/11-a
fiṭrat (A)	yaradılış, tabiat, mizac, huy. 48/8-a
ficā (A)	ansızın, birden bire. 58/b
figān (F)	ızdırap ile bağırıp çağırma, inleme. 7/2-a
Fir'avn (A)	eski zamanlarda Mısır hükümdarlarına verilen ünvan, pek kibirli, gururlu ve inat adam. 100/b
firāk (A)	ayrılık, ayrılma, sevişenlerin ayrılığı. 33/8-b
fülān (A)	her hangi bir şahıs, belirsiz birşey, filan. 45/7-b
fünūn (A)	sanat, üniversite. 51/3-c
fürū-māye (F)	sütü bozuk, mayası bozuk, soysuz, aşağılık. 29/5-b

-G-, -Ġ-

ġaddār (F)	çok gadreden, çok zulmeden, hain. 57/9-b
gāh (F)	zaman bildiren edat. 5/9-b
ġamdān (F)	üzüntülü olan, dertli olan, kaygılı olan. 5/7-a
ġaraż (A)	hedef, gaye, maksat, istek. 26/b
ġarb (A)	güneşin battığı taraf, gün batısı, batı. 18/1-b
garībān (A)	garipler. 45/17-b
ġarķ (A)	suya batma, batırma, boğulma, boğma. 7/2-a
gavād (A)	pezevenk. 75/b
ġavġā (F)	kavga, dövüşme, vuruşma, gürültü, savaş. 43/1-a
ġavş (A)	yardım, yardım için bağırma, imdada yetişen. 10/3-b
ġażab (A)	dargınlık, kızgınlık, darılma, öfke, hiddet. 16/3-a
gebr (F)	mecûsi, ateşe tapan. 57/11-b
gedā (F)	dilenci, yoksul. 5/5-b
gencīne (F)	hazine, define, kenz. 50/5-a
gerdiş (F)	dönüş, dönme, dolaşma. 51/6-a
gerdūn (F)	felek, dünya. 21/4-b
geşt (F)	gezme, seyretme, dolaşma. 27/2-a
gevher (F)	elmas, cevher, inci, değerli taş. 36/10-a
ġibṭa (A)	aynı hali şiddetle arzu etme, imrenme. 36/10-a
ġılman (A)	tüyü, bıyığı çıkmamış delikanlılar, gençler. 27/2-a
ġinā (A)	zenginlik, bolluk. 45/13-b
girān (F)	ağır. 48/1-b
giryān (F)	ağlayan, ağlamak. 5/7-a
ġubār (A)	toz. 17/2-b
gūh (F)	pislik, çukur yeri. 46/1-b
ġūl (A)	hortlak, şeytan. 102/b

ğür (F)	mezar, kabir. 57/6-b
ğurre (F)	korku, ham üzüm. 32/3-a
güş (F)	kulak, işitme, dinleme. 28/3-b
güher (F)	elmas, gevher, inci, değerli taş. 27/2-a
gül-istān (F)	gül bahçesi. 13/1-b
gümrah (F)	yolunu şaşırması, doğru yoldan ayrılmış. 8/3-b
gürüh (F)	takım, bölük, cemaat. 16/3-a
güşā (F)	açan, açıcı. 69/a
güzer (F)	geçme, geçiş, geçen. 9/3-b

-H-

hābīde (A)	uyumuş, uykuya dalmış. 42/5-a
hacālet (A)	utanma, utangaçlıkla şaşırma. 36/19-b
Haccāc (ka)	Irak valisi olup, Hz. Muhammed soyuna ve tarftarlarına eziyet eden, Yusuf bin Sakafi. 15/2-a
hācegān (F)	hocalar, eskiden yüzbaşı rütbesinin karşılığı olan bir sivil rütbe. 27/2-a
hādime (A)	kadın hizmetçi. 51/9-b
hadrā (A)	çok yeşil, yeşillik. 5/11-a
hāhām	Yahudilerde din adamı. 28/2-b
hāhiş (F)	istek, arzu, isteyiş. 33/11-a
hāk (F)	toprak. 7/4-b
hā'ib (F)	3/11-a
Hākān	Türk imparatorlarına verilen ünvan. 39/10-b
hāk-şinās (A.F)	hakka riayet eden, hakkı tanıyan. 9/3-a
hālet (A)	hal, durum, suret. 95/a

ḥālī (A)	tenha, boş, sahipsiz yer, açık yer. 10/3-a
ḥālīş (A)	hilesiz, katkısız. 17/2-a
ḥalka (A)	ortası boş, yuvarlak, daire biçiminde olan şey. 108/b
ḥalvet (A)	yalnız, تنها kalma, تنها yer. 13/6-a
ḥalt (A)	karıştırma. 64/b
Hāmān (ka)	Hız.Musa zamanındaki Mısır Firaununun veziri. 100/b
ḥāme (F)	kalem. 45/16-a
ḥamel (A)	koç, kuzu. 45/3-a
ḥamīr (A)	eşek. 44/3-b
ḥammār (A)	şrap yapan veya satan, şarapçı, meyhaneci. 48/5-a
ḥancer (A)	hançer. 39/7-b
ḥāne (F)	ev
ḥānedān (F)	kökten asil ve büyük aile, ocak. 94/a
ḥānekāh (A)	tekke, dergah. 31/1-a
ḥanzīr (A)	domuz. 23/3-b
ḥar (F)	eşek. 18/1-a
ḥār (F)	diken. 92/a
ḥarābāt (F)	meyhaneler. 41/2-b
ḥarābātiyān (F)	vaktini meyhanede geçirenler, meyhane adamları. 5/1-a
ḥarb (A)	savaş, kavga. 18/3-b
ḥarem (A)	karı, eş. 41/2-a
ḥarīf (A)	teklifsiz dost, meslekdaş, sanat arkadaşı. 48/3-a
ḥarifān (A.F)	esnafça, herkes masraftan kendi hissesini vererek, ortaklaşa yapılan ziyafet. 41/2-b
ḥarīm (A)	biri için kutsal olan şeyler, harem dairesi, harem. 7/3-a
ḥarīr (A)	ipek. 87/b
ḥāşıl (A)	çıkan, peyda olan. 29/4-a
ḥaşır (A)	hasreden, muhasarada bulunan, etrafı kuşatan. 87/a

ḥāsir (A)	zarara, ziyana uğrayan. 3/11-a
ḥaṣṣaṣa (A)	tahsis etmek
ḥaṣmetā (A)	heybet, alçak gönüllülük. 39/12-a
ḥaṣyet (A)	korku, korkma. 43/6-a
ḥāte (A)	semt. 69/d
ḥatem (A)	mühür, üstü mühürlü yüzük. 13/3-b
ḥātem-āne (A.F)	hateme yakışacak surette, cömertcesine. 5/1-a
ḥavṣala (A)	kalça. 38/5-a
Ḥavvā (A)	Hz. Adem'in zevcesi olup, esmer kadın. 36/5-b
ḥāye (F)	haya, yumurta. 4/3-a
ḥayli (F)	epeyce, çokça, oldukça. 30/8-b
ḥayy (A)	semt, mahalle. 39/11-a
ḥayyā (A)	yılan. 36/5-b
hāze (A)	bu, o, şu. 66/b
ḥazer (A)	sakınma, kaçınma, korunma, çekinme. 9/1-a
ḥaẓīẓ (A)	zir, en aşağı. 52/5-b
ḥazm (A)	kati karar, sebat, direnme. 32/4-a
ḥazne (A)	devlet malının, devlet parasının sakladığı yer. 60/a
hecā (A)	hece, hep birden telaffuz olunan bir veya bir kaç harf, bir hareketle ağızdan çıkan söz. 31/7-a
heft (F)	yedi. 46/2-a
heftüme (F)	yedinci. 34/4-a
hemān (F)	öylece, böylece, aynı. 30/1-a
hem-dem (F)	can ciğer arkadaş. 39/2-a
hemdūṣ (F)	omuz omuza gelen, eşit olan. 46/2-a
hemīṣe (F)	daima, her vakit, her zaman. 5/11-a
hem-rāz (F)	sıkı fıkı arkadaş, sır arkadaşı. 48/1-b
hengām (F)	çağ, mevsim. 28/7-b

herze (F)	boş lakırdı, saçma. 36/18-b
hetk (A)	yırtma, yarma. 30/5-b
heyūlā (A)	zihinde tasarlanan şey. 37/3-b
hezār (F)	bin. 47/1-b
hezārān (F)	binler. 13/1-b
hezeyān (A)	sayıklama, saçma sapan konuşma. 67/d
hıfz (A)	saklama, ezberleme. 21/4-a
hınzır (A)	domuz. 73/b
hired-mendān (F)	akıllılar, anlayışlılar. 5/4-a
hırka-pūşān (A.F)	hırka giyen fakir, derviş, dervişcesine. 46/2-a
hırkān (A)	yırtıcı, yırtan. 45/18-b
Ḥicāz (ya)	Arap yarım adasında mekke ve Medine'nin bulunduğu ülke. 36/6-a
hicrān (F)	ayrılık, unutulmaz acı, keder. 33/8-a
hidāyet (A)	hak yoluna, doğru yola kılavuzlama. 12/2-b
hın (A)	an, zaman, vakit, sıra. 41/6-b
hız (F)	ibne oğlan, puşt. 57/13-a
hızb (A)	kısım, bölüm, taraftar. 102/a
hokka (A)	cam, içine tükürülen kap. 99/b
hoşnūd (F)	razı, memnun. 3/8-a
hüb (F)	güzel, hoş, iyi. 31/2-a
hübān (F)	güzeller, iyiler. 31/1-a
Ḥudā (F)	tanrı. 5/2-b
hulūk (A)	huy, tabiat. 74/d
hün (F)	kan. 10/1-a
hūr (A)	cennet kızları, hurile. 52/3-a
hürde (F)	yemiş, yenilmiş, kocamış, yaşlanmış, ihtiyar. 106/b
hurrem (F)	şen, sevinçli, güler yüzlü, gönül açan. 48/1-a

ḥurşīd (F)	güneş. 52/4-e
ḥurūc (A)	çıkış, çıkma, ayaklanma. 18/1-b
ḥuşūşan (A)	hususî olarak, ayrıca, özellikle. 21/2-a
ḥuzūr (A)	hazır bulunma. 46/2-a
Hük-m-i Kārakūş	eski bir hüküm adı. 41/3-b
hümā (F)	devlet kuşu, saadet, kutluluk. 39/9-a
ḥünkār (F)	padişah, sultan, hükümdar. 46/2-a
hüveydā (F)	açık, apaçık, belli, besbelli. 36/14-b

-İ-

‘ırz (A)	şan ve şeref, namus, iffet. 94/b
ıslāḥ (A)	iyi bir hale koyma, iyileştirme. 15/2-a
izmār (A)	gönülde gizleme, saklama, gözlenilme. 51/1-b

-İ-

ibkâ (A)	baki, devamlı, sürekli kılma, yerinde. 30/4-b
ibrīk (A)	toprak veya madenden yapılmış, kulplu ve enzikli su kabı. 58/c
‘icl (A)	erkek buzağı, dana. 63/d
iclāl (A)	büyültme, saygı gösterme, büyüklük. 5/6-a
ictināb (A)	sakınma, çekinme, uzaklaşma. 6/1-a
idrāk (A)	akıl erdirmeye, yetiştirme, erişme, olgunlaşma, algı. 5/4-b
iğvā (A)	azdırma, şaşırtma, ayartma, baştan çıkarma. 21/2-b
iḥtilās (A)	kapma, kapılma, çalma, aşırma. 62/d
ihtimām (A)	önem, dikkatle, gayretle çalışma. 30/8-b
iḥyā (A)	diriltme, diriltirme, canlandırma. 43/8-a
ikbāl (A)	arzu, istek. 22/2-b

ikdām (A)	geliş, ilerleme. 51/6-c
iklīm (A)	iklim, bölge. 69/a
‘ilel (A)	illetler, hastalıklar. 47/4-b
‘illet (A)	hastalık, sık sık tepen hastalık. 11/6-a
iltimās (A)	tutunma, tutma, kayırma, yapılmasını isteme. 7/4-b
iltizām (A)	kendi için lüzumlu sayma. 30/1-a
‘imāme (A)	sarık. 27/2-b
imtişāl (A)	icâbeden, gerekeni yapma. 12/5-a
in‘ām (A)	nimet verme, iyilik etme. 51/6-b
‘inān (A)	dizgin, idare etme, yürütme. 48/4-b
infişāl (A)	ayrılma, yerinden ayrılma. 36/19-a
inhirāk (A)	yırtılma, yırtık olma. 15/2-b
intihāb (A)	seçme, seçilme. 51/1-b
‘irfān (A)	bilme, anlama. 12/3-b
irş (A)	ölmüş bir kimsenin evlat ve akrabasından sağ kalanlara düşen para veya mal, miras. 36/16-b
irtişā’ (A)	rüşvet alma, rüşvetçilik. 30/6-a
iskān (A)	yerleştirme, sakın kılma, oturma. 51/1-b
isti‘cāl (A)	acele etmek, hızlandırmak. 18/1-a
isti‘dād (A)	hazır olan kimse. 16/2-a
istiğfār (A)	Allah’tan günahın bağışlanmasını isteme. 57/12-b
isti‘lām (A)	yazı ile bilgi isteme, bilgi isteme. 28/4-b
istincā (A)	necasetten, pislikten temizlenme. 58/d
‘iş (A)	yaşayış, yaşama. 107/a
‘işret (A)	içki, içki içme, içki kullanma. 10/1-b
iştiyāk (A)	özlemek, göreceği gelme, hasret. 52/8-d
izdiyād (A)	ziyadeleşme, artma, çoğalma. 15/4-a
iżhār (A)	gösterme, meydana çıkarma. 25/3-a

-K-

ķabā (A)	üste girilen elbise, cübbe, kaftan. 50/3-b
ķādīrī (A)	Abdülkadiri Geylani tarikatından olan kimseler. 77/a
ķahḥbeḥāne (A)	namussuz kadınların yeri veya mekanı. 89/b
ķaḥṭ-ı ricāl (A)	adam kıtlığı, kötü adam. 18/4-b
ķalender (F)	dünyadan elini çekip başı boş dolaşan, derviş. 2/3-b
ķamer (A)	ay. 5/5-a
ķāmet (A)	boy. 11/5-a
ķām-ı yāb (F)	ķām bulucu, bulan talihli isteğine ulaşmış. 1/5-a
ķān (F)	menba, kaynak. 74/c
ķānī (A)	dokunaklı iğneli söz söyleyen. 12/2-b
ķarakuş	eski bir hüküm adı, Hüküm-i ķarakuş. 41/3-b
ķār-zār (F)	ceng, savaş, kavga. 48/8-a
ķāse (F)	çiniden, fağfurden, porselenden, madenden yapılmış çanak, başı kaplayan. 5/5-a
ķāşır (A)	zorla işleten, kısa. 5/4-a
ķaşr (A)	köşk, saray, kaşane. 13/2-b
ķāşāne (F)	mükemmel ev, köşk, malikane, yuva, kaşane. 33/1-a
ķāṭı' (A)	kateden, kesen, durduran. 39/7-b
ķavl (A)	lakırdı, söz. 42/3-b
ķef (A)	köpük. 43/6-b
ķefel (A)	ard, dip, kış. 51/1-b
ķeff (A)	el içi, el ayası, avuç içi. 36/10-b
ķelb (A)	köpek. 88/b
ķellā (A)	hayır, değil. 79/a
ķelle (F)	baş, kafa, baş gibi yuvarlak şey. 44/3-b

kemter (F)	daha aşağı, aşağıda bulunan, hakir, itibarsız, eksik, noksan. 43/7-b
kenz (A)	hazine, define, yeraltında saklı değerli eşya. 13/5-a
kenef (F)	tuvalet. 109/b
ker (F)	sağır. 46/7-b
kesān (F)	kimseler. 51/1-b
kesb (A)	çalışıp kazanma, para kazanma. 15/4-a
keştī (F)	gemi. 12/3-a
Key (ka)	Key-husrev, büyük hükümdar, padişah, eski acem şahlarından ikinci tabakada bulunanların adlarının başına getirilird. 39/10-b
keyvān (F)	zuhal. 5/11-b
ķiyām (A)	kalkma, ayağa kalkma, ayaklanma. 30/3-b
kibr (A)	büyüklik, ululuk, yüksekte bakma. 96/a
kibriyā (A)	büyüklik, ululuk. 17/1-a
ķīl (A)	söz. 55/4-a
kilāb (A)	köpekler. 71/c
kilk (F)	kamış kalem. 36/18-b
ķīn (F)	gizli düşmanlık. 20/5-a
ķīr (F)	erkeklik aleti. 90/a
kirdār (F)	iş, tarz. 40/8-b
Kisrā (ka)	eski İran hükümdarlarından Nuşirvan-ı Adilin lakabı olup kendisinden sonra gelenlerde bu lakapla anılmışlardır. 39/10-b
kiyān (F)	merkez. 39/8-b
ķolcu	birşeyi korumak için bekleyen vazifeli, muhafız. 2/1-a
köhne (F)	eskimiş, yıpranmış. 87/a
ķudūm (A)	uzak bir yoldan, uzak bir yerden gelme. 37/4-a
kūdāde (F)	pezevenk, deyyüs. 26/d
kurumsağ	pezevenk, deyyüs. 58/b

kūy (F)	köy, mahalle ve işlek yol. 50/1-b
küffār (A)	kafirler, hak dinini inkar edenler. 39/5-a
kūhen (F)	eski, yıpranmış, modası geçmiş. 8/2-a
külāh (F)	ucu sivri veya yüksek başlık, başa giyilen şey. 101/a
külbe (F)	kulübe, gam tasa evi. 52/7-a

-L-

lā (A)	olumsuzluk edatı. 2/1-b
laḥm (A)	et. 73/b
lā-ubālī (A)	ilişkisiz, kayıtsız, senli benli, aldırış etmeme. 31/7-b
leb (F)	dudak. 34/2-b
ledünnī (A)	Allah bilgisine ve sırlarına ait. 12/2-b
leşker (F)	asker. 51/1-b
Leylān (ya)	Kerkük’e bağlı bir ilçedir. 41/15-b
likā (A)	görme, görüşme, rast gelip kavuşma. 17/1-b
lisān (A)	dil. 17/3-a
livā (A)	vilayet. 37/8-b
lücce (A)	gümüş. 7/1-a
lükke (F)	kızıl boya, lök. 45/1-a

-M-

ma’ (A)	su. 12/2-a
māder (F)	anne, ana. 88/a
mağrūr (A)	gururlu, kendini beğenmiş büyüklük taslayan. 22/1-a

māh (F)	güneş. 5/3-b
māhāne (F)	aylık maaş. 31/5-b
maḥdūm (A)	oğul, evlat. 17/4-a
ma‘hūd (A)	ahdolunmuş, sözleşilen, sözü geçen. 41/13-a
maḥşūr (A)	muhasara edilmiş, sınırlanmış. 51/4-c
maḥz (A)	halis süt, halis, katkısız, aslı. 103/a
maḥzen (A)	içinde eşya saklanacak yer, bodrum. 50/5-b
māide (A)	üzerinde yemek bulunan sofr. 49/3-b
maḥdūr (A)	güç, kuvvet, kudret. 64/d
maḥşūd (A)	kasdolunan, istenilen şey. 80/b
ma‘lūm (A)	beli. 2/2-a
mānend (F)	benzer, eş. 6/3-a
māni‘ (A)	men eden, alıkoyan, engel olan. 57/1-a
maṣrūf (A)	sarf olunmuş, harcedilmiş. 38/8-b
maṣrık (A)	güneşin doğduğu taraf, doğu. 52/4-e
maṭbaḥ (A)	mutfak. 73/a
maṭla‘ (A)	doğacak yer, güneş ve sair yıldızların doğması. 45/3-a
maṭrān (ka)	katoliklerde belli bir bölgenin din işlerine bakan papaz. 37/7-a
māye (F)	güç, iktidar. 45/13-b
mazbaṭa (A)	kararnâme. 8/4-a
maḥzar (A)	birşeyin görüldüğü. 45/17-a
maḥrūf (A)	zarflanmış, zarfa konmuş, kılıflı, zarflı kağıt. 38/5-b
mebzūl (A)	bol, çok. 36/17-a
mecāl (A)	fırsat, imkan. 18/2-b
meccānen (A)	bedava, parasız, ücretsiz olarak. 51/3-d
mecd (A)	büyüklik, ululuk, şan ve şeref. 42/1-a
mecma‘ (A)	toplanma. 12/2-a
mecmū‘a (A)	tertip ve tanzim edilmiş şeylerin hepsi. 52/1-c

mecrūh (A)	yaralanmış. 54/e
mefharet (A)	iftihar duyma, övünme. 45/2-a
mehr (F)	mihir, evlenirken erkek tarafından kadına verilen nikah bedeli. 33/9-b
mekārim (A)	keremler, cömertlikler, el açıklıkları. 52/1-e
meksūr (A)	kesrolunmuş, kırılmış. 46/6-a
mel'abe (A)	oyun oynayacak yer, eğlence yeri. 45/4-b
mel'anet (A)	melunluk, lanet edilmeye değer iş. 51/7-b
melek'ül-mevt (ka)	ölüm meleği, azrail. 51/1-b
me'lūf (A)	ülfet edinilmiş, alışılmış, alışmış. 38/2-b
melzūm (A)	lüzumlu kılınmış. 51/1-b
menba' (A)	kaynak, pınar. 12/2-a
menhec (A)	geniş, açık yol. 46/11-a
menşūr (A)	Allahın yardımıyla galib, üstün gelmiş. 42/4-b
merğ (F)	çayır, çimen. 51/1-b
merg (F)	ölüm. 44/1-b
merkeb (A)	binilecek şey, papur, gemi, kayık gibi şeyler. 103/b
mesīh (ka)	Hız. İsa. 49/3-a
mesīhā (ka)	Hız. İsa'nın adlarından biri. 18/2-b
mesned (A)	isnat edilen, rütbe, derece, paye, makam. 22/3-a
mess (A)	yapışma, değme, dokunma. 35/2-a
meşāmm (A)	burun, koku alacak yer. 12/4-a
meşhed (A)	bir adamın şehit olduğu veya bir şehidin gömüldüğü yer. 48/11-a
meşreb (A)	içecek, yaradılış, tabiat, mizac, huy, ahlak. 2/3-a
meşreb (A)	yaradılış, tabiat, mizac, huy, ahlak. 31/7-b
meţāf (A)	tavaf edilecek yer. 21/3-a
mevt (A)	ölüm, vefat. 58/b

mevķıf (A)	durak, duracak yer. 35/4-b
mevķūf (A)	tutulmuş, hapsedilmiş. 38/7-b
mey (F)	şarap. 57/12-a
meyyit (A)	ölü, ölmüş. 68/c
mezāķ (A)	zevk alma, tad duyma, tadma, lezzet, damak. 33/2-b
mıhr (F)	güneş. 39/14-a
mīl (A)	göze sürme çekmeye mahsus bir alet, iğne gibi ince ve uzun bir alet. 88/a
mīr (F)	amir, baş kumandan, vali. 74/a
mīr-alāy (F)	albay. 62
mīr'āt (A)	ayna. 17/1-a
mīr-livā (F.A)	tuğgeneral. 16/1-a
moncuğ	boncuk. 51/1-b
mu'ammā (A)	anlaşılmaz iş, yanıltmaca. 29/9-b
mu'aṭṭal (A)	tatil edilmiş, bırakılmış, kullanılmaz, battal. 48/9-b
mu'aṭṭar (A)	güzel kokulu, kokulu. 52/4-a
mu'āyyeb (A)	tayib edilmiş, ayıplanmış. 26/c
mu'ciz (A)	icazeden, acze düşüren. 45/16-a
muḥazzar (A)	yeşil renk verilmiş. 52/4-b
muḥtaşar (A)	ihtisar edilmiş, kısaltılmış, kısaltma, kısa. 46/9-b
muḥtell (A)	ihlal edilmiş, bozulmuş, bozuk, karışmış. 51/1-b
muḥterem (A)	ihiram olunmuş saygı değer, sayın. 51/1-b
mu'īn (A)	iane eden, yardımcı. 99/b
muḥavvā (A)	kavileştirilmiş, sağlamlaştırılmış. 36/6-b
muḥīm (A)	ikamet eden, oturan. 48/5-a
mūr (F)	karınca. 39/3-a
murdār (F)	mudar, kirli, pis, islami şariat hükümlerine göre kesilmemiş hayvan. 83/b

muşaffā (A)	tasfiye edilmiş, süzölmüş. 51/1-b
mu'tād (A)	itiyad edilmiş, adet olunmuş, alışılmış. 61/d
mutaşarrıf (A)	tasarruf eden, kendinden kullanma hakkı ve selamiyet bulunan, bir sancağın en büyük idare amiri. 3/6-a
mu'tedil (A)	orta halde bulunan, uygun, mutedil. 15/1-a
mu'tekif (A)	bir ibadethaneye çekilip, namaz niyaz ve ibadetle meşgul olan. 48/5-b
mutlak (A)	şartsız, başı boş bırakılmış, yalnız, tek. 2/4-a
muzāfāt (A)	bir şeyin ilaveleri, ekleri. 77/d
muzāfet (A)	misafire yedirip içilme, şölen. 51/1-b
muzmaḥill (A)	çökmüş, çöküntüye uğramış, darmadağın olmuş. 86/a
mübālāt (A)	kayıрма, dikkat, itina. 41/9-b
mübāriz (A)	döğüşe, göreşe kalkışan. 46/12-a
müberrā (A)	beri kılınmış, temize çıkmış, aklanmış. 52/7-c
mücedded (A)	yenilendirilmiş, yeni, yepyeni. 42/5-b
mücerred (A)	yalnız, tek. 37/3-b
mücevvef (A)	oyuk, içi boş şey. 37/2-b
mü'eyyed (A)	teyid edilmiş, kuvvetlendirilmiş, sağlam doğrulanmış, yardım gören. 42/4-b
müfācāt (A)	oluverme, ansızın erişme. 44/2-b
müfevviz (A)	askeri memür. 29/6-b
müflis (A)	iflas etmiş, parasız, züğürt. 8/1-a
müfsid (A)	ifsad eden, bozan. 22/2-a
müfteḥir (A)	iftihar eden, övünen, şanlı şerefli. 29/6-b
mühder (A)	ihdar edilen, dökülen, akıtılan. 60/b
müheyyā (A)	hazırlanmış, hazır. 52/7-b
mükāfāt (A)	armağan, takdir, bir hizmet ve iyiliğe karşı edilen iyilik. 29/6-b
mül (F)	şarap. 52/4-c

mülâkî (A)	buluşan, kavuşan, görüşen. 33/7-b
mülâzım (A)	teğmen, bir yere veya kimseye sarılıp ayrılmayan, tutunup kalan. 97/a
mülevveş (A)	telvis edilmiş, kirli, pis, intizamsız, karışık. 30/4-a
mülûkâne (A.F)	hükümdar gibi, hükümdara yakışacak yolda. 6/3-b
müncerr (A)	bir tarafa çekilip sürüklenen, sürülen. 51/1-b
münevver (A)	nurlandırılmış, parlatılmış, aydınlatılmış, ışıklı. 52/7-a
münîr (A)	nurlandıran, ışık veren, parlak. 45/21-a
müntahab (A)	intihab edilmiş, seçilmiş, seçkin. 29/6-b
mürğ (F)	kuş. 52/1-e
müretteb (A)	tertib olunmuş, dizilmiş. 34/3-b
mürg (F)	sümük. 29/6-b
mürşid (A)	irşad eden, doğru yolu gösteren, tarikat piri. 8/2-b
mürteşî (A)	irtişa eden, rüşvet alan. 8/4-a
müşbet (A)	tesbit edilmiş, delil gösterilmiş. 60/a
müsemmâ (A)	tesmiye olunan, bir ismi olan, adlanmış. 36/1-b
müştanlık (A)	istintak eden, söylemek isteyen, sorgu hakimi. 3/5-a
müstecâb (A)	isticabe edilmiş, kabul olunmuş. 1/3-a
müsterşid (A)	doğru yolun gösterilmesini isteyen. 12/5-b
müsteşâr (A)	kendisiyle müşaverede bulunulan, kendisine iş danışılan, vekaletlerde vekilden sonraki amir. 39/2-a
müştâk (A)	iştiyaklı, özleyen, göreceği gelen. 7/3-a
müteçâviz (A)	tecavüz eden, aşan, sataşan, saldıran. 68/a
mütehayyir (A)	hayrette kalan, şaşmış, şaşırmış. 100/a
müttefik (A)	birleşmiş, anlaşılmış. 75/c
müttekâ (A)	ittika olunacak, dayanılacak alet, koltuk değneği. 25/3-b

-N-

nāf (F)	göbek, orta. 29/6-b
nāfe (F)	misk, koku. 5/6-a
nāgāh (F)	vakitsiz, ansızın, birdenbire. 8/1-a
nāgehān (F)	ansızın, birden bire. 22/2-a
nāḥ (F)	göbek, yüreğin içi. 39/6-b
naḥs (A)	uğursuzluk, yümünsüzlük, uğursuz, bahtsız. 51/4-c
nā'ib (A)	vekil, birinin yerine geçen, kadı, kadı vekili. 99/a
naḥb (A)	delme, delik veya lağım açma. 90/a
Nakşibendī (A.F)	Şeyh Muhammed Bahaüddin Nakşibend'in kurduğu zühde, bu tarikata girmiş kimseler, Nakşibendi tarikatı. 13/1-a
nākūs (A)	Hıristiyanlarda ibadet vaktini bildirmek üzere kilisede çalınan çan. 37/6-b
na'1 (A)	ayakkabı, papuç, nal. 59/b
nāliš (F)	inleyiş, inleme, inilti. 50/8-a
nām (F)	isim, ad, lakab, ün. 30/4-b
nāme (F)	mektup, kitap. 23/4-a
nān (F)	ekmek. 48/9-b
nā-pāk (F)	pis, murdar. 73/c
nār (A)	ateş. 73/a
naşārā (ka)	Hıristiyanlar. 37/6-b
nāşıye (A)	alın. 81/a
naşş (A)	sarihlik, açıklık. 39/7-b
naşş-ı katı' (A)	manası sarıh, açık olan. 39/6-b
na'ş (A)	içinde ölü bulunan tabut, cenaze, kefene sarılıp tabuta konmuş ölü. 73/c
nā-yāb (F)	bulunmaz, benzeri olmaz, ender, nadir. 45/12-a

ne‘am (A)	evet, peki. 2/1-b
nedāmet (A)	pişmanlık. 37/10-a
nefer (A)	bir adam, tek kişi, insan sayısı bildiren sözler için kullanılır. 46/6-b
nehār (A)	gündüz. 24/3-b
neseb (A)	nesil, soy. 39/6-b
neşīm (A)	hafif rüzgar. 5/7-b
neşr (A)	yayma, dağıtma, herkese duyurma. 40/1-a
nev (F)	yeni, taze. 23/1-b
nevā (F)	ses, seda, ahenk, nağme. 52/8-c
nevāz (F)	okşayan, okşayıcı. 39/13-a
nevaziş (F)	gönül alma, iltifat, okşama. 33/9-a
neverd (F)	dönen, dolaşan, gezen. 20/4-b
nevḥīz (F)	yeni yetişmiş, yeni çıkmış, genc, taze. 32/3-b
neyyir (A)	nurlu, parlak, ışıklı cisim. 69/b
nezd (F)	göre, nazarında, fikrinde. 41/12-a
nice	nasıl. 39/6-b
nigāh (F)	bakış, bakma. 64/c
nihān (F)	gizli, saklı, sır, bulunmayan, görünmeyen. 39/6-b
nik ü bed (F)	iyi, kötü. 38/7-b
nişār (A)	saçan, saçıcı. 36/12-a
nisbet (A)	kıyaslama, ölçü, derece. 84/a
niyāz (F)	yalvarma, dua. 20/3-a
niḡāmāt (A)	nizamlar, düzenler, kanun hükümleri. 30/1-b
noḡşān (A)	eksiklik, azalma, eksik, kusurlu. 30/6-a
nūk (F)	uc, ucu sivri olan şey, okun ucu. 39/7-b
nūk-ḡāma (F)	kalemin ucu. 28/1-b
nuḡre (A)	külçe halinde gümüş. 21/5-a

nuḳūṣ (A)	nakışlar, resimler. 13/4-b
nuṭfe (A)	duru, saf su, döl suyu. 45/5-a
nümā (F)	gösteren, bildiren manalarıyla kelimelere katılır. 50/7-b

-O-

ol	o, gösterme sıfatının eski şekli. 2/2-a
oşurgan	çok yellenen. 45/8-a

-P-

pāk (F)	temiz. 90/b
pākīze (F)	temiz, lekesiz, halis, saf. 8/3-a
pālān (F)	palan, semer, eğer. 18/1-a
pāmāl (F)	ayak altında kalmış, çiğnenmiş. 46/15-b
pāyān (F)	son, nihayet, uc, kenar, sonsuz. 49/5-b
pāye (F)	rütbe, derece. 46/13-a
pāymāl (F)	ayak altında kalmış, çiğnenmiş. 18/2-a
peççe (F)	insan veya hayvan yavrusu. 39/6-b
peder (F)	baba. 72/a
pejmürde (F)	yırtık, dağınık, perişan, solgun, solmuş. 49/5-b
perdāz (F)	tertipleyen, düzenleyen, düzeltici. 45/16-b
pervāz (F)	uçan, uçucu manalarıyla birleşik kelimeler yapar. 39/6-b
perverde (F)	eğitme. 5/1-b
peydā (F)	meydanda, açıkta. 39/6-b
peyker (F)	yüz, surat. 39/6-b

peymā (F)	ölçen, ölçücü. 39/6-b
peymāne (F)	büyük kadeh, şarap bardağı. 31/1-b
pinhān (F)	gizli. 5/9-b
pīrā (F)	donatıcı, süsleyici, düzenleyici. 45/16-a
pīr-i muḡan (F)	meyhaneci. 10/2-a
pişder (F)	önden giden, ön tarafı emniyete alan, öncü. 46/1-b
pīşe (F)	sanat, meslek, iş. 30/8-b
pīş-keş (F)	peşkeş, hediye, armağan. 25/3-a
pīş-rev (F)	önden giden. 51/6-d
piyāle (F)	kadeh, şarap bardağı. 24/4-a
post-nişīn (F)	makam, şeyhlik makamı. 45/8-a
poşan (F)	giyen, örtünen. 45/18-a
pūr (F)	oğul. 39/6-b
puşt (F)	ibne. 53/3-a
pūr-hüner (F)	sanat dolu. 8/2-a
püser (F)	oğul, erkek çocuk. 49/5-b
püşt (F)	arka, sırt. 53/3-a

-R-

Rabbānī (A)	Rab'la ilgili, kendini olanca gücüyle Rabb'e veren. 16/1-a
rāh (F)	yol, tutulan yol, meslek, usul. 5/4-a
raḡnedār (F)	gediği yıkığı olan, eksiği bozuğu olan, zarara uğramış. 39/8-a
raḡş (F)	gösterişli, yürük ve güzel at. 39/9-b
raḡşān (F)	parlak. 39/14-a
raṭl (A)	bir litre kadar olan bir ma'i sıvı ölççeği, büyük kadeh. 48/1-b
ravz (A)	bahçeler, ağaçlık, çimenlik yerler. 7/3-a

ravza (A)	ağacı, çayırı, çimeni bol olan yer, bahçe. 52/4-b
rāyet (A)	sancak, bayrak. 43/9-b
redd-i bāb (A)	geri döndürme, kabul etmeme, inkar etme. 2/2-b
refʿ (A)	kalkındırma, yüceltme, yukarı kaldırma. 22/3-a
reʿfet (A)	merhamet etmek, acıma, esirgeme. 49/5-b
refṭār (F)	yürüyüş, salınarak edalı yürüyüş. 33/3-a
rehā (F)	kurtulma, kurtuluş. 52/4-b
rehā-yāb (F)	kurtulan, kurtulucu, yolcu olan. 49/5-b
reh-nüma (F)	yol gösteren, kılavuz. 49/5-b
reh-revān (F)	yolcular, yola gidenler. 50/6-b
rencīde (F)	incinmiş, kırılmış. 2/3-a
re's (A)	baş, kafa. 65/c
reste (F)	kurtulmuş. 36/15-b
reşk (F)	kıskanma, hased günü, kıskanılmış. 36/10-b
revā (F)	yakışır, uygun, layık, şayan. 20/5-a
revāk (A)	üstü örtülü, kemer altı, saçak altı. 33/11-b
revān (F)	yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden. 49/5-b
revnaḳ (A)	parlaklık, güzellik, tazelik, süs. 5/11-a
rızvān (ka)	cennetin kapıcısı olan büyük melek. 52/7-e
ric'at (A)	geri dönme, gerileme, çekilme, geri kaçma. 47/1-b
riḥ (A)	romatizma. 37/6-a
riḥāl (A)	deve palanları. 73/a
rind (F)	kalender, dünya işlerini hoş gören kimse. 24/4-b
rindān (F)	kalenderler, dünya işlerini hoş görenler
rindāne (F)	rind olana yakışır yolda. 49/5-b
rīsmān (F)	akıllı söz ile saçma söz. 64/d
riḳāb (A)	boyun, ense kökü. 49/5-b
riyāḥ (A)	rüzgarlar, yeller. 38/2-b

rīze (F)	kırıntı, döküntü, saçıntı, ufak parça. 8/5-b
rūber (F)	yüz yüze. 31/2-a
rūyān (F)	tunçtan, tunç. 31/2-a
rūz (F)	gündüz, gün. 31/3-b
Rüstem (ka)	İran'ın ünlü pehlivanı ve savaşçısı. 73/a

-S-

şabā (A)	gün doğuşundan esen hafif ve latif rüzgar. 24/1-a
şad (F)	yüz. 13/1-a
şad-berg (F)	yüz yaprak. 13/1-a
şadef (A)	inci kabuğu, sedef. 31/2-a
şadīk (A)	doğru, gerçek dost. 2/1-a
şadr I (A)	başbakan. 70/b
şadr II (A)	göğüs, yürek. 52/7-c
şaf (A)	dizi, sıra, camide cemaatin sırası. 39/5-b
şaff-der (A.F)	düşman saflarını yaran yiğit. 39/5-b
şafha (A)	sayfa. 52/4-d
sağar (F)	kadeh, içki bardağı. 52/3-d
şahbā (A)	şarap. 10/1-a
şahrā (A)	çöl. 52/2-d
sā'il (A)	sual eden, soran. 34/17-a
sāķī (A)	kadeh, içki sunan. 23/2-a
sāl (F)	yıl. 33/3-a
saḥleb (A)	salep. 57/5-a
sālik (A)	bir tarikata girmiş bulunan. 50/1-a

sāmīrī (A)	yaptığı bir buzağıya, Hz. Musa Tur-i Sina'da Allah'la konuşurken, hakkı yaptırmaya kalkışan herif. 37/1-a
šanem (A)	put. 21/1-a
saraṭān (A)	yengeç. 45/4-a
Saṭīḥ (ka)	Satih bin Rabia, cahiliyet döneminde yaşayan bir adam, peygamber efendimizin gelişini önceden haber vermiş. 29/3-a
şavṭ (A)	ses, seda, çığlık. 37/6-b
sa'y (A)	çalış, çabalama, gayret, emek. 60/b
şayd (A)	avlama, avlanma. 54/d
sāye (F)	gölge, koruma. 10/2-b
şayḥa (A)	bağırma, nara atma. 8/1-a
şebāt (A)	yerinde durma, kımıldamama. 32/4-a
sebk (A)	birşeyi eritme, kalıba dökme. 13/3-b
sebḵ (A)	ileri geçme, evvelce geçme. 45/15-b
sebḵat (A)	geçme, ilerleme. 42/3-a
sedd (A)	kapama, engel olma, baraj. 47/4-a
sefele (A)	aşağı kimseler, alçaklar. 51/6-b
seg (F)	köpek, it. 10/3-b
seḥā (A)	cömertlik, elaçıklığı. 43/1-a
sekrān (A)	sarhoş. 15/6-a
sell-i seyf (A)	kılıç çekme. 32/5-a
semāvāt (A)	gökler. 41/13-b
semend (F)	çevik ve güzel at. 39/6-b
šenā (A)	övme, övüş, medh. 5/10-a
šenāḥān (A.F)	öven, medheden. 2/1-a
senc (F)	tartan, ölçen, değerlendiren. 48/4-a
ser (F)	baş, kafa, kelle. 7/2-b
ser-firāz (F)	başını yukarı kaldıran, yükselten. 59/c

serīr (A)	tahta, yatacak yer. 5/1-a
sernigūn (F)	başsağı olmuş, ters dönmüş. 22/4-a
ser-pençe (F)	güçlü, kuvvetli kimse. 43/4-a
serv (F)	servi, sevgilinin boyu bosu. 48/2-a
sevād (A)	karalık, siyahlık, karartı, yazı karalama. 56/2-b
şevr (A)	boğa, öküz. 45/3-a
seyf (A)	kılıç. 32/5-a
seyyāh (A)	yolcu, gezici. 41/8-a
seyyiāt (A)	fenalıklar, kötülükler, suçlar, günahlar. 28/4-a
şıdk (A)	doğruluk, gerçeklik, hakikat, yürek temizliği. 32/5-a
sicāl (A)	içi su ile dolu olan kovalar. 18/3-b
sihām (A)	oklar. 52/7-b
sīm (F)	gümüş. 39/6-b
sīmīn (F)	gümüşten, gümüş gibi, gümüşe benzer. 21/4-a
sine-çāk (F)	göğüs, yüreği yaralı. 10/1-b
sipāh (F)	asker, ordu. 39/5-b
siper (F)	arkasına saklanılacak şey, koruyucu, engel. 20/4-a
sīr-āb (F)	suya kanmış, taze körpe. 52/4-c
sirişk (F)	gözyaşı. 52/8-e
şīt (A)	ses, seda. 5/8-a
sitān (F)	yer adı yapmaya yarayan ek. 69/a
sitāyış (F)	övme, övüş. 31/7-a
sū' (A)	kötülük, fenalık, kötü, fena. 79/b
sūk (A)	çarşı, Pazar. 51/9-e
sübha (A)	çekilen tesbih, tesbih tanesi. 11/3-b
sücūd (A)	secde edenler, secde etme. 81/a
süflā (A)	alçak, aşağı olan. 84/b
sūhan (F)	söz, lakırdı. 74/a

sūḥandānī (F)	sözbilirlik, güzel söz söyleyicilik. 5/10-b
sündüs (A)	parlak renkli, çiçekli altın veya gümüş telle işlemleri nakışlı olarak dokunmuş ipek kumaş. 32/5-a
sūrīn (F)	göbek, makat. 21/5-a
sürmedān (F)	sürme kabı, sürme hokkası. 88/a
sūrūr (A)	sevinç. 33/1-a

-Ş-

ṣāhen-ṣehā (F)	en büyük padişah, padişahlar padişahı, şahlar şahı. 39/12-a
ṣalvār (F)	her tarafı geniş, bel ve paçaları dar, bir çeşit dış giyecek. 51/9-e
ṣān (A)	şan, şöret, ün. 2/5-b
ṣāyān (F)	yakışır, yaraşır, değer. 65/d
ṣeb (F)	gece. 39/14-a
ṣeb-ṣirāğ (F)	gece parlayan yakut, gece feneri. 7/1-a
ṣecā'at (A)	yiğitlik, yüreklilik. 46/12-b
ṣedd (A)	sıkı bağlama, sıkma. 73/a
ṣeh (F)	padişah. 7/2-b
ṣehb (A)	kır, akçıl. 51/10-e
ṣehd (A)	bal. 43/5-b
ṣehin-ṣāh (F)	en büyük padişah, padişahlar padişahı, şahlar şahı. 32/5-a
ṣekīb (F)	sabır, tahammül. 24/2-a
ṣemīm (A)	güzel kokan, güzel koku. 52/8-b
ṣemme (A)	bir kere koklama. 52/4-a
ṣems (A)	güneş. 5/5-a
ṣerbet (A)	meyve suyu, bardakla içilen ilaç. 43/5-b
ṣerer (A)	kıvılcımlar. 51/10-e
ṣerr (A)	kötülük, fenalık, kavga, gürültü, savaş. 9/1-b

şettā (A)	değişik, çeşitli, türlü şeyler. 51/3-c
şeyḥü'l-vüzerā (A)	vezirlerin en yaşlısı. 45/9-b
şıkḳ (A)	ikiye bölünmüş şeyin her parçası. 29/3-a
şikender (F)	kırıcı, kıvrım, kıran, büklüm. 12/3-a
şikeste (F)	kırılmış, kırık. 56/3-a
şīme (A)	huy, tabiat. 45/11-b
şīre (F)	süt, sıra. 32/5-a
şīşe (F)	şişe. 52/4-c
şitā (A)	kış, kış mevsimi. 51/3-a
şiyem (A)	huylar, tabiatlar. 36/14-a
şōm (F)	uğursuz, şom. 41/5-b
şu'ā' (A)	ışıklar, ılık huzmeleri. 64/c
şu'arā (A)	şairler, ozanlar. 51/10-c
şūd (F)	gitti, gitme, gidiş. 32/5-a
şūḥ (F)	neşeli, şen ve oynak kadın. 48/4-b
şu'le (A)	alev, ateş alevi. 54/b
şūr (F)	şamata, gürültü. 54/a
şüre-zār (F)	çoraklık yer. 52/7-e
şūrīde (F)	karışık, perişan, aşık, tutkun. 77/c
şūkūh (F)	ululuk, azamet, celal. 46/7-a

-T-

ta'alluḳ (A)	asılma, ilgisi olma, ait olma, dünya ilgisi. 52/5-d
tāb-āver (F)	güc yetiren, dayanan. 33/8-a
tābi' (A)	ona uyan, boyun eğen, bağlı kalan. 66/c
tāb-istānī (F)	yaz, yaza mensup, yazla ilgili, yazlık. 52/6-e
ṭabla (A)	davul. 52/7-b

ta'dād (A)	sayma, sayı birer birer söyleme, sayım. 26/c
tāġī (A)	azgın, isyan eden. 46/3-b
taḥķīr (A)	hor görme, hakaret etme, küçük görme. 86/b
taḥşīl (A)	hasıl etme, ele geçme, vergi toplama. 1/6-a
tā'ife (A)	bölük, takım, fırka, kavim, kabile. 18/3-a
tāir (A)	kuş, uçucu, uçan. 48/6-b
tāk (A)	bina kemeri. 33/11-b
tā-key (F)	ne vakte kadar. 24/3-a
tālīka (A)	dul kadın. 28/3-a
talīf (A)	gönül okşama, gönülü hoş etme, yumuşatma. 33/9-a
tām (A)	bütün. 73/c
ta'me (A)	yyinti, azık, tat, çeşni, lokma. 51/8-e
ta'n (A)	sövme, yerme, ayıplama. 55/4-a
tār (F)	tel, saç teli. 51/1-e
tār (F)	karanlık. 5/11-a
tarab (A)	sevinçlilik, şenlik, sevinçten gelen coşkunluk. 23/2-a
tārik (A)	terkeden, bırakan, vazgeçen. 50/1-b
tarīķ (A)	yol. 19/3-b
taşt (F)	leğen. 62/a
tavķ (A)	gerdanlık, halka, tasma. 72/d
ta'yīb (A)	ayıplama. 53/3-a
tebār (A)	asıl, soy. 57/13-b
tebriye (A)	birini temize çıkarma. 8/4-a
tebşīr (A)	müjde verme, müjdeleme, müjdelenme. 44/2-b
teclīl (A)	çul örtme, çul örtülme. 52/6-a
tedārik (A)	hazırlama, araştırıp bulma, ele geçirme, edinme. 93/a
tedārikī (A)	bir hastalığın şiddeti ihtimaline karşı gereken tertibatı alma. 100/a

te‘ehhül (A)	ehlileşme, evlenme. 40/2-a
teg	gibi. 51/7-d
tehi̇ (F)	boş, boşuna, hünersiz, marifetsiz, bilgisiz, boşu boşuna. 14/3-a
te’hi̇r (A)	geciktirme, sonraya, geriye bırakma. 9/2-a
telḣ (F)	acı. 33/2-b
temāšā (F)	bakıp seyretme. 37/1-b
temelluk̇ (A)	yaltaklanma, dalkavukluk. 52/2-c
teşḣr (A)	zapt ve istila etme, ele geçirme, elde etme. 50/7-a
te’sḣr (A)	etki. 53/3-a
te’siṡ (A)	esas kurma, temel atma, kurma, kuruluş, kurum. 86/b
teşakku̇k (A)	yarılma, ikiye ayrılma, parça parça olma. 52/5-c
teşḃlḣ (A)	benzetme, benzetilme. 43/7-a
teşḣr (A)	şöhretlendirme, gösterme, dillere düşürme. 46/9-b
teşne (F)	susamış, çok istekli. 39/12-b
teşyi̇’ (A)	selametleme, uğurlama. 40/5-a
tevakku̇’ (A)	bekleme, umma, umulma. 52/2-b
teverrüm (A)	verem olma, vereme tutulma. 37/6-a
tevfik̇ (A)	uydurma. 12/2-b
tevhi̇d (A)	birleştirme, Allahın birliğine inanma. 17/1-a
tezek (A)	temizlenme, temize çıkma. 40/1-a
tezyiṅ (A)	ziynetlendirme, süsleme, süslenme. 50/3-a
tıfl-i keş (A.F)	çocuk taşıyan. 12/3-a
tılismāt (A)	tılsımlar. 17/3-a
tıynet (A)	yaradılış, mizac. 30/5-b
tīġ (F)	kılıç. 4/1-a
tīr (F)	ok. 48/11-a
tūl (A)	boy, uzunluk, zaman çokluğu. 40/4-b
tıṙra (A)	alın saçı, kıvrıcık saç lülesi. 45/9-b

-U-

‘uhde (A)	söz verme, bir işi üzerine alma, yapma. 5/10-a
ulak	haberci, elçi. 105/a
‘ulüvv (A)	yükseklik, büyüklük, yücelik. 59/a
‘umrân (A)	bayındırlık. 14/3-b
’umūr (A)	işler, hususlar, şeyler. 83/b

-Ü-

ülfet (A)	alışma, kaynaşma, görüşme, konuşma, huy. 52/2-c
üstühân (F)	kemik. 8/5-b

-V-

vāhid (A)	tek, bir. 51/8-b
vā‘iz (A)	dini öğütlerde bulunan, hatip. 55/4-a
vālā (F)	yüksek, yüce. 38/4-a
vārişân (A)	mirasçı, kendisine miras düşen, Allah adlarından biri. 50/2-a
vāşıl (A)	erişen, ulaşan, kavuşan. 65/b
veled (A)	erkek evlat, çocuk. 42/2-b
vezîr (A)	valilik, vekillik gibi yüksek rütbelerde bulunan paşa ünvanını taşıyan kimse, bakan. 31/1-a

-Y-

yād (F)	hatırlama, anma, hatır. 101/b
yāver (F)	yardımcı, imdatçı. 39/2-b
ye'cūc (A)	Mecuc ile beraber kısa boylu bir kavim. 47/4-b
yed (A)	el. 30/2-b
yelda (F)	yılın en uzun gecesi, şebi yelda. 32/5-a
Yezdān (F)	zerdüştlerde hayır ilâhı. 5/2-b
yūf	üzüntü ve nefret bildirir. 38/4-b

-Z-

zāhid (A)	aşırı sofu, kaba sofu. 8/3-a
zāhir (A)	görünen, görünücü, açık, belli, meydanda. 55/2-a
zaḥm (F)	yara. 45/2-b
zā'ir (A)	ziyaret eden, görmeye, hatır sormaya giden. 34/2-a
zār (F)	ağlayan, inleyen. 11/8-a
zārb (A)	darb, darbedilmiş. 32/5-a
zārf (A)	kab, kılıf, mahfaza, içine mektup konulan kağıt kap. 38/5-b
zarībet (A)	vergi. 3/3-b
zarṭa (A)	osuruk, yellenme. 8/1-b
zāt (A)	kendi, sahip, malik, şahıs. 3/7-b
zāyi' (A)	elden çıkan, kaybolan, yitik, zarar, ziyan. 32/5-a
zebān (F)	dil, lisan. 4/1-a
zeber (F)	üst. 33/11-b
zebūn (F)	zayıf, gücsüz. 47/3-b
zemīn (F)	yer, yeryüzü. 66/1-b

zen (F)	kadın. 21/1-b
zer-efşân (F)	altın saçıcı, altın takmalı. 17/2-a
Zevrâ (ya)	Bağdat'ta bir semt. 69/d
zeyl (A)	etek. 34/2-b
zıll (A)	gölge, koruma, sahip çıkma. 5/2-b
zibr (A)	mektup, kitap, yazı. 97/b
zîr (F)	alt, aşağı. 33/11-b
ziynet (A)	süs, bezek
zübde (A)	bir şeyin en seçkin parçası, özet, öz, sonuç. 5/2-a
Zühâl (A)	satürn gezegeni. 5/11-b
zühd (A)	her türlü zevke karşı koyarak kendini ibâdete verme. 57/12-b
zülâl (A)	saf, hafif, güzel, tatlı su. 43/5-a
zürriyyet (A)	nesil, kuşak, soy. 5/2-a

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	JUMAA QADİR MOHAMMED MOHAMMED (CUMA KADİR MUHAMMET)			
Doğum Yeri	ZAHO/ Irak			
Doğum Tarihi	12.09.1981			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
Ortaokul-Lise	Heja		Zaho	1997
Dil (Türkçe kurs)	Bilkent Üniversitesi	kurs	Ankara	2005
Lisans	Koya Üniversitesi- Diller Fakültesi	Türk Dili ve Edebiyatı	Koya	2008
Yüksek Lisans	Selçuk Üniversitesi SBE	Türk dili	Konya	2013
Becerileri	Profesyonel Yüzme, Futbol.			
İlgi Alanları	Spor, Bilgisayar, Gezmek, Şiirler, Türkçe Dil Bilgisi.			
İş Deneyimi	2009-2010 ve 2010-2011 öğrenim ve öğretim yıllarında Koya Üniversitesinde asistanlık ve araştırma görevlisi görevini üstlenmek.			
Başarıları	1. Bölüm Üçüncüsü. 2. Spor: Profesyonel Futbol Turnuvalara katılmak.			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar	Yrd. Doç. Dr. Mustafa TOKER (Selçuk Üniversitesi)			
E-Posta	jumaqadir@hotmail.com			